

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว ปีการศึกษา 2561
ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาตามกระแสโลกาภิวัตน์
- 2.2 ประวัติความเป็นมาของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว
- 2.3 หลักการจัดการอาชีวศึกษา
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางวิชาชีพ
- 2.5 แนวคิดการประเมินโครงการ
- 2.6 โครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาตามกระแสโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการอาชีวศึกษา ดังนี้

ธีระ รุญเจริญ (2550, หน้า 1, 38) ยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การจัดและบริหารการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการดำเนินการ จึงจะทำให้ การศึกษาบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูศึกษานิเทศก์และบุคลากรทางการศึกษาจะต้องเป็นมืออาชีพ จึงจะทำให้การศึกษابรรลุความสำเร็จ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งจากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ประจำปี 2550 ในด้านการศึกษาพบว่า อัตราการเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาจะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถยกระดับการศึกษาของ แรงงานได้มากนัก นับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความพยายามที่จะยกระดับความสามารถในการแข่งขัน ของประเทศ และที่สำคัญคือแรงงานเองก็ขาดโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งถ้าแรงงานได้รับ การศึกษาและการฝึกอบรมที่เหมาะสมก็จะมีโอกาสทำงานที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่ม และมีชีวิตความเป็นอยู่ ดีขึ้น และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือการขยายการศึกษาระดับสูง คำนิยมปริญญา ส่งผลให้มี นักศึกษาในมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้เรียนอาชีวศึกษาลดลง ส่งผลให้ขาดแคลนผู้จบอาชีวศึกษา

มากที่สุดในการภาคอุตสาหกรรม (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2550, หน้า 7)

ซึ่งตรงกับองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Office, 2007, p 1) สรุปรว่าตั้งแต่ปี 2552 องค์การได้จัดโครงการและงบประมาณด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างบูรณาการ การปรับปรุงองค์ความรู้ในองค์กร พัฒนาทักษะและกระบวนการใหม่ๆ โดยเน้นให้แรงงานจากทุกประเทศมีทักษะการทำงานสูงขึ้น พร้อมกับกำเริบวิเคราะห้ความสามารถในการทำงานของประชากรทุกประเทศ และเสนอแนะแก่ประเทศสมาชิกในการพัฒนาประชาชนในแนวทางเดียวกัน

พร้อมกันนั้น การจัดการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ทั้งการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาแต่ละช่วงชั้น กับการบ่มเพาะกลุ่มเกลา ปลูกฝัง และปลูกจิตสำนึก ดังนั้น สถานศึกษาทุกระดับจึงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ทั้งนี้ ปัจจุบันนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มีความรู้พื้นฐานด้านวิชาการต่ำมาก เนื่องจากการเรียนการสอนในระดับอาชีวศึกษาเน้นการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานและศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) แต่นักเรียนส่วนใหญ่มุ่งเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษา ทำให้มีความรู้ทางวิชาการไม่แน่น มาเรียนในมหาวิทยาลัยจึงเกิดปัญหาค่อนข้างมาก (ธีรวิทย์ บุญยโสภณ, 2552) ซึ่งการที่จะทำให้การอาชีวศึกษามีคุณภาพและมีความเป็นเลิศทางวิชาชีพ ตอบสนองกับความต้องการกำลังคนการผลิตด้านอุตสาหกรรม และการสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้น จำเป็นต้องมีการลงทุนพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรอาชีวศึกษา และพัฒนาการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาต้องให้ความสำคัญอย่างมาก (พรหมสวัสดิ์ ทิพย์คงคา, 2553)

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นจะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมการสอนจากการที่ผู้เรียนต้องรับความรู้จากครูคนเดียวมาเป็นการสอนให้ผู้เรียนหาความรู้ด้วยตัวเองได้ ด้วยกระบวนการสอนแบบเน้นปัญหา การสอนแบบเน้นกรณีศึกษา การสอนแบบเน้นการวิจัย การสอนแบบเน้นโครงการ การสอนแบบเน้นผลงาน การสอนแบบเน้นการทำงาน การสอนแบบเน้นการตกผลึก ซึ่งการสอนด้วยกระบวนการนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ สร้างองค์ความรู้ใหม่ รู้จักเสนอข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะการเน้นผลิต (Product) มาใช้ประโยชน์ให้ได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมการทำงานตัวนักเรียนเอง รู้จักตัดสินใจ เป็นต้น (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2557, หน้า 14-20) พร้อมกับเพิ่มทักษะ 3R x 7C (กระทรวงศึกษาธิการ, 13 ตุลาคม 2557)

ทั้งนี้ จังหวัดนครพนม ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาล ให้เป็นพื้นที่รองรับโครงการพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษนครพนม เพราะมีความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ ถือเป็น “ศูนย์กลางทางการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวของอนุภาคอินโดจีน” มีชายแดนเดียวที่สามารถเชื่อมโยงพื้นที่ภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้จากประเทศ ลาว, เวียดนาม ไปจนถึง จีนตอนใต้ซึ่งเป็น เส้นทางคมนาคม ที่ถือว่าเป็น “จุดยุทธศาสตร์สำคัญ ทางการค้า” สายใหม่ และจังหวัดนครพนม” ได้รับการคัดเลือกให้เป็น เมืองที่น่าอยู่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3 ประเทศ มีเส้นทางคมนาคมครบในทุกมิติ ทั้งทางบก, ทางเรือ และทางอากาศ โดยรองรับการ เติบโตทาง เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักลงทุนจากที่ต่าง ๆ มาลงทุน ที่เอื้อต่อการ เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง และเป็นศูนย์กลางการวิจัย และ พัฒนาระดับภูมิภาคในอนาคต แต่ก็พบจุดอ่อน ว่า

1) การบริหารจัดการตลาดสินค้าเกษตรแบบครบวงจรภายในจังหวัดนครพนมมีน้อย และไม่ชัดเจน

2) การว่างงานนอกฤดูการภาคเกษตรมีสูง มีแรงงานที่ต้องการพัฒนาฝีมือ ร้อยละ 90 ในขณะที่มีแรงงานที่มีฝีมือ เพียงร้อยละ 10 การเคลื่อนย้ายแรงงานสู่กรุงเทพฯ และเมืองใหญ่มี แนวโน้มสูงขึ้น อีกทั้งทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้านยังมีน้อย เช่น ด้าน การแพทย์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านโบราณคดี โบราณสถาน ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

3) การให้บริการทางคมนาคม และการเชื่อมโยงเส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยวยังไม่ครอบคลุม และไม่ได้รับการปรับปรุงเท่าที่ควร สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งยังไม่ได้รับการพัฒนาให้อยู่ในระดับ มาตรฐาน สถานที่ท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการโฆษณา และ ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

4) จังหวัดนครพนมยังขาดการวางแผนการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบ และรองรับการ พัฒนาเชิงพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับสัมพันธ์ กับภาพรวมของประเทศ ภาคธุรกิจเอกชนด้านการท่องเที่ยวขาด เงินลงทุน และการสนับสนุนจากสถาบันการเงิน การบริหารจัดการแผนการท่องเที่ยวในการสนับสนุน ให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในจังหวัดยังไม่เพียงพอ

5) จังหวัดนครพนมไม่มีกิจกรรมภาคอุตสาหกรรม การเกษตรแปรรูปสมัยใหม่ และธุรกิจ สมัยใหม่ที่มีอัตราค่าจ้างแรงงานที่สูง แรงงานที่เชี่ยวชาญเฉพาะทางไม่พอกอาศัยในพื้นที่ ส่งผลให้ขาด การถ่ายเทเทคโนโลยีและทักษะฝีมือแรงงานในพื้นที่ การบูรณาการแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ระดับจังหวัดยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้ ขาดกระบวนการ ขับเคลื่อนให้กลุ่ม ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการได้รับการพัฒนาศักยภาพตนเองเยาวชนมีระดับผลการสอบวัดมาตรฐานในภาพ รวมอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานระดับประเทศ อย่างไรก็ตาม ในด้านโอกาสของจังหวัดนครพนม ก็มีมาก เช่น

1) จังหวัดนครพนม” เป็น “ศูนย์กลางทางการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยวของอนุภาคอินโดจีน” โดยตั้งอยู่บนเส้นทาง เศรษฐกิจ EWE (East - West Economic Corridor) และอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ซึ่งสามารถเข้าถึง กลุ่มลูกค้า มากถึง 3,400 ล้านคน

2) นโยบายของรัฐในการส่งเสริมการค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นประตูอาเซียน และจีน และเป็นศูนย์กลางด้าน การท่องเที่ยว และการบินในประชาคมอาเซียน อีกทั้งสถานที่ท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้านมีศักยภาพ นโยบายของรัฐบาลเปิดเสรีทางการค้า (FTA)

3) กระแสเปิดเสรีทางการค้า แนวโน้มปริมาณการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น ความนิยมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

4) ส่งเสริมการขยายการค้าระหว่างอนุภูมิภาคมากขึ้น นโยบายในการก่อสร้างทางรถไฟสายอำเภอบ้านไผ่ มหาสารคาม - ร้อยเอ็ด - มุกดาหาร - นครพนม ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในจังหวัดนครพนมเพิ่มขึ้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมของ เวียดนามตอนกลาง และเหนือสู่จีนทางตอนใต้เป็นระยะทางสั้นที่สุด

5) การรวมตัวของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) และได้รับประโยชน์จากความร่วมมือในกลุ่มประเทศที่อยู่ในพื้นที่ Great Mekong Sub Region (GMS) มีโอกาสในการขยายเศรษฐกิจตามแนวเส้นทาง ระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก - ตะวันตกสามารถเชื่อมโยงไปยังท่าเรือห้วงอ่างในเวียดนามได้ ในระยะ 200 - 300 กิโลเมตร

ทั้งนี้ นครพนมเป็นเมืองที่อยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นประตูการค้าและพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีความสำคัญ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ แน่นนอนว่าการเปลี่ยนผ่านของคนในจังหวัดนครพนมก็ต้องปรับตัวและมีการพัฒนาคนในทุก ๆ เรื่องที่มีความสำคัญ ซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่จะต้องดำเนินการในเรื่องนี้ โดยเฉพาะเรื่องของการศึกษาก็เป็นอีกหนึ่งมิติที่จะช่วยในเรื่องของการเปลี่ยนผ่าน ทั้งเด็กนักเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาในสายสามัญและวิชาชีพ และการพัฒนาต่อยอดสร้างนวัตกรรมขึ้นในจังหวัดโดยนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ซึ่งเราจะต้องพัฒนาคนทั้ง 3 กลุ่มของเรา เหล่านี้ให้มีคุณภาพและศักยภาพ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในกลุ่มที่ยากจน ที่เป็นปัญหาในวงการศึกษา ซึ่งวันนี้ก็ถือเป็นเรื่องที่ดีมาก และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังซึ่งหมายถึงทุกภาคส่วนในจังหวัดจะต้องทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน โดยไม่ปล่อยให้ภาคการศึกษาทำงานเพียงลำพังเพื่อร่วมกันพัฒนากำลังคนของเราให้พร้อมที่จะก้าวไปสู่การเป็นพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนับจากนี้ (ไพฑูรย์ รัชประเทศ, 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2560)

จากข้อมูลกระแสโลกาภิวัตน์ข้างต้นส่งผลต่อการจัดการอาชีวศึกษา ดังนั้น เพื่อพัฒนานักเรียนนักศึกษาและประชาชน ให้เข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ตามทิศทางเขตเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดนครพนม วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง ควรดำเนินการดังนี้

1) ขยายโอกาสให้นักเรียนและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ โดยมีการบริหารจัดการอย่างบูรณาการกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นแนะแนวอาชีพ และจัดฝึกอบรมอาชีพ ที่เน้นเป็นประสบการณ์จริงในลักษณะกลุ่มหรือทีมปฏิบัติงาน ให้มีความรู้ ความเข้าใจในแนวการปฏิบัติงานอาชีพ และมีเจตคติที่ดีในการทำงานอาชีพ

2) ขยายโอกาสให้ประชาชนในกลุ่มที่มีอาชีพแล้วให้ได้รับการพัฒนา เพื่อเตรียมพร้อมรองรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ให้มีทักษะในงานอาชีพเสริม หรือเปลี่ยนอาชีพใหม่ โดยการจัดฝึกอบรมอาชีพ และฝึกอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในชุมชน

ประวัติความเป็นมาของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว

วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว มีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดนครพนม มีความเป็นมา ดังนี้

1. ประวัติจังหวัดนครพนม

จังหวัดนครพนม เป็นจังหวัดเล็ก ๆ ริมฝั่งแม่น้ำโขง ในดินแดนที่ราบสูง อดีตเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์อันรุ่งเรือง แรกทีเดียวตัวเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งซ้าย ของลำน้ำโขง (ฝั่งลาว) บริเวณทางใต้ปากเซบั้งไฟ ตรงข้ามกับอำเภอดงหลวงในปัจจุบัน ตามอรัญนิทานหรือตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร) ของพระธรรมราชานุวัตรอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม ได้เรียบเรียงไว้ตอนหนึ่งว่า สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาโปรดสัตว์ที่แคว้นศรีโคตรบูรณ์ มีพุทธทำนายว่าเมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วเมืองศรีโคตรบูรณ์จักย้ายไปตั้งที่ “ป่าไม้รวก” มีนามว่า “เมืองมรุกขนคร” ซึ่งสันนิษฐานกันว่าหมายถึง เมืองที่อยู่ในดงไม้รวก ตามสภาพภูมิประเทศที่สร้างบ้านแพ้วเมืองนั่นเอง

ประมาณ พ.ศ.500 สมัยพญาสุมิตรธรรม ผู้ครองเมืองมรุกขนคร เป็นกษัตริย์ผู้มีจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีการบูรณะพระธาตุพนมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยก่อพระลานอุบมุง ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 แล้วสร้างกำแพงล้อมรอบมีงานฉลองสมโภชอย่างมโหฬาร ซึ่งพระอรุญจธาตุได้แสดงปาฏิหาริย์อัศจรรย์ยิ่ง ทำให้พญาสุมิตรธรรมบังเกิดความปิติโสมนัสมาก นอกจากถวายทรัพย์สินมีค่ามากมายเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังมอบหมายให้หมู่บ้านทั้ง 7 แห่งในเขตแดนนั้น เป็นผู้ดูแลรักษาองค์พระธาตุ หลังจากพญาสุมิตรธรรม มีผู้ครองนครต่อมาอีก 2 พระองค์ ก็เกิดเหตุอาเพศแก่อาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ จนกลายเป็นเมืองร้าง กระทั่งถึง พ.ศ.1800 เจ้าศรีโคตรบูรณ์ได้สร้างเมืองมรุกขนครขึ้นใหม่ได้เมืองท่าแขกบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

ใน พ.ศ. 2057 สมัยพระเจ้านครหลวงพิชิตทศพิศราชธานีศรีโคตรบูรณ์ได้เปลี่ยนชื่อเมืองใหม่กลายเป็น เมืองศรีโคตรบูรณ์ ตรงตามชื่ออาณาจักรเดิม ในสมัยนี้ยังมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมเรื่อยมาจนถึง พ.ศ.2280 พระธรรมราชาเจ้าเมืองศรีโคตรบูรณ์องค์สุดท้าย ได้ย้ายเมืองมาตั้งบนฝั่งขวา (ฝั่งไทย) เยื้องเมืองเก่าไปทางเหนือแล้วขนานนามเมืองใหม่ว่า เมืองนคร จากนั้นมีการโยกย้าย

ชุมชนเมืองอีกหลายครั้ง พ.ศ.2321 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้มีการย้ายเมืองมาตั้งที่บ้านหนองจันทร์ ห่างขึ้นไปทางเหนือ 52 กิโลเมตร

ในปี พ.ศ. 2333 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองนครก็ได้ขอขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร โดยพระองค์ทรงพระราชทานนามใหม่ขึ้นว่า นครพนม ซึ่งนครพนมนั้น มีข้อสันนิษฐานประการหนึ่งว่า เมืองนครเคยเป็นเมืองลูกหลวงมาก่อน และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงได้ใช้ชื่อว่า นคร ส่วนคำว่า พนม ก็มาจากพระธาตุพนม ปุชนิยสถานที่อยู่คู่บ้านคูเมืองมาช้านาน หรืออีกนัยหนึ่งคือ เดิมเมืองมรุกขนครตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในบริเวณที่มีภูเขาสลับซับซ้อน จึงนำคำว่า พนม ซึ่งแปลว่าภูเขามาใช้ นครพนม จึงหมายความว่า เมืองแห่งภูเขา นั่นเอง

ในปี 2561 จังหวัดนครพนม มีประชากร 711,450 คน มีเนื้อที่ประมาณ 5,512.7 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,445,414.3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 740 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนบน) ของประเทศไทย มีลักษณะเป็นแนวยาวตามฝั่งแม่น้ำโขงประมาณ 153 กิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 16-18 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 104-105 องศาตะวันออก

2. ประวัติอำเภอบ้านแพง

ตามประวัติ เล่าว่าเมื่อประมาณ 200 ปีเศษ มีชนเผ่าย้อชื่อเผ่าจอมและเผ่าจัมมอพยพมาจากเมืองปุงลิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน มาตั้งถิ่นฐานที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงเกาะดอนแพง (ฝั่งประเทศไทย ที่ตั้งอำเภอบ้านแพงปัจจุบัน) ต่อมาได้มีพรรคพวกของเผ่าจอมและเผ่าจัมมได้อพยพมาเพิ่มเติมและสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านที่ตั้งของอำเภอบ้านแพงมีต้นไม้ขึ้นอยู่เต็มเรียกว่าต้นแพงและที่กลางแม่น้ำโขงตรงบ้านแพงก็มีต้นไม้ชนิดเดียวกันขึ้นอยู่หนาแน่น ประชาชนในท้องถิ่นจึงเรียกหมู่บ้านและเกาะนี้ว่า บ้านแพงและดอนแพง ต่อมาแม่น้ำโขงระหว่างดอนแพงกับบ้านแพงได้ตื้นเขิน บ้านแพงและดอนแพงจึงเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกันมาจนถึงปัจจุบัน

แต่ ถนอม สุวรรณราช (5 ตุลาคม 2557) เล่าว่า ชาวบ้านแพงไม่ใช่ชาวลาว แต่เป็นประชาชนชาวเมืองไชยบุรี อำเภอท่าอุเทนในปัจจุบัน ซึ่งเดิมบ้านแพงขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของเมืองไชยบุรี (ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทนปัจจุบัน) โดยมีพระไชยราชวงษา เจ้าเมืองไชยบุรีเป็นผู้ปกครอง ซึ่งหมู่บ้านที่ตั้งของอำเภอบ้านแพงมีต้นไม้ขึ้นอยู่เต็มเรียกว่าต้นแพง ประชาชนในท้องถิ่นจึงเรียกหมู่บ้านและเกาะนี้ว่าบ้านแพงและดอนแพง ต่อมาแม่น้ำโขงระหว่างดอนแพงกับบ้านแพงได้ตื้นเขิน บ้านแพงและดอนแพงจึงเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกันมาจนถึงปัจจุบัน

ครั้นเมื่อปี พ.ศ. 2452 (เทศบาลตำบลบ้านแพง, 2557) ทางราชการได้พิจารณาย้ายที่ตั้งที่ทำการอำเภอไชยบุรีมาตั้งที่หมู่บ้านแพง โดยเรียกชื่อตามนามเดิมว่าอำเภอไชยบุรี ตั้งอำเภออยู่ได้

ประมาณ 3 ปี จึงย้ายไปตั้งที่ตำบลพนอม อำเภอท่าอุเทน ประมาณปีเศษจึงย้ายไปตั้งที่หมู่บ้านไชยบุรีตามเดิม ต่อมาประมาณ 2 ปี ที่ตั้งไม่เหมาะสม เนื่องจากมีการปรับปรุงเขตระหว่างจังหวัด นครพนมกับจังหวัดหนองคาย ทางราชการจึงย้ายที่ว่าการอำเภอไชยบุรีไปตั้งที่ตำบลบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย และทางราชการได้ยกฐานะเป็นอำเภอบึงกาฬ ส่วนหมู่บ้านแพงคงมีฐานะเป็นตำบล อยู่ในเขตปกครองของอำเภอท่าอุเทน และเมื่อปี พ.ศ.2491 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอบ้านแพง โดยโอนท้องที่ตำบลหนองแวง ตำบลนาทม จากกิ่งอำเภอศรีสงคราม มาขึ้นกับกิ่งอำเภอบ้านแพง มีตำบลในเขตปกครอง 2 ตำบล และต่อมาปี 2495 จึงได้ยกฐานะเป็นอำเภอบ้านแพง ซึ่งปัจจุบันประกอบด้วย 6 ตำบล คือ ตำบลบ้านแพง ตำบลไผ่ล้อม ตำบลโพนทอง ตำบลหนองแวง ตำบลนางัว และตำบลนาเข มีหมู่บ้าน 66 หมู่บ้าน ประชากร จำนวน 35,133 คน โดยส่วนมากประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ยาสูบ ข้าวโพด มะเขือเทศ ส่วนอาชีพเสริมได้แก่ ทัศนกรรมการจราจร แปรรูปอาหาร ถนอมอาหาร ส่วนระยะทางจากอำเภอบ้านแพง ถึงกรุงเทพฯ มีระยะทาง 738 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 10 ชั่วโมง

ภาพ 2.1 แผนที่จังหวัดนครพนม แสดงที่ตั้ง วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่
อำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม (<https://www.thai-tour.com/map/nakhonphanom>)

ตาราง 2.1 แสดงข้อมูลประชากรจังหวัดนครพนม ปี 2561 ประชากร ทุกกลุ่มอายุ ทั้งจังหวัด

รหัส อำเภอ	อำเภอ	จำนวน หมู่บ้าน	หลังคา เรือน	ครอบครัว	ประชากร		
					ชาย	หญิง	รวม
4801	เมือง นครพนม	190	37,045	38,115	69,878	70,201	140,079
4802	ปลาปาก	85	14,310	15,436	26,370	27,153	53,523
4803	ท่าอุเทน	111	14,244	16,916	29,772	29,508	59,280
4804	บ้านแพง	66	8,886	10,082	17,600	17,427	35,027
4805	ธาตุพนม	136	24,277	26,943	40,463	41,315	81,778
4806	เรณูนคร	91	13,834	15,961	23,036	23,061	46,097
4807	นาแก	143	21,054	23,348	38,063	38,970	77,033
4808	ศรีสงคราม	109	18,464	23,174	34,981	35,234	70,215
4809	นาหว้า	68	16,521	22,768	25,731	26,173	51,904
4810	โพนสวรรค์	90	17,259	18,050	28,803	28,877	57,680
4811	นาทม	37	7,071	7,649	11,795	11,606	23,401
4812	วังยาง	27	4,401	5,018	7,778	7,655	15,433
	รวม	1,153	197,366	223,460	354,270	357,180	711,450

จาก สารสนเทศภูมิศาสตร์ข้อมูลสุขภาพ จังหวัดนครพนม
(<http://203.157.176.8/giscenter/pop.php>)

3. ประวัติวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง

กระทรวงศึกษาธิการ (28 กรกฎาคม 2540) ได้ประกาศจัดตั้งวิทยาลัยใหม่ ชื่อ วิทยาลัยเทคนิคนครพนมแห่งที่ 2 ในสังกัดกรมอาชีวศึกษา มีพื้นที่ทั้งหมด 118 ไร่ 77 ตารางวา ตั้งอยู่เลขที่ 367 ตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ได้งบประมาณเพื่อดำเนินการสร้างอาคารชั่วคราว ในปี 2540 จำนวน 14 ล้านบาท โดยกรมอาชีวศึกษาได้แต่งตั้ง นายคำดี อุไรวงศ์ มาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครพนมแห่งที่ 2 และในปีการศึกษา 2541 วิทยาลัยได้เปิดทำการเรียนการสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประเภทวิชาอุตสาหกรรม จำนวน 2 สาขาวิชา 2 สาขางาน ได้แก่ สาขาวิชาไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ในสาขางานไฟฟ้ากำลัง และสาขาวิชาการก่อสร้าง ในสาขางานก่อสร้าง มีนักเรียนทั้งสิ้น จำนวน 85 คน

ปรัชญาสถานศึกษา ว่า วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพงได้กำหนดปรัชญาสถานศึกษา ว่า
“รู้จริง ทำได้ เป็นคนดี มีงานทำ”

อัตลักษณ์สถานศึกษา “บริการวิชาชีพ”

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2543 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเปลี่ยนชื่อจาก วิทยาลัยเทคนิคนครพนมแห่งที่ 2 เป็น “วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง” ตามข้อเสนอแนะและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น พร้อมทั้งได้เปิดสอนในสาขางานช่างยนต์ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ การบัญชี และคอมพิวเตอร์ธุรกิจ

ในปี 2555 สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ได้จัดตั้งสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 19 สถาบัน โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 เพื่อเปิดสอนในระดับปริญญาตรีสายเทคโนโลยีหรือสายปฏิบัติการ ซึ่งวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง ได้เข้าร่วมเป็นวิทยาลัยในสถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ประกอบด้วย วิทยาลัยเทคนิคสกลนคร วิทยาลัยเทคนิคนครพนม วิทยาลัยการอาชีพพนมไพร ชิมุกดาหาร และวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง

จากนั้น ในปีการศึกษา 2556 วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง ได้ปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนจากหลักสูตรปกติ มาจัดการเรียนในหลักสูตรทวิภาคี ทุกระดับและทุกสาขาวิชา

4. สภาพปัจจุบันการให้บริการทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง

วันที่ 3 ตุลาคม 2557 ผู้เขียนได้มาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง ได้พบว่าการให้บริการวิชาชีพในหลักสูตร ปวช. และ ปวส. ได้จัดการศึกษาใน 6 สาขางาน ได้แก่ ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ การบัญชี และคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ซึ่งในปีการศึกษา 2557 มีนักเรียนนักศึกษา ทั้งหมด 430 คน ซึ่งเป็นสถานศึกษาตามเกณฑ์ขนาดเล็ก ซึ่งในปีการศึกษา 2558 มีนักเรียนสมัครเข้าเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.1) จำนวน 118 คน และสมัครเข้า

เรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จำนวน 95 คน (รายงานการรับสมัครนักเรียน ประจำปีการศึกษา 2558) มีปริมาณนักเรียนนักศึกษาทั้งหมด 446 คน

จากการติดตามและศึกษาข้อมูลการให้บริการวิชาชีพของวิทยาลัยในช่วงปีการศึกษา 2557-2558 พบปัญหาที่สำคัญ ต่อการให้บริการวิชาชีพสู่ชุมชนของวิทยาลัย ได้แก่

1) การคมนาคมไม่สะดวก ประชาชนไม่สะดวกที่จะเดินทางมารับบริการฝึกอบรมอาชีพที่วิทยาลัย เนื่องจากขาดรถโดยสารประจำทาง แนวทางในการให้บริการ คือ วิทยาลัยต้องจัดทีมครูวิทยากร และคณะทำงาน ออกไปตั้งจุดให้บริการในพื้นที่

2) สาขาอาชีพที่ให้บริการไม่เพียงพอกับความต้องการ เนื่องจากวิทยาลัยได้เปิดสอนเพียง 6 สาขาอาชีพ แนวทางในการให้บริการ คือ วิทยาลัยต้องเพิ่มสาขาอาชีพให้มากขึ้น และตรงความต้องการของประชาชนและนักเรียนที่สนใจ และรวมถึง มีสถานประกอบการรองรับ หลังฝึกอบรม

จากนั้น ในปีการศึกษา 2559 วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ (รายงานการประเมินตนเอง, 2559) ได้เพิ่มทางเลือกให้กับนักเรียนนักศึกษา ด้วยการเปิดเรียนเพิ่มอีก 7 สาขางาน ได้แก่ ช่างกลโรงงาน ช่างเชื่อมโลหะ เทคนิคคอมพิวเตอร์ อุตสาหกรรมยาง คอมพิวเตอร์กราฟิก คอมพิวเตอร์โปรแกรมเมอร์ และการบริหารจัดการธุรกิจค้าปลีก

ต่อมาในปีการศึกษา 2560 ได้เปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาวิชาการโรงแรม และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิชาการจัดการธุรกิจค้าปลีก และหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นสาขาอุตสาหกรรมยางพารา

ในด้านการให้บริการวิชาชีพกับประชาชนที่ผ่านมา พบว่า มีการให้บริการวิชาชีพกับประชาชน ทั้ง การฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้น การให้บริการซ่อมเครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน บริการอาชีพอาสา ในเทศกาลปีใหม่ และสงกรานต์ ซึ่งมีทั้งดำเนินงานตามนโยบาย และการจัดเพื่อการแนะแนวศึกษาต่อ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำข้อมูลการให้บริการทั้งหมด มาเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรของอำเภอบ้านแพງ และอำเภอใกล้เคียง พบว่า วิทยาลัยสามารถให้บริการกับประชาชนได้ทั้งอำเภอบ้านแพງ อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม มีระยะทางห่างจากวิทยาลัย ประมาณ 40 กิโลเมตร และอำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งมีระยะทางห่างจากวิทยาลัย ประมาณ เพียง 25 กิโลเมตร

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีนโยบายให้เพิ่มปริมาณผู้เรียนอาชีวศึกษา ดังนั้น ในปีการศึกษา 2559 วิทยาลัยจึงได้เริ่มจัดโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพ โดยบูรณาการการทำงานกับโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน โครงการฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้น โครงการแนะแนวศึกษาต่อ โครงการอำเภอเคลื่อนที่หรือโครงการอำเภอยิ้ม รวมไปถึง โครงการจังหวัดเคลื่อนที่ ซึ่งในโครงการทั้งหมดนั้น จะเน้นในเรื่องให้บริการวิชาชีพ ในด้านการซ่อมเครื่องมือ เครื่องใช้ พร้อมให้ความรู้ด้านการบำรุงรักษา และการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ในชุมชน

หลักการจัดการอาชีวศึกษา

การจัดการอาชีวศึกษาของสถานศึกษา เป็นการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพตามความต้องการของประเทศ เปรียบเสมือนการสร้างเครื่องจักร เครื่องมือให้มีคุณภาพ เพื่อนำไปใช้ในแต่ภาระงานของประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องยิ่งใหญ่และสำคัญมาก ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการจัดการอาชีวศึกษา กฎหมาย นโยบาย ระเบียบและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษา ดังนี้

1. ความหมายของการจัดการอาชีวศึกษา

ธีรวิทย์ บุญโสภณ (2542, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของการอาชีวศึกษาว่า หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับอาชีพหนึ่งหรือกลุ่มอาชีพ โดยจัดเป็น ขบวนการศึกษาที่มุ่งพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในด้านทักษะ หรือความชำนาญ (Psychomotor domain) ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive domain) และด้านเจตคติ (Affective domain) เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่ตนเองเลือกเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วน บรรณ เลง ศรีนิลและคณะ (2548, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการอาชีวศึกษา เทคนิคศึกษาและการฝึกอบรมว่าหมายถึง 1) เป็นการศึกษาที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของสายสามัญ เป็นเรื่องการเตรียมคนเข้าสู่อาชีพและโลกของการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ 2)เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและเป็นการเตรียมบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม 3)เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและ4)เป็นวิธีการสนับสนุนการแก้ปัญหาความยากจน

ขณะที่ วิกิพีเดีย (Wikipedia, 15 April 2016) สรุปว่า การอาชีวศึกษา คือการศึกษาที่เป็น การเตรียมประชาชนเพื่อให้ทำงานในเชิงการค้าขาย งานที่ใช้ฝีมือ งานเชิงช่างเทคนิค หรืองานที่ทำใน บทบาทสนับสนุนทางวิชาชีพ เช่น วิศวกรรม การทำบัญชี การพยาบาล ยา สถาปัตยกรรม หรือ กฎหมาย

ในขณะที่ ศูนย์ฝึกอบรมอาชีวศึกษาของยูเนสโก (Unevoc.unesco (2013) สรุปว่า อาชีวศึกษาและเทคนิคศึกษา คือการศึกษาที่มีความหมายครอบคลุมถึงกระบวนการศึกษาด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นทักษะการปฏิบัติงาน เจตคติ ความรู้ และความเข้าใจที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีอาชีพในหลายสาขาที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตในสังคม

พร้อมนั้น โกล (Vijay P. Goel ,n.d.,p 3) สรุปว่า คำว่าเทคนิคศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพมีความหมายเหมือนกัน เป็นการศึกษาด้านอาชีวศึกษาที่เน้นการปฏิบัติงานเหมือนกัน ซึ่งเทคนิคศึกษาจะเป็นหลักสูตรสำหรับผู้จบมัธยมศึกษา เพื่อศึกษาทฤษฎีและฝึกปฏิบัติงานควบคู่กัน เพื่อเตรียมเป็น ช่างเทคนิค ให้มีความสามารถควบคุมงานได้ ส่วนการฝึกอบรมวิชาชีพจะเป็นการศึกษาระดับต่ำกว่า เทคนิคศึกษา เป็นการศึกษาอาชีวศึกษาสำหรับประชากรให้เป็นผู้ปฏิบัติงานในระดับฝีมือหรือกึ่งฝีมือ

เพื่อเป็นทำงานในธุรกิจการค้าต่าง ๆ และจะไม่เพิ่มระดับการศึกษาของพวกเขา แต่จะเน้นสร้างความชำนาญจากการปฏิบัติงาน

จากข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและองค์กรข้างต้น สรุปว่า การจัดการอาชีวศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมกำลังคนเข้าสู่อาชีพ และโลกการทำงาน ด้วยการให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะในการปฏิบัติงาน และเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพตามทีเลือกเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

2. จุดมุ่งหมายของการจัดการอาชีวศึกษา

บรรเลง ศรีนิลและคณะ (2548 , หน้า 7) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษาและฝึกอบรมว่า คือการพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพ โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สร้างพลังให้คนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้การศึกษาตลอดชีวิต มีคุณวุฒิวิชาชีพ จัดการเรียนรู้แบบเปิดและยืดหยุ่น มีการรับรองและเทียบโอนประสบการณ์ ให้ความสำคัญสูงกับการอาชีวศึกษา โดยกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ มีการปฏิรูปการลงทุนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนา มีเกณฑ์มาตรฐานตัวชี้วัดต่าง ๆ ในการจัดการเพื่อคุณภาพ มีการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในด้านต่าง ๆ การศึกษาต่อเนื่องและการทำงาน ใช้การเรียนแบบสมรรถนะเป็นฐาน โดยมีทักษะหลัก ทักษะที่จำเป็นเพื่อการดำเนินชีวิต บุคลากรต้องมีคุณวุฒิ คุณภาพและคุณสมบัติที่เหมาะสม มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สถานภาพของผู้จบและผู้ทำงานในสายวิชาชีพเทียบได้กับสาขาวิชาชีพอื่น

ขณะที่ ออยเลอร์ (Dieter Euler, 2013, pp19-20) สรุปว่า จุดมุ่งหมายการฝึกอบรมอาชีพของเยอรมัน เป็นความหมายของการบรรลุเศรษฐกิจ สังคมและเป้าหมายของแต่ละบุคคล เป็นการส่งเสริม ใน 3 เรื่อง

1) การขยายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นบทบาทของอาชีวศึกษาที่มีบทบาทสูงต่อการเติบโตในทางเศรษฐกิจ ระบบธุรกิจที่มาจากผลผลิตภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งระบบธุรกิจจะเน้นพัฒนากำลังคนให้เพียงพอทั้งจำนวน และทักษะการทำงาน รวมทั้งเพิ่มระดับความสามารถในการทำงาน นั่นคือบริษัทต่าง ๆ จะต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีคุณสมบัติที่เพียงพอในแต่ละระดับ ให้มั่นใจในการจ้างคนเข้าทำงานดำรงชีวิตได้ พร้อมให้เพิ่มประสิทธิภาพระบบการจัดการอาชีวศึกษา

2) การขยายการบูรณาการทางสังคม เพื่อการสนับสนุนการบูรณาการทางสังคมของการพัฒนาคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ทั้งสถานที่ทำงาน และสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งระบบอาชีวศึกษาควรออกแบบเพื่อป้องกันการหลุดระบบการศึกษา และบูรณาการให้เรียบง่ายในการฝึกอาชีพและการจ้างงาน

3) การเพิ่มการพัฒนารายบุคคล เป็นบทบาทของอาชีวศึกษาในการพัฒนาทักษะรายบุคคลตามที่ต้องการ และได้พบกับงานที่สามารถประกอบอาชีพจริง ซึ่งระบบอาชีวศึกษาควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนได้โอกาสฝึกอาชีพที่ชอบ เพื่อประกอบอาชีพ หรือพัฒนาทักษะการทำงาน และเพิ่มประสิทธิภาพ พร้อมสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้

ส่วน คาร์รอล (Caitlan, Carroll, July 18, 2013) สรุปว่า ระบบการจัดการอาชีวศึกษาของประเทศเยอรมัน เป็นการจับคู่กันของการเรียนรู้คู่กับการฝึกทำงานจริงในสถานประกอบการ (Hands-on learning with classroom learning) เพื่อพัฒนาคนหนุ่มสาวในสถานประกอบการ ทำให้นักศึกษาสำเร็จการศึกษาได้รับความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและประสบการณ์การทำงานอย่างรู้สึกในอาชีพ เป็น Learning by doing เป็นจุดแข็งของระบบการศึกษาของเยอรมัน แม้ว่าบางคนต้องการเป็นช่างไม้หรือเสมียนในโรงแรม เขาเหล่านั้นสามารถเข้าศึกษาในระบบความร่วมมือทางการศึกษา (Dual education system) ซึ่งระบบนี้ เป็นการรวมเวลาเพื่อการเรียนในห้องเรียนและเวลาฝึกงานที่บริษัทด้วย ทั้งนี้ ส่วนมากนักเรียนจะสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (High school degrees) ที่อายุระหว่าง 15 และ 18 ปี ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของโรงเรียนที่นักเรียนเข้าไปเรียน จากนั้น จะเลือกเข้าฝึกอาชีพ หรือบางคนจะเข้ามหาวิทยาลัย ในขณะที่บางส่วนจะเข้าฝึกในระบบโครงการความร่วมมือ ซึ่งแม้จะมีจำนวนนักศึกษาต้องการเข้าฝึกอาชีพเพิ่มในโครงการความร่วมมือก็ตาม แต่รัฐบาลเยอรมันก็ยังไม่สามารถรับนักศึกษาได้เท่าที่สถานประกอบการต้องการ

จากข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น จึงสรุปว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการอาชีวศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนให้มีผลิตภาพในการทำงานอาชีพตามบุคคลที่ต้องการ ให้เต็มศักยภาพอย่างรู้สึกในการทำงานอาชีพ และมีทักษะที่จำเป็นเพื่อการดำเนินชีวิต โดยใช้การเรียนแบบสมรรถนะเป็นฐาน ที่เน้นการบูรณาการทางสังคม ทั้งสถานที่ทำงาน และสังคมส่วนใหญ่ โดยใช้บุคลากรที่มีคุณวุฒิ คุณภาพและคุณสมบัติที่เหมาะสมในการบริหารจัดการ เป็นการจับคู่กันของการเรียนรู้คู่กับการฝึกทักษะทำงานจริงในสถานประกอบการ

3. การจัดการอาชีวศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 5-13) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยควรมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการจัดการศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่วนการจัดโครงสร้างการบริหารและกระบวนการจัด

การศึกษาควรยึดการมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่สถาบัน สถานศึกษามีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และการพัฒนาครุคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา การสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลครอบครัวชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชนองค์กรเอกชนองค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งโดยขั้นตอนสุดท้ายการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน ควรให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา รวมถึงให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

4. การจัดการอาชีวศึกษาตามพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2551) พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 ให้ความหมาย การอาชีวศึกษาว่าหมายถึง กระบวนการศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในด้านวิชาชีพพระระดับฝีมือระดับเทคนิค และระดับเทคโนโลยี ส่วนการฝึกอบรมวิชาชีพ หมายความว่า การเพิ่มพูนความรู้และการฝึกทักษะอาชีพพระระยะสั้นหรือระยะยาว ทั้งในและนอกสถานศึกษาอาชีวศึกษา หรือสถาบันการอาชีวศึกษา ซึ่งจัดขึ้นเป็นโครงการหรือสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะภายใต้หลักสูตรที่คณะกรรมการการอาชีวศึกษากำหนด ซึ่งในการจัดการอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพต้องเป็นการจัดการศึกษาในด้านวิชาชีพที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยรูปแบบดังต่อไปนี้

1) การศึกษาในระบบ เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เน้นการศึกษาในสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันเป็นหลักโดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตรระยะเวลาการวัด และการประเมินผลที่เป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2) การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการศึกษา ระยะเวลา การวัดและการประเมินผลที่เป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3) การศึกษาระบบทวิภาคี เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ ในเรื่องการจัดหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล โดยผู้เรียนใช้เวลาส่วนหนึ่งในสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบัน และเรียนภาคปฏิบัติในสถานประกอบการรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันสามารถเลือกในหลายรูปแบบรวมกันก็ได้

ทั้งนี้ต้องมุ่งเน้นการจัดการศึกษาระบบทวิภาคีเป็นสำคัญ โดยให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันและสถานประกอบการ

จากข้อกฎหมายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การจัดการอาชีวศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 สามารถจัดการศึกษาได้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และระบบทวิภาคี พร้อมพัฒนาหลักสูตรให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนแต่ละกลุ่ม มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งความดี ความเก่ง มีจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความสามารถในการประกอบอาชีพ มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

แนวคิดเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางวิชาชีพ

1. ความหมายของการขยายโอกาสทางวิชาชีพ

วิทย์ เทียงบุญธรรม (2541, หน้า 317, 602) ให้ความหมายคำว่า Expand หมายถึง ขยายแผ่ ทำให้กว้าง เพิ่ม คลีออก ยืดออก บาน ขยายคลีออก ขยายความ ส่วนคำว่า Opportunity หมายถึง โอกาส จังหวะ กาละ โอกาสที่ดี จังหวะที่ดี กาละที่เหมาะสม

ราชบัณฑิตสถาน (2546, หน้า 167,1401) ได้ให้ความหมายของ ขยาย ว่า หมายถึง อธิบาย ชี้แจง แผ่กว้างออกไป เปิดเผย คลายให้หายแน่น คลี่ แยม ทำให้กว้างออกไป ส่วน คำว่า โอกาส หมายถึง ช่อง ทาง เวลาที่เหมาะสม จังหวะ

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2551) การอาชีวศึกษา” หมายความว่า กระบวนการศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในดานวิชาชีพระดับฝีมือ ระดับเทคนิค และระดับเทคโนโลยี

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (8-10 สิงหาคม 2553) สรุปประเด็นสำคัญในการพัฒนากำลังคนว่า ควรเพิ่มการให้บริการหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นสนับสนุนกำลังคนระดับแรงงาน ซึ่งเป็นความต้องการจำนวนมาก เพื่อร่วมแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและการตกงาน พร้อมให้ปรับรูปแบบการทำงานเชิงบูรณาการ โดยการแสวงหาความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

พีระ พนาสุภน (2553, หน้า 142) การปฏิรูปการศึกษาต้องเริ่มต้นจากจุดมุ่งหมาย "การศึกษา คือการพัฒนาคน" ต้องครอบคลุมถึงคนทุกกลุ่มอายุ โดยรัฐจะต้องจัดการศึกษาให้กับคนเหล่านี้ ทั้งการศึกษาในรูปแบบ และการศึกษานอกรูปแบบ โดยรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้คนเหล่านี้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ

จากข้อมูลนโยบายข้างต้น สรุปว่า การขยายโอกาสทางวิชาชีพ หมายถึง การเพิ่มช่องทางในการประกอบอาชีพให้ประชาชนทุกกลุ่มเพิ่มขึ้น โดยจัดการเรียนรู้และการฝึกอบรมอาชีพให้แก่

ประชาชน ทั้งการศึกษาในรูปแบบและนอกรูปแบบ ในระดับฝีมือ ระดับเทคนิค ระดับเทคโนโลยี และวิชาชีพระยะสั้น ที่มีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ภายใต้การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ

2. การขยายโอกาสทางวิชาชีพตามนโยบายหน่วยงาน

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2555) นโยบาย การผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาสู่สากล พ.ศ. 2555 - 2569 ของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ดังนี้

1) ด้านการเพิ่มปริมาณผู้เรียนสายอาชีพ

- 1.1) รักษาเป้าหมายผู้เรียนในระดับ ปวช. การเพิ่มปริมาณผู้เรียนในระดับ ปวส.
- 1.2) ลดปัญหาการออกกลางคัน โดยวางเป้าหมายให้ลดลงร้อยละ 5 ด้วยการป้องกัน/ดูแลรายบุคคล การวิจัยพัฒนา แก้ปัญหารายวิทยาลัย/รายสาขาวิชา การวิเคราะห์แก้ปัญหาเชิงระบบ กลุ่มเป้าหมายใน 50 วิทยาลัยที่มีปัญหาการออกกลางคันสูง
- 1.3) จัดการเรียนการสอนในระดับพื้นที่และภาพรวมตามความต้องการในแต่ละสาขา
- 1.4) เปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าเรียนสายอาชีพด้วยระบบโควตา
- 1.5) เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้มีส่วนสำคัญต่อการเลือกเรียนอาชีวศึกษาในเชิงรุก ซึ่งได้แก่นักเรียน และผู้ปกครอง

2) ด้านการขยายโอกาสในการเรียนอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ

- 2.1) จัดอาชีวศึกษาครอบคลุมทุกพื้นที่ สาขาอาชีพ การขยายกลุ่มเป้าหมาย
- 2.2) จัดตั้งสถาบันการอาชีวศึกษาในรูปแบบกลุ่มจังหวัด 18 กลุ่มจังหวัดและกรุงเทพมหานคร รวม 19 สถาบัน และสถาบันการอาชีวศึกษาเกษตร ภาคละ 1 แห่ง จำนวน 4 แห่ง
- 2.3) จัดตั้งสถานศึกษาอาชีวะอำเภอในกลุ่มอำเภอขึ้นหนึ่ง
- 2.4) ส่งเสริมการจัดอาชีวะชายแดนใต้สู่สันติสุข ศูนย์ฝึกอบรมอาชีวะ อาชีวะสองระบบ และการจัดหลักสูตรอาชีวะท้องถิ่น และสนับสนุนทุนการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส
- 2.5) มุ่งผลิตและพัฒนากำลังคนในสาขาที่เป็นความต้องการของตลาดแรงงาน สาขาที่เป็นนโยบายรัฐบาล และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยการจัดอาชีวศึกษาเฉพาะทาง อาทิ ปีโตรเคมี การสร้างเขตรุ่นใหม่ คริวไทยสู่ครัวโลก พลังงานทดแทน โลจิสติกส์/รถไฟความเร็วสูง อัญมณี ยานยนต์ ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ ท่องเที่ยว/โรงแรม ฯลฯ
- 2.6) ขยายกลุ่มเป้าหมายอาชีวะในโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน และอาชีวะเพื่อคนพิการอาชีวะวัยแรงงาน อาชีวะสูงวัย อาชีวะเพื่อสตรี อบรมระยะสั้น/ตลาดนัดอาชีพ ศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน เทียบโอนความรู้และประสบการณ์ เพื่อต่อยอดและพัฒนาทักษะทั้ง Upgrade Skills และ Re Skills ร่วมจัดอาชีวศึกษาในสถานพินิจ เรือนจำ ค่ายทหาร และ อปท. ฯลฯ

2.7) สนับสนุนให้หน่วยงาน/องค์กร ร่วมจัดอาชีวศึกษาซึ่งได้แก่ สถานประกอบการ
อปท. และภาคเอกชนจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ฯลฯ

2.8) จัดอาชีวะทางเลือก อาชีวะทหายาพ วิทยาลัยอาชีวศึกษาฐานวิทยาศาสตร์ อาชีวะ
อินเตอร์ และอาชีวะเทียบโอนประสบการณ์

2.9) เพิ่มช่องทางการเรียนอาชีวศึกษาด้วย อาชีวะทางไกล และเครือข่ายวิทยุเพื่อ
การศึกษาและพัฒนาอาชีพ (R-radio network)

3) ยกระดับคุณภาพการจัดอาชีวศึกษา

3.1) ระดับสถานศึกษา และระดับห้องเรียน ส่งเสริมคุณภาพและสร้างความเข้มแข็งใน
การพัฒนาและยกระดับคุณภาพการจัดอาชีวศึกษาโดย

3.1.1) พัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง Constructionism, Project Based
Learning, Authentic Assessment, การเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์จากการเรียนในสถานที่จริง/
สถานการณ์จริง อาทิ Fix It Center และกรณีภัยพิบัติ

3.1.2) พัฒนาระบบนิเทศ การจัดการความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์จากครูรุ่นพี่สู่
ครู รุ่นใหม่ (นิเทศภายใน) และการนิเทศทางไกล

3.1.3) สร้างความเข้มแข็งการประกันคุณภาพภายใน สนับสนุนให้ทุกวิทยาลัย ผ่าน
การประเมินคุณภาพภายนอกระดับดีมาก และเตรียมพร้อมรับการประเมินระดับสากล

3.1.4) ยกระดับคุณภาพสถานศึกษาขนาดเล็ก ให้เป็นตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง
ตามความต้องการของพื้นที่ และการให้บริการกลุ่มเป้าหมายพิเศษ อาทิ คนพิการ, วัยทำงาน, สูงวัย,
สตรี ฯลฯ

3.1.5) ใช้ ICT เพื่อการเรียนการสอน สนับสนุนความพร้อมในด้าน Hardware สื่อ
การเรียนการสอน ส่งเสริมการประกวดสื่อ/สื่อออนไลน์ และจัดตั้งวิทยาลัยต้นแบบการใช้ ICT เพื่อการ
เรียนการสอน

3.1.6) พัฒนาครู สร้างเครือข่ายครู Social Media และ Network สนับสนุนให้ครู
ทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ

3.1.7) จัดหาสื่อ/หนังสือ วัสดุฝึก อุปกรณ์การเรียนการสอน ที่ทันสมัยและเพียงพอ

3.2) ระดับผู้เรียน ยกระดับความสามารถของผู้เรียนเพื่อให้ผู้สำเร็จอาชีวศึกษา มีขีด
ความสามารถในการแข่งขันทั้งสมรรถนะหลัก (Core Competency) และสมรรถนะการทำงานตาม
ตำแหน่งหน้าที่ (Function Competency) โดยใช้ V-NET การประเมินด้านมาตรฐานวิชาชีพ และ
การประเมินระดับห้องเรียน สร้างเสริมทักษะอาชีพในอนาคตด้วยกิจกรรมองค์การวิชาชีพ ปลูกฝัง
คุณธรรมจริยธรรม วิถีประชาธิปไตย ความมีวินัย เสริมสร้างทักษะชีวิต ความสามารถด้านนวัตกรรม/
สิ่งประดิษฐ์ การเป็นผู้ประกอบการ พัฒนาทักษะการคิดบนพื้นฐาน Competency Based

Technology Based Green Technology และ Creative economy รวมทั้งการแก้ปัญหาด้าน พหุติกรรมและใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ อาทิ สุภาพบุรุษอาชีพะ ลูกเสือ กีฬา และการป้องกัน/แก้ไข การทะเลาะวิวาท

3.3) เตรียมผู้เรียนสู่การเป็นประชาคม ASEAN โดยการเพิ่มจำนวนสถานศึกษา English Program (EP) Mini English Program (MEP) ทุกจังหวัด ใช้หลักสูตร/สื่อต่างประเทศ สนับสนุนการ ฝึกงานต่างประเทศ/บริษัทต่างประเทศและในประเทศ ยกกระดับทักษะด้านภาษาอังกฤษในงานอาชีพ ส่งเสริม การเรียนรู้ภาษาประเทศคู่ค้า จัดระบบ Sister School ทุกประเทศใน ASEAN

4) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

4.1) ด้านบริหารทั่วไป ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการได้แก่ Web Portal, E-office และ Data based รวมทั้งการปรับภาพลักษณ์เชิงบวก

4.2) ด้านงบประมาณ ใช้แนวทาง Strategic Performance, Based Budgeting: SPBB และ Formula Funding โดยการจัดงบประมาณตามความจำเป็นพื้นฐาน ความเสมอภาค และตาม นโยบาย, การกระจายอำนาจจัดซื้อจัดจ้าง, จัดหางบประมาณค่าสาธารณูปโภคและค่าจ้างครูให้ เพียงพอ

4.3) ด้านบริหารงานบุคคล สร้างเครือข่ายครู/สมาคมวิชาชีพ จัดหาลูกจ้าง พนักงาน ราชการให้เพียงพอ รวมทั้งการพัฒนากระบวนการบริหารงานบุคคลของสถาบันการอาชีวศึกษา

4.4) ด้านการสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อพัฒนา การจัดการอาชีวศึกษา ดังนี้

4.4.1) องค์กร/สมาคมวิชาชีพ สมาคมอุตสาหกรรม สภาหอการค้า กระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม สถานประกอบการ ในการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี การฝึกงาน ฯลฯ

4.4.2) ประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในกลุ่มอาเซียน

4.4.3) องค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่ VOCTECH, CPSC /APACC, SEARCA และ UNIVOC ฯลฯ

4.4.4) ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคของโลก ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อิสราเอล ญี่ปุ่น เดนมาร์ก เยอรมัน ฯลฯ

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2556) ได้มอบนโยบายสถานศึกษาในการจัดการ อาชีวศึกษา ประกอบด้วย

มิติที่หนึ่ง การสร้างโอกาสทางการศึกษา “เรียนฟรีมีงานทำ มีรายได้ระหว่างเรียน ประกอบด้วย

1) พัฒนาศูนย์อบรมอาชีวศึกษา

2) เทียบโอนประสบการณ์สายอาชีพจบปวช. ได้ใน 8 เดือน

- 3) จัดตั้งสถาบันการอาชีวศึกษา
- 4) จัดตั้งและขยายศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix It Center)
- 5) ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน สนับสนุน OTOP
- 6) ขยายให้มีผู้เรียนอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้น
- 7) ลดการออกกลางคัน
- 8) ขยายโอกาสในการศึกษาด้านอาชีวศึกษาถึงระดับปริญญาตรีสายปฏิบัติการ
- 9) สอนวิชาชีพ เพื่อคนพิการในสถานศึกษา
- 10) ค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 11) จัดอาชีวศึกษาและพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ในกลุ่มพื้นที่ชายแดน

ภาคใต้

มิติที่สอง การพัฒนาคุณภาพ “ปรับการเรียนเปลี่ยนการสอน ปฏิรูปการสอบ ให้ทันกับยุคสมัยอย่างมีคุณภาพ” ประกอบด้วย

ด้านคุณภาพผู้เรียน ได้แก่

- 1) เร่งยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้พร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
- 2) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- 3) ปรับปรุงหลักสูตรอาชีวศึกษาทุกระดับ
- 4) ยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยอิงผลการประเมินระดับชาติ (V - Net) และการประเมินมาตรฐานวิชาชีพ
- 5) พัฒนาแนวทางการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง
- 6) ร่วมมือกับภาคเอกชน ในการเรียนการสอน และฝึกงานในสถานประกอบการ
- 7) พัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้วยกิจกรรมองค์การวิชาชีพ การบริการสังคม จิตอาสาและ

กีฬา

ด้านคุณภาพสถานศึกษา ได้แก่

- 1) พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน
- 2) ยกระดับมาตรฐานสถานศึกษา โดยอิงผลการประเมินของ สมศ.ด้านคุณภาพการเรียนการสอน
- 3) วิจัยปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้สู่การเป็นผู้ประกอบการ
- 4) ส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมของผู้เรียนและผู้สอน
- 5) ส่งเสริมนวัตกรรม การจัดการอาชีวศึกษา
- 6) จัดการเรียนการสอน English Program และ Mini English Program ด้าน

อาชีวศึกษา

7) นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเรียนการสอน

ด้านคุณภาพครู ได้แก่

- 1) กำหนดมาตรฐานสมรรถนะครูอาชีวศึกษา
- 2) พัฒนาครู โดยใช้เครือข่าย/สมาคมวิชาชีพ
- 3) พัฒนาระบบนิเทศภายใน
- 4) เร่งยกระดับวิทยฐานะ

มิติที่สาม การสร้างประสิทธิภาพในด้านการบริหารจัดการ “การบริหารจัดการเป็นที่ยอมรับเชื่อมั่น มีเอกภาพ ใช้เทคโนโลยีสนับสนุน” ประกอบด้วย

- 1) พัฒนาระบบฐานข้อมูล สนับสนุนการวางแผนและการพัฒนาคุณภาพ
- 2) นำระบบ ICT มาใช้ในการบริหารจัดการ
- 3) บริหารงานบุคคล โดยใช้หลักธรรมาภิบาล
- 4) ป้องกันและแก้ปัญหาเสพติดในสถานศึกษา
- 5) จัดสรรงบประมาณ / ทรัพยากรอย่างเหมาะสม
- 6) กระจายอำนาจการบริหารงบประมาณ

มิติที่สี่ ความร่วมมือในการจัดการอาชีวศึกษา “เพิ่มทักษะวิชาชีพ ด้วยความร่วมมือในและต่างประเทศ” ประกอบด้วย

- 1) จัดตั้งกองทุนอาชีวศึกษาเพื่อการพัฒนาและฝึกอบรมวิชาชีพ
- 2) เพิ่มการจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีทุกระดับ ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ทั้งในและต่างประเทศ
- 3) ขยายความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในรูปแบบต่าง ๆ ในการพัฒนานักศึกษา พัฒนาครูพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกับประเทศในอาเซียน พัฒนาคุณภาพการอาชีวศึกษา

สุเทพ ชิตยวงษ์ (2 พฤศจิกายน 2559) สรุปว่า แผนการจัดการศึกษาอาชีวศึกษา ภายหลังเสร็จสิ้นการประชุม มอบนโยบายการจัดการอาชีวศึกษา ในงานประชุมสัมมนาผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดทั้งอาชีวศึกษาภาครัฐและเอกชน จำนวน 1,101 คนที่จังหวัดนครปฐม ว่า ได้มอบหมายให้สถานศึกษาในสังกัดช่วยกันคลี่ปมปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอาชีวศึกษา พร้อมทั้งให้ช่วยเติมเต็มเสนอแนะความต้องการ ปัญหาต่าง ๆ ให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ทราบ ซึ่งนโยบายหลักของอาชีวศึกษา ได้ยึดโยงมาจากยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ ปี 2560 ใน 6 ด้านคือ

- 1) การพัฒนาหลักสูตร ต้องพัฒนาให้หลักสูตรอาชีวะให้สอดคล้องกับนโยบายประเทศไทย 4.0 เน้นการคิดวิเคราะห์ และการสร้างคนให้มีคุณภาพพร้อม ๆ กับมีคุณธรรม เพิ่มรูปแบบการเรียนทวิภาคีให้มากขึ้น

2) ผลิตพัฒนาครู อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา แก้ปัญหาการขาดแคลนครู เน้นระบบการแนะแนวให้เข้มข้น มีคุณภาพ มีระบบการช่วยเหลือเด็ก และต้องมีการพัฒนาครูฝึกในสถานประกอบการ ให้ช่วยดูแลนักศึกษาาระบบทวิภาคีให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) ผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ โดยใช้งานวิจัยเป็นหลักในการจัดการ ต้องพยายามขจัดปัญหาการทะเลาะวิวาทให้หมดไปให้ได้ ทุกวิทยาลัยต้องช่วยกันสร้างอาชีพให้มีความเป็นเลิศ และต้องจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม โดยนำนโยบายสานพลังประชารัฐมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ด้านข้อมูลข่าวสารต้องมีความพร้อมในการเข้าถึงและนำมาใช้

4) ขยายโอกาสทางการศึกษาโดยให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้าถึงบริการด้านการศึกษาระดับวิชาชีพ นำนักเรียน นักศึกษาที่หลุดออกจากระบบให้กลับเข้ามาเรียนหรือมาอบรมวิชาชีพระยะสั้น เพื่อให้มีอาชีพติดตัว ไม่เป็นภาระให้สังคม

5) ส่งเสริมและพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา เพื่อสร้างมาตรฐานและสร้างความรวดเร็วในการเข้าถึงบริการด้านการศึกษา ต้องมีการเรียนโดยใช้การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

6) พัฒนาระบบบริหารจัดการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยยึด พ.ร.บ.การศึกษาชาติ เป็นหลัก และต้องสร้างให้เกิดค่านิยมอาชีวศึกษา และเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ และมีตัวชี้วัดกำกับการทำงานจึงจะได้ นำแนวทางอริยสัจ 4 มาใช้คือหาปัญหาให้พบ แล้วหาสาเหตุของปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา ผลสัมฤทธิ์จะนำมาเป็นตัวชี้วัด จนในที่สุดทำเป็นโรดแมปการทำงาน 3 เดือน 6 เดือน 1 ปี และสิ่งที่ขาดเสียมิได้คือผู้บริหารสถานศึกษาต้องช่วยกันดูแลรักษาวิทยาลัยให้ดี ดูแลครูและบุคลากรให้ดีและที่สำคัญต้องดูแลนักเรียน นักศึกษาให้ดีที่สุด เพราะจะเป็นพลังคุณภาพในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต และขอให้ตระหนักว่าการบริหารงานที่มีคุณภาพ คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากข้อมูลนโยบายข้างต้น สรุปว่า การขยายโอกาสทางวิชาชีพตามนโยบายหน่วยงาน มีประเด็นสำคัญ คือ เพื่อเพิ่มปริมาณนักเรียนนักศึกษา และพัฒนาคุณภาพ ทั้งด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอาชีพ และให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความพร้อมในการรับการเปลี่ยนแปลงอาชีพในอนาคต ภายใต้หลักการให้สถานศึกษาสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในสังคม

แนวคิดการประเมินโครงการ

1. ความหมายของโครงการ

มีผู้ทรงคุณวุฒิและองค์กร ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ ดังนี้

รัตน์ะ บัวสนธิ์ (2540, หน้า 4) โครงการ หมายถึงส่วนย่อยหนึ่งของแผนงานซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม ทรัพยากรในการดำเนินงาน และระยะเวลาดำเนินงานเพื่อการบรรลุเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ของโครงการนั้น

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2545, หน้า 270) ได้ให้ความหมายคำว่า โครงการ ว่าโครงการ หมายถึง แผน หรือเค้าโครงการที่กำหนดไว้

พิสนุ พงศ์ศรี (2549, หน้า 34) คำว่า โครงการ มีลักษณะเฉพาะที่จัดทำขึ้นเพื่อเสริมการดำเนินงานในสภาพปกติ โดยมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย กิจกรรม และระยะเวลาสิ้นสุดที่แน่นอน และจะไม่ทำซ้ำซ้อนอีกซึ่งอาจยกเว้นถ้ามีการปรับให้ต่างจากเดิม จึงสรุปได้ว่าโครงการไม่ใช่งานประจำตามปกติที่มีลักษณะเป็นโปรแกรมที่กำหนดไว้ตลอด แต่จะช่วยเสริมงานปกติให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้

เทียนฉาย กีระนันท์ (2551, หน้า 1) “โครงการ” เป็นการกระทำหรือการเตรียมการเพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจจะหมายถึงแนวความคิดในเรื่องหนึ่ง ๆ เพื่อหาทางปฏิบัติหรือดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเรื่องนั้น ๆ ที่แน่ชัดและมีระบบ และถ้าหากได้มีความหมายของคำว่า “โครงการ” ไว้ตั้งนี้แล้ว ก็คงจะพอให้เข้าใจกว้าง ๆ ว่า “โครงการ” นั้นจะมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการปฏิบัติหรือการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพราะจะเป็นสิ่งที่ช่วยชี้แนะแนวทางและกำหนดลักษณะ ตลอดจนขอบเขตการดำเนินงาน รวมทั้งเป้าหมายของการทำงานนั้น ๆ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553, หน้า 78) คำว่า “โครงการ” ตามประมวลศัพท์วิชาการ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๘ ระบุไว้ว่า มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Project” ด้วยเหตุนี้ถ้าจะพิจารณาตามนัยดังกล่าวคำว่า “การประเมินโครงการ” จึงควรจะตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Project Evaluation” อย่างไรก็ตาม ในความหมายของนักประเมินบางท่านซึ่งพบได้จากตำราภาษาอังกฤษ ปรากฏว่าได้มีผู้ใช้คำว่า “Program Evaluation” มาแทนที่คำว่า “Project Evaluation” ได้ด้วย ทั้ง ๆ ที่ตามรูปแบบศัพท์เดิมนั้น คำว่า “Project” และ “Program” มีความหมายไม่เหมือนกัน กล่าวคือ คำว่า “Project” หรือ “โครงการ” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๒๐๒ ได้บัญญัติว่า หมายถึง “แผนหรือเค้าโครงการตามที่กำหนดไว้” ส่วนคำว่า “Program” (โปรแกรม) นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๙๗ ได้บัญญัติให้แปลเป็นภาษาไทยว่า “กำหนดการ” ซึ่งหมายถึง “ระเบียบการที่บอกถึงขั้นตอนของงานที่จะต้องทำตามลำดับ”

จากข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า โครงการ หมายถึง แผน หรือ เค้าโครงการงานที่เตรียมการไว้เพื่อปฏิบัติการเสริมงานประจำ เป็นกิจกรรมที่มีขอบเขตและลักษณะในการดำเนินงาน

แตกต่างจากงานประจำ โดยใช้ทรัพยากร ตามระยะเวลา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. ความหมายของการประเมินโครงการ

มีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้สรุปความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

รัตน์ะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 9) สรุปว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ขึ้นมาเทียบกับเกณฑ์ แล้วตัดสินใจให้คุณค่าต่อข้อมูลหรือโครงการดังกล่าว

ส่วน สมพิศ สุขแสน (2545) สรุปว่า การประเมินผลโครงการ หมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบว่านโยบาย/แผนงาน/โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใดโดยมีมาตรฐานและเครื่องมือในการวัดที่แม่นยำและเชื่อถือได้

ทั้งนี้ พิสนุ พงศ์ศรี (2549, หน้า 68) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่ง ระยะใด หรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่องปรับเปลี่ยน ระบุ ปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการ

สตัฟเฟิลบีม และ ชิงค์ฟิลด์ (Stufflebeam and Shinkfield, 2007, p 7) สรุปว่า ในหลายปีที่ผ่านมา มีการให้ความหมายของ การประเมินผล (Evaluation) แตกต่างกันในช่วงแรก การประเมินผล ได้นำมาใช้มากในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาพฤติกรรม หรือการช่วยในการทดสอบ ต่อมา โดยเฉพาะช่วงปี 1970 การประเมินจะนำมาช่วยในการตัดสินใจอย่างมีอาชีพ ตั้งแต่นั้นมา การประเมิน จะถูกนำมาใช้เป็นชุดการประเมินที่ได้สารสนเทศ ที่นำมาใช้ในการตัดสินใจ ที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของการดำเนินการประเมิน วิธีการประเมิน และผสมผสานกับบริบทที่เหมาะสม ทั้งนี้ การประเมินโครงการ ไม่ควรใช้ในการประเมินความโดดเด่นของหน่วยงานรัฐ ซึ่งยากต่อการกำหนดผลสัมฤทธิ์ นอกจากนั้น การประเมินโครงการ ควรจะเป็นการตรวจสอบเป้าหมาย โครงสร้าง กระบวนการทำงานของโครงการ โดยเฉพาะการสนับสนุนการปรับปรุงโครงการ โดยผู้บริหารโครงการ ยิ่งกว่านั้น ถ้าผู้ประเมิน ได้เน้นเฉพาะวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียว อาจจะทำให้ไม่ได้ค้นหาผลข้างเคียงของโครงการ จุดบกพร่อง ข้อมูลย้อนกลับของโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นจุดวิกฤติของโครงการ ที่จะส่งผลต่อการผลิต หรือประเด็นอื่น ๆ ในโครงการ ดังนั้น การประเมินโครงการ จึงมีความสำคัญในการช่วยวางแผนโครงการ และเป็นแนวทางให้โครงการได้ผลลัพธ์

นอกจากนั้น การประเมินโครงการ ไม่ควรนำไปใช้เปรียบเทียบกับระเบียบวิธีอื่น เช่น บางโครงการ เป็นโครงการที่ออกแบบไว้เพื่อทดลอง และจัดข้อมูลสารสนเทศให้กับผู้ว่าจ้าง ที่มีการ

เปรียบเทียบผลลัพธ์ ในด้านผลผลิตหรือบริการของแต่ละโครงการ ซึ่งบางโครงการ อาจมีการทดลองที่ไม่เหมาะสม จึงไม่ควรนำผลการประเมินของแต่ละโครงการไปเปรียบเทียบกัน

ในขณะเดียวกัน การประเมินโครงการ ไม่ควรนำไปเปรียบเทียบความเท่าเทียมของระเบียบวิธีการประเมินโครงการอื่น ๆ แต่ควรใช้หลายวิธีการประเมิน มาประเมินโครงการ ให้ครอบคลุม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักประเมินจะเลือกใช้วิธีการประเมินให้เหมาะสม

ทั้งนี้ ศิริชัย กาญจนวาสิ (2552, หน้า 11) สรุปว่า การประเมินเป็นกระบวนการสร้างสรรค์สังคมที่สอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาและสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม การประเมินเกี่ยวข้องกับการกำหนดคุณค่าของสิ่งที่สนใจภายใต้บริบทของสังคมที่ทำการศึกษ สำหรับการเข้าถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ภายใต้บริบทนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อและประสบการณ์ของนักประเมินว่าต้องการใช้มาตรการลักษณะใดทำการตัดสินคุณค่า ซึ่งนักประเมินต่างมีลักษณะที่แตกต่างกันจากความเชื่อในวิธีอันนิยมจนถึงความเชื่อในวิธีปรนัยนิยม

พร้อมนี้ เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553, หน้า 23) สรุปว่า การประเมินในความหมายของการวิจัย เป็นการประเมินที่ได้นำระเบียบวิธีวิจัยมาประยุกต์ใช้ เพื่อตัดสินและพัฒนาโครงการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งมีการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงที่เนื่องมาจากการนำนโยบาย แผนงาน และโครงการไปปฏิบัติ

ทั้งนี้ ศุภามณ จันทร์สกุล (2557) สรุปว่า การประเมินผล (Evaluation) เป็นการวัดผลโดยเปรียบเทียบสิ่งที่ถูกประเมินกับเกณฑ์มาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อตัดสินคุณค่า ผลประโยชน์ และความคุ้มค่าที่ได้รับจากสิ่งที่ถูกประเมินนั้น

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ ที่มุ่งแสวงหาคำตอบอย่างสร้างสรรค์ว่า โครงการที่ได้ดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยนำระเบียบวิธีวิจัยมาประยุกต์ใช้ ให้ได้ข้อมูล นำมาเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานหรือเครื่องมือที่เชื่อถือได้ และตัดสินว่าโครงการมีประโยชน์หรือคุ้มค่าเพียงใดเมื่อนำโครงการไปปฏิบัติ และเพื่อตัดสินว่าควรระงับ ขยาย ปรับเปลี่ยน หรือพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

3. ความสำคัญของการประเมินผลโครงการ

สตัฟเฟิลบีม และ ชิงค์ฟิลด์ (Stufflebeam and Shinkfield, 2007, p 4,346) สรุปว่า การประเมินผล (Evaluation) เป็นพื้นฐานการฝึกฝนวินัยทางสังคมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเมื่อมีการประเมินผลแล้ว จะได้ช่วยปรับปรุงทุกด้านให้สังคม ที่เหมาะสมกับการประเมินหลายอย่างในหน่วยงาน เช่น การประเมินการใช้ห้องสมุด การบริการของพิพิธภัณฑ์ การให้บริการโรงพยาบาล การวางแผน การวิจัย การประเมินหลักทฤษฎี และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งการประเมินโครงการจะให้การรับรองว่ามี

วิธีการดำเนินโครงการที่เชื่อถือได้ มีประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความปลอดภัย ความสะดวก และความซื่อสัตย์ ในขณะที่สังคม และลูกค้าส่วนใหญ่ มีความเสี่ยงในการกำหนดขอบเขตการให้บริการ การผลิต และการลดปริมาณวัสดุในการผลิต ดังนั้น การประเมินโครงการ จะช่วยให้การบริหารจัดการในโครงการ โดยการให้การยืนยัน ในเรื่องความคุ้มค่า การเพิ่มมูลค่า การชี้ช่องทางในการปรับปรุงโครงการ การได้รับการรับรอง การชี้ให้เห็นความรับผิดชอบของผู้บริหารโครงการ สุดท้าย หากมีความจำเป็น ผลการประเมินโครงการ อาจจะทำให้ผู้บริหารยกเลิกโครงการก็เป็นได้

บุษกร สุขแสน (2556, หน้า 15-16) สรุปความสำคัญของการประเมิน ว่า

1) เป็นเครื่องรับรองคุณภาพในการให้บริการ ถึงแม้จะไม่สามารถประกันผลสัมฤทธิ์ขั้นสูงสุดของโครงการได้ แต่ก็สามารถจะรับรองคุณภาพของการให้บริการในระดับหนึ่งได้

2) ช่วยให้ได้ข้อมูล ซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานได้พิจารณาจัดสรรงบประมาณสนับสนุนต่อไป

3) ช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง โดยสามารถจะทราบได้ว่า โครงการใดมีความจำเป็นเร่งด่วนกว่ากัน ช่วยแก้ปัญหาในการคัดเลือกโครงการ ตลอดจนช่วยลดความกดดันจากอำนาจทางการเมือง

4) ช่วยให้ได้ข้อมูลป้อนกลับจากผู้รับบริการ ข้อมูลประเภทนี้ทำให้ทราบ ถึงข้อจำกัดและปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน เพื่อนำมาปรับปรุงโครงการ ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้และผู้รับบริการ

สมคิด พรหมจ्यू (2550, หน้า 37-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินโครงการ ว่า

1) ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนโครงการ ตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการ ตลอดจนตรวจสอบความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

2) ช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการมีความชัดเจน

3) ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินโครงการ

4) ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ และวินิจฉัยว่าจะดำเนินโครงการในช่วงต่อไปหรือไม่ จะยกเลิกหรือขยายการดำเนินงานโครงการต่อไป

5) ช่วยให้ข้อมูลที่ยังบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการว่าเป็นอย่างไร คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

6) เปนแรงจูงใจให้ผูปฏิบัติงานในโครงการ เพราะการประเมินโครงการด้วยตนเองจะทำให้ผูปฏิบัติงานไตราบทผลการดำเนินงาน จุดเดน จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาโครงการใหม่ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ส่วน สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2556) สรุปว่า การประเมินผลถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อการดำเนินนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารภาครัฐด้วยกระบวนการที่คนใหม่ ที่มุ่งเน้นการบริหารเชิงนโยบายแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นกรมองการบริหารแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญทั้งเรื่องผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ที่เกิดจากการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวจะสามารถสะท้อนภาพให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้ดำเนินงานได้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมด้วยกระบวนการด้านการประเมินผล

จากข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า การประเมินโครงการ มีความสำคัญหลายประการได้แก่

- 1) ได้ข้อมูลและสารสนเทศช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ
- 2) เป็นข้อมูลในการยืนยัน ในเรื่องความคุ้มค่า ความเหมาะสมในการดำเนินโครงการ
- 3) ช่วยเป็นข้อมูลในการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ
- 4) ได้ข้อมูลความก้าวหน้า ความสำเร็จในผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ หรืออุปสรรคในการดำเนินโครงการ เพื่อให้ผู้บริหารได้ตัดสินใจในการดำเนินโครงการต่อไป
- 5) ได้ข้อมูลเพื่อการรับรองโครงการว่ามีประสิทธิผล ประสิทธิภาพ หรือการลดค่าใช้จ่ายในโครงการ เพื่อให้ผู้บริหารได้ตัดสินใจต่อไป
- 6) ได้ข้อมูลให้ผู้บริหาร หรือเจ้าหน้าที่ได้มีแรงจูงใจในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. วงจรการดำเนินโครงการ

หฤทัย มีนะพันธ์ (2544 อ้างใน พิสนุ พงศ์ศรี ,2549, หน้า 54) กล่าวถึงวงจรของโครงการตามที่ธนาคารโลก ใช้เป็นแนวทางไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนการกำหนดโครงการ (Project Identification) วงจรแรกหรือขั้นตอนนี้ เป็นความคิดที่จะจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับโครงการที่ผ่านการคัดเลือกหรือจัดลำดับความสำคัญแล้ว โดยสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ และปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น ฯลฯ จากนั้นศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นต่าง ๆ ด้วยการเน้นรวบรวมข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อมูลทุติยภูมิที่มีการจัดเก็บไว้แล้ว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เทคนิควิธีต่าง ๆ แรงงาน ต้นทุน และข้อจำกัดต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อตัดสินใจว่าโครงการที่คัดเลือกจากขั้นตอนแรกมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่

2) **ขั้นเตรียมการ (Project Preparation)** ในขั้นตอนนี้เป็นการเสนอรายละเอียดต่าง ๆ จากการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ 6 ด้าน คือ ด้านการตลาด ด้านเทคนิค ด้านการเงิน ด้านเศรษฐกิจ ด้านการบริหารและองค์การ และด้านสิ่งแวดล้อม

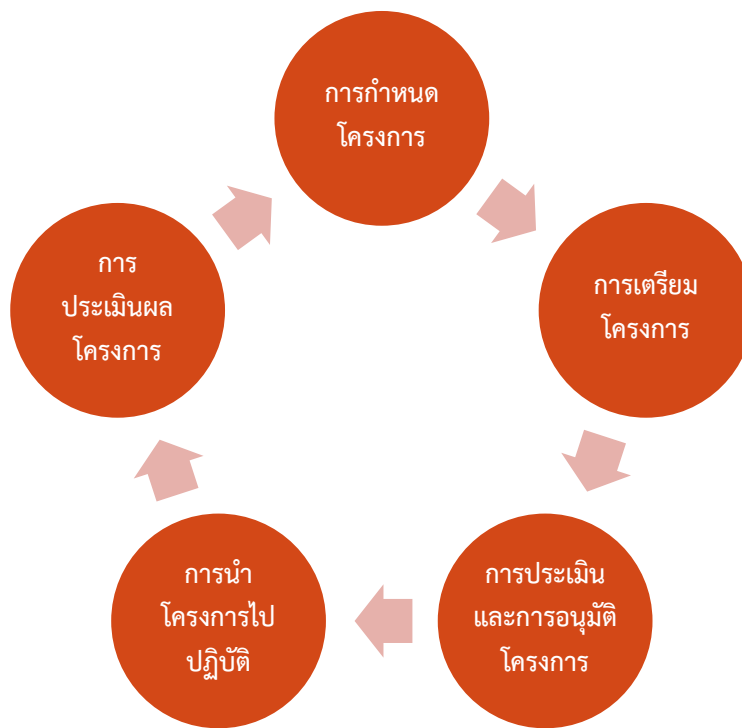
3) **ขั้นประเมินและอนุมัติให้จัดทำโครงการ (Project Appraisal and Approval)** เมื่อผู้มีอำนาจตัดสินใจอนุมัติโครงการได้ศึกษารายงานความเป็นไปได้ ก็จะประเมินความเป็นไปได้แต่ละด้านว่า เมื่อทำโครงการแล้วสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ ถ้าเห็นว่าเหมาะสมก็จะอนุมัติให้นำโครงการไปสู่การปฏิบัติได้

4) **ขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติ (Project Implementation)** ขั้นตอนนี้เป็นการนำโครงการไปปฏิบัติจริงตามแผนที่ได้กำหนดไว้ โดยมีระบบบริหารตามสายงานต่าง ๆ มีการประสานระหว่างหน่วยงานกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในโครงการ การกำกับ ควบคุม ติดตามของผู้เกี่ยวข้อง และอาจมีกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการ และจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

5) **การประเมินผลโครงการ (Project Evaluation)** สำหรับขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายเป็นการประเมินผลต่าง ๆ ของโครงการ เช่น ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2558) สรุป การแสดงวงจรโครงการ ว่า หมายถึง การแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์ของขั้นตอนในการดำเนินโครงการตั้งแต่การเริ่มมีความคิดที่จะดำเนินโครงการจนถึงการเสร็จสิ้นโครงการ รวมทั้งมีการประเมินผลการดำเนินโครงการอีกด้วย การพิจารณาวงจรโครงการจะช่วยให้เห็นภาพรวมของภาระงานที่จะต้องมีการดำเนินงานภายใต้โครงการนั้น ๆ โดยมีองค์ประกอบของวงจร 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1) **การกำหนดโครงการ** คือ กระบวนการขั้นต้นในการตัดสินใจว่ามีโครงการอะไรบ้างที่ควรจะทำ โครงการใดบ้างเป็นโครงการที่ดี และเป็นไปได้ โดยในขั้นตอนนี้ มีภารกิจหลักสองส่วนคือ การค้นหาความคิดโครงการ และการศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้น ซึ่งในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชน ความคิดในการริเริ่มโครงการเป็นผลมาจาก ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง ปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ทรัพยากรที่ยังถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่า กล่าวโดยสรุปคือจุดเริ่มต้นของโครงการมาจากปัญหานั้นเอง เมื่อค้นหาความคิดโครงการจนได้โครงการมาจำนวนหนึ่งแล้ว จะต้องมีการพิจารณาต่อไปว่าควรที่จะเลือกโครงการนั้น ๆ มาดำเนินการหรือไม่ โดยการพิจารณากลับกรองในเบื้องต้นก่อน อาทิเช่น การพิจารณาในด้านความเร่งด่วนของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ ความเสี่ยงของการดำเนินโครงการ งบประมาณในการดำเนินโครงการ ความคุ้มค่าในการดำเนินโครงการ เป็นต้น โดยในขั้นตอนนี้จะพิจารณาได้แต่เพียงว่าโครงการใดอยู่ในเกณฑ์ดีและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่ยังไม่สามารถตอบได้ว่าโครงการใดเป็นโครงการที่ดีที่สุด ดังนั้น จึงต้องมีการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

ภาพ 2.2 การแสดงวงจรโครงการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2558)

2) การเตรียมโครงการ คือ การเตรียมความพร้อมของการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อนำไปสู่การประเมินและการอนุมัติโครงการ ประกอบไปด้วยภารกิจหลัก 3 ประการ คือ

2.1) การกำหนดโครงร่างโครงการ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และทางเลือกที่เหมาะสมของโครงการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการ

2.2) การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ คือ การศึกษาเพื่อประเมินความเป็นไปได้อาจมีความคุ้มค่า ผล และความคุ้มค่าของโครงการว่าเป็นโครงการที่ดี เป็นไปได้จริง และให้ผลลัพธ์ออกมาคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

2.3) การจัดทำรายงานโครงการ คือ การสรุปผลการวิเคราะห์ในขั้นเตรียมโครงการเพื่อใช้เป็นรายนามเสนอโครงการในขั้นตอนการประเมินและการอนุมัติโครงการต่อไป

3) การประเมินและการอนุมัติโครงการ ซึ่งเป็นขั้นตอนการประเมินหรือทบทวนข้อเสนอของโครงการอีกครั้ง จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยถ้าเป็นโครงการของเอกชนจะนำไปเสนอผู้ที่ลงทุนพิจารณา แต่ถ้าเป็นโครงการของทางราชการจะเป็นการนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและคณะรัฐมนตรี นอกจากนั้นถ้าเป็นโครงการเงินกู้จะนำเสนอไปยังสถาบันการเงินเพื่อทำการพิจารณาต่อไป โดยการประเมินและการอนุมัติโครงการมีวัตถุประสงค์

เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผลการศึกษามีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ มีความถูกต้อง และมีมาตรฐานยอมรับได้ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายและผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละกิจกรรมของโครงการก่อนที่บุคคลหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการประเมินและอนุมัติโครงการจะอนุมัติให้นำโครงการไปปฏิบัติได้

โดยทั่วไปงานในขั้นตอนนี้จะประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ คือ การวิเคราะห์ด้านการตลาด การวิเคราะห์ด้านเทคนิค การวิเคราะห์ด้านการเงินและเศรษฐศาสตร์ การวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ด้านสังคมและการเมือง เป็นต้น โครงการที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างครบถ้วนและรอบด้านจะสามารถทำการตัดสินใจได้ว่าเป็นโครงการที่ควรนำไปดำเนินการต่อหรือไม่ ซึ่งถ้าเห็นชอบว่าควรนำไปปฏิบัติและดำเนินการจะถูกนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป แต่ถ้ายังไม่ผ่านการเห็นชอบโครงการจะถูกปฏิเสธในขั้นตอนนี้ โดยโครงการดังกล่าวอาจจะต้องกลับไปปรับปรุงแก้ไขและชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการเพิ่มเติมจะได้ผ่านเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป

4) การนำโครงการไปปฏิบัติ โครงการที่ผ่านการประเมินและอนุมัติโครงการแล้ว จะเข้าสู่ขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงเกี่ยวข้องกับการเตรียมแผนการปฏิบัติงานให้เหมาะสม มีการควบคุมและติดตามความก้าวหน้าของงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา อยู่ภายใต้งบประมาณ และได้ผลงานตามที่ได้กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติอาจเกิดปัญหาที่คาดไม่ถึงแม้ว่าจะมีการจัดเตรียมโครงการอย่างรอบคอบแล้ว ดังนั้นความยืดหยุ่นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับขั้นตอนนี้เพื่อสามารถทำให้การดำเนินงานของโครงการประสบความสำเร็จคล่องตัว

5) การประเมินผลโครงการ หลังจากนำโครงการไปปฏิบัติแล้ว จะต้องมีการประเมินผลโครงการเป็นระยะ ๆ เพื่อติดตามความก้าวหน้าและบ่งชี้ปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ รวมทั้งหลังจากจบโครงการ โดยการประเมินผลโครงการสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ และการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ

การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ เป็นการประเมินผลในระหว่างดำเนินโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ตรวจสอบได้ว่า โครงการได้ดำเนินไปตามแผนของโครงการหรือไม่อย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ซึ่งถ้าประเมินผลแล้วยังมีปัญหาจะได้เป็นการหาทางปรับปรุงและแก้ไขได้ทันท่วงที เพื่อให้ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้น

การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลรวมสรุปการดำเนินการของโครงการทั้งหมด โดยเน้นการประเมินไปยังการวิเคราะห์ในส่วนของคุณภาพหรือผลลัพธ์ของการจัดทำโครงการ ว่าการดำเนินงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด มีคุณภาพอยู่ในระดับใดบ้าง

พิชิต ฤทธิจรรยา (2557, หน้า 29-31) สรุปว่า วงจรของโครงการ โดยทั่วไป โครงการมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ การวางแผนโครงการ การนำโครงการไปปฏิบัติ และการประเมิน

โครงการ อาจขยายให้มีส่วนประกอบเพิ่มมากขึ้น เป็นวงจรของโครงการ ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1) การระบุโครงการ (Project identification) เป็นการชี้ถึงปัญหา หลักการ หรือเหตุผล ตลอดจนชื่อ และวัตถุประสงค์ของโครงการที่จะต้องกำหนดขึ้นเพื่อการดำเนินงานหรือเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2) การศึกษาและการจัดเตรียมโครงการ (Project preparation) เป็นการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้เพื่อการวางแผนโครงการ ซึ่งจะต้องมีกระบวนการในการศึกษาความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการ การจัดเตรียมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อการดำเนินงาน การแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำโครงการ ตลอดจนการคาดคะเนถึงผลประโยชน์ตอบแทนที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

3) การควบคุมตรวจสอบโครงการ (Project appraisal) เป็นการวิเคราะห์และพิจารณาทุกลักษณะของโครงการอย่างละเอียดก่อนที่นำโครงการไปปฏิบัติ ลักษณะหรือส่วนประกอบที่จะได้รับการวิเคราะห์และตรวจสอบเป็นพิเศษ คือ วิธีการดำเนินโครงการ สถาบันหรือหน่วยงานที่โครงการจะต้องเกี่ยวข้อง สภาวะทางเศรษฐกิจและการสนับสนุนทางการเงินที่โครงการควรจะได้รับ ทั้งนี้ เพื่อให้การตัดสินใจเลือกโครงการ หรือเพื่อการปรับปรุงโครงการให้สามารถสนองต่อความต้องการของสังคม หรือให้ผลประโยชน์คุ้มค่าในการนำโครงการไปดำเนินการ

4) การตัดสินใจเลือกโครงการ (Project decision) เป็นการตัดสินใจนำโครงการที่ได้รับการพิจารณาวิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วนำไปดำเนินการ โดยขั้นตอนนี้จะรวมไปถึงการนำโครงการไปเสนอให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้บริหารระดับสูงตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นโครงการที่นำไปดำเนินการได้

5) การนำโครงการไปปฏิบัติ (Project implementation) เป็นการจำแนกกิจกรรมโครงการออกเป็นส่วนย่อย ๆ แล้วมอบหมายให้เป็นความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยภายในองค์กร และกำหนดตัวบุคคลและวิธีการในการประสานงาน ทั้งกับระหว่างหน่วยงานภายในองค์กร และหน่วยงานภายนอกองค์กร การนำโครงการไปปฏิบัติจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ จะต้องมีการควบคุม ตรวจสอบและเสนอแนะ เพื่อมิให้การดำเนินงานเกิดความล่าช้า หรือเกิดความผิดพลาดเสียหายอย่างรุนแรง หรือสิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายโดยไม่เกิดผลประโยชน์ต่อโครงการ

6) การประเมินโครงการ (Project evaluation) เป็นการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานว่าเป็นไปตามมาตรฐาน หรือเป้าหมายที่กำหนดมากน้อยเพียงใด ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของผลงาน การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุงโครงการ หรือเพื่อการตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการต่อไปหรือไม่ หรือเพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการว่า บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่

พร้อมกันนั้น พิชิต ฤทธิ์จรรณู (2557, หน้า 9-11) ได้สรุปขั้นตอนการพัฒนาโครงการ หรือการจัดทำโครงการ การวางแผนโครงการ เป็นการกำหนดขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหมดของโครงการ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเป็นขั้นตอนของการหาที่มาของโครงการ หรือฐานคิดสำคัญของการก่อเกิดโครงการ โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างน้อย 3 แหล่ง คือ

1.1 การศึกษาวิเคราะห์นโยบาย แผนงาน โครงการ และตัวชี้วัดความสำเร็จในโครงการขององค์การที่อยู่ระดับสูงกว่า เพื่อให้ได้โครงการที่สอดคล้องและตอบสนองนโยบายขององค์การที่ได้มอบไว้ในแต่ละปี หรือช่วงแผนยุทธศาสตร์

1.2 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการจำเป็นขององค์การที่จะจัดทำโครงการ เพื่อให้ได้โครงการที่สอดคล้อง และตอบสนองต่อความต้องการและแก้ปัญหาขององค์การได้ตรงจุด

1.3 ศึกษาผลการประเมินโครงการที่ได้ดำเนินการมาแล้ว เพื่อที่จะปรับปรุง ขยายหรือพัฒนาโครงการได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ

2. การกำหนดโครงการและขอบเขตของโครงการ จากขั้นตอนที่ 1 จะทำให้ได้ทางเลือกและแนวทางในการกำหนดโครงการ และขอบเขตของโครงการว่า ควรจะทำโครงการอะไร ลักษณะใดบ้าง โครงการเหล่านั้น ๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน พัฒนาคน หรือพัฒนาอาชีพอะไรบ้าง เช่น โครงการเสริมสร้างวินัยนักเรียนนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว หรือ โครงการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์นักเรียนนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว เป็นต้น

3. การร่างโครงการ เป็นขั้นตอนการเขียนรายละเอียดของโครงการ ตามองค์ประกอบของโครงการ รวมทั้งการประเมินร่างโครงการ และปรับปรุงร่างโครงการให้มีความสมบูรณ์ ครอบคลุม ครบถ้วน สอดคล้อง และมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง และนำเสนอผู้บริหารตามขั้นตอน

4. การดำเนินโครงการ เป็นขั้นตอนที่คณะกรรมการหรือผู้เกี่ยวข้องจะได้บริหารจัดการโครงการ หรือดำเนินงานให้เป็นไปตามขั้นตอน กิจกรรม และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการ และในระหว่างดำเนินโครงการ ควรจะได้ติดตาม กำกับติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อการเร่งรัด และปรับปรุง แก้ปัญหาการดำเนินโครงการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

5. การประเมินโครงการ เป็นขั้นตอนของการตรวจสอบว่า ผลของการดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด หรือ จุดเด่น จุดด้อยที่ควรปรับปรุงพัฒนาหรือไม่ อย่างไร

6. การสิ้นสุดโครงการ เป็นขั้นตอนของการเสร็จสิ้นของโครงการ หลังจากที่ได้ดำเนินงานตามโครงการจนบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการแล้ว ซึ่งจะปรับเปลี่ยนโครงการเป็นงานปกติต่อไป หรือหากมีความจำเป็นจะต้องปรับขยายพัฒนาโครงการต่อ ก็จัดดำเนินโครงการต่อไปได้

จากข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิและสถาบันข้างต้น สรุปว่าวงจรของโครงการ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) กำหนดโครงการ ในขั้นตอนนี้ เป็นการค้นหาความคิดโครงการ และการศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้น

1.1) ค้นหาความคิดโครงการ เป็นความคิดที่จะจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับโครงการ ที่ผ่านการคัดเลือกหรือจัดลำดับความสำคัญ ได้แก่ จุดเริ่มต้นของโครงการ ความคิดในการริเริ่มโครงการ ปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข มีโครงการอะไรบ้างที่ควรจะทำ โครงการใดบ้างเป็นโครงการที่ดี และปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

1.2) ศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้น เพื่อจะเลือกโครงการนั้น ๆ มาดำเนินการหรือไม่ ด้วยการเน้นรวบรวมข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อมูลหตุยภูมิที่มีการจัดเก็บไว้แล้ว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เทคนิควิธีต่าง ๆ แรงงาน ต้นทุน ทรัพยากรที่ยังถูกใช้อย่างไม่คุ้มค่า และข้อจำกัด ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อตัดสินใจว่าโครงการที่คัดเลือกจากขั้นตอนแรกมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่

2) เขียนโครงการ ในขั้นตอนนี้เป็นการเขียนโครงการ เพื่อนำไปเสนอ รับการประเมินและการอนุมัติโครงการ

2.1) กำหนดโครงร่างโครงการ คือ กำหนดวัตถุประสงค์และทางเลือกที่เหมาะสมของโครงการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการ เริ่มต้นจากการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ สภาพปัจจุบันและปัญหา ความต้องการจำเป็น ตามกรอบนโยบาย เลือกปัญหา พิจารณาสาเหตุ หรือความต้องการ จัดลำดับความสำคัญ แล้วจึงกำหนดแผนงาน กิจกรรมของแผน ศึกษาทรัพยากร ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุด แล้วจึงเขียนร่างโครงการตามกิจกรรมสำคัญของแผน โดยวัตถุประสงค์ของโครงการจะนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือการตอบสนองความต้องการจำเป็น ที่ถูกจัดลำดับความสำคัญแล้ว

2.2) ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ คือ การศึกษาเพื่อประเมินความเป็นไปได้ ความมีเหตุมีผล และความคุ้มค่าของโครงการว่าเป็นโครงการที่ดี เป็นไปได้จริง และให้ผลลัพธ์ออกมา คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ใน 6 ด้าน คือ ด้านการตลาด ด้านเทคนิค ด้านการเงิน ด้านเศรษฐกิจ ด้านการบริหารและองค์การ และด้านสิ่งแวดล้อม

2.3) จัดทำรายงานโครงการ คือ การสรุปผลการวิเคราะห์ในขั้นเตรียมโครงการเพื่อใช้เป็นร่างนำเสนอโครงการ รับการประเมินและการอนุมัติโครงการต่อไป

3) ประเมินและอนุมัติโครงการ ซึ่งเป็นขั้นตอนการประเมินหรือทบทวนข้อเสนอของโครงการที่เสนออีกครั้ง เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผลการศึกษามีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ มีความถูกต้อง และมีมาตรฐานยอมรับได้ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละกิจกรรมของโครงการก่อนที่บุคคลหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการประเมินและอนุมัติโครงการ จะอนุมัติให้นำโครงการไปปฏิบัติได้

3.1) วิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ คือ การวิเคราะห์ด้านการตลาด การวิเคราะห์ด้านเทคนิค การวิเคราะห์ด้านการเงินและเศรษฐศาสตร์ การวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ด้านสังคมและการเมือง เป็นต้น

3.2) เสนออนุมัติโครงการ เมื่อโครงการที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างครบถ้วนและรอบด้าน จะสามารถทำการตัดสินใจได้ว่าเป็นโครงการที่ควรเสนออนุมัติต่อผู้มีอำนาจ แต่ถ้ายังไม่ผ่านการเห็นชอบโครงการอาจจะต้องกลับไปปรับปรุงแก้ไข และชี้แจงรายละเอียดอีกครั้ง ก่อนจะเสนอผู้มีอำนาจอนุมัติ

4) อนุมัติให้จัดทำโครงการ เมื่อโครงการได้เสนอผู้มีอำนาจ พร้อมข้อสรุปการศึกษา รายงานความเป็นไปได้ ว่ามีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ มีความถูกต้อง และมีมาตรฐานยอมรับได้ คำนึงค่าต่อการลงทุนทรัพยากร ทั้งด้าน งบประมาณ กำลังคน และเวลา รวมทั้งอาจจะเป็นการสูญเสียความสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายและผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละกิจกรรมของโครงการ ถ้าเห็นว่าเหมาะสมผู้มีอำนาจก็อนุมัติให้นำโครงการไปสู่การปฏิบัติได้

5) ขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติ ขั้นตอนนี้เป็นกรนำ

- 5.1) เตรียมแผนการปฏิบัติงาน โดยมีระบบบริหารตามสายงานต่าง ๆ
- 5.2) ประสานระหว่างหน่วยงานกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในโครงการ
- 5.3) จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ
- 5.4) ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการ
- 5.5) ปฏิบัติจริงตามแผนที่ได้กำหนดไว้
- 5.6) กำกับ ควบคุม ติดตามความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง
- 5.7) รายงานผลโครงการ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นหรือสำเร็จตามกำหนดเวลา

6) การประเมินผลโครงการ ควรมีการประเมินผลโครงการเป็นระยะ ๆ เพื่อติดตามความก้าวหน้าและบ่งชี้ปัญหาระหว่างการดำเนินโครงการ รวมทั้งหลังจากจบโครงการ คือ

6.1) ประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ จะช่วยตรวจสอบได้ว่า โครงการได้ดำเนินไปตามแผนของโครงการหรือไม่อย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ ซึ่งถ้าประเมินผลแล้วยังมีปัญหา จะได้เป็นการหาทางปรับปรุงและแก้ไขได้ทันท่วงที เพื่อให้ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้น

6.2) ประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลรวมสรุปการดำเนินการของโครงการทั้งหมด โดยเน้นการวิเคราะห์ในส่วนผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ซึ่งของประสิทธิผลหรือผลลัพธ์ของการจัดทำโครงการว่าการดำเนินงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในระดับใดบ้าง

5. ส่วนประกอบของโครงการ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2558) สรุป ส่วนประกอบของโครงการ ประกอบด้วย

ภาพ 2.3 องค์ประกอบของโครงการ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2558)

- 1) **ชื่อโครงการ** เป็นสิ่งที่บ่งบอกให้ทราบในเบื้องต้นถึงโครงการที่จะดำเนินการ ชื่อโครงการควรเป็นชื่อที่ชัดเจน กระชับ และเข้าใจง่าย
- 2) **ผู้รับผิดชอบโครงการ** เป็นการบ่งบอกหัวหน้าโครงการหรือผู้ที่รับผิดชอบโครงการ ควรจะระบุชื่อบุคคล รวมทั้งตำแหน่งและหน้าที่ ไม่ควรระบุเป็นชื่อของหน่วยงานเพียงอย่างเดียวเพราะอาจเกิดความยากลำบากในการติดตามหาผู้รับผิดชอบโครงการ
- 3) **หลักการและเหตุผล** เป็นการอธิบายถึงที่มา ปัญหา และเหตุจำเป็นที่จะต้องมีการจัดทำโครงการ โดยมีข้อมูลมาสนับสนุน นอกจากนั้นควรชี้แจงถึงผลที่จะได้รับจากการดำเนินโครงการด้วย

4) **วัตถุประสงค์** เป็นสิ่งที่ต้องการจะได้รับหรือผลงานที่ได้จากการดำเนินโครงการ โดยวัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องสอดคล้องกับภารกิจขององค์กรด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะที่มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งควรประกอบไปด้วย SMART คือ

S = Specific คือ วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีความชัดเจน เป็นรูปธรรม จับต้องได้

M = Measurable คือ วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องสามารถวัดและประเมินผลงานได้

A = Attainable คือ วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องสามารถทำให้บรรลุได้

R = Realistic คือ วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง

T = Timely คือ วัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีการกำหนดกรอบเวลาที่แน่นอน

5) **เป้าหมาย** เป็นผลลัพธ์สุดท้ายที่จะได้รับจากการดำเนินโครงการซึ่งเป็นการกำหนดในเชิงปริมาณหรือคุณภาพ และอาจจะเป็นจำนวนผู้ที่เข้าร่วมโครงการหรือจำนวนผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการก็ได้

6) **วิธีดำเนินการ** เป็นสิ่งที่ระบุถึงลำดับขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมย่อยต่าง ๆ ของโครงการ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

7) **ระยะเวลาดำเนินการ** เป็นการบ่งบอกถึงระยะเวลาการดำเนินโครงการที่ตั้งไว้ โดยมีจุดบอกระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุด

8) **งบประมาณ** เป็นการประมาณการค่าใช้จ่ายในการจัดทำโครงการ โดยอาจจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ เช่น ค่าดำเนินโครงการ ค่าบริหารจัดการโครงการ ค่าติดตามและประเมินผล เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องระบุแหล่งที่มาของงบประมาณที่ได้รับด้วยว่ามาจากแหล่งใด

9) **สถานที่** เป็นการระบุสถานที่หรือพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ โดยจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจนและเจาะจง

10) **ผลที่คาดว่าจะได้รับ** คือสิ่งที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมถ้าดำเนินโครงการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ โดยต้องระบุให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

11) **การประเมินผล** เป็นการระบุวิธีการประเมินหรือประเด็นที่ควรประเมิน เพื่อจะได้ทราบว่าโครงการที่จัดทำนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตไทรน้อย (ม.ป.ป.) สรุป องค์ประกอบของโครงการ ประกอบด้วย

1) **ชื่อโครงการ** ให้กำหนดชื่อโครงการตามความเหมาะสม มีความหมายชัดเจน และทราบได้ทันทีว่าโครงการนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร

2) **ชื่อผู้เสนอโครงการหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ**

3) **หลักการและเหตุผล** เป็นการกล่าวที่มาของโครงการว่าเนื่องมาจากนโยบาย

แผนพัฒนาหรือปัญหาใด ซึ่งแจ้งรายละเอียดของปัญหาและความจำเป็นที่เกิดขึ้นที่จะต้องแก้ไข ตลอดจนชี้แจงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินงานตามโครงการ

4) **วัตถุประสงค์** เป็นการบอกให้ทราบว่าความต้องการของโครงการนั้นต้องการให้อะไรเกิดขึ้น วัตถุประสงค์ของโครงการต้องกำหนดให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย ลักษณะของวัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีความเป็นไปได้ สามารถประเมินค่าได้ ระบุสิ่งที่ต้องการได้อย่างมีเหตุผล มีขอบเขตระยะเวลาดำเนินการ สามารถปฏิบัติจริงได้ตามวัตถุประสงค์

5) **เป้าหมาย** เป็นการแสดงถึงความต้องการโดยระบุในเชิงปริมาณ คุณภาพหรือลักษณะเฉพาะและมีการกำหนดเวลาเป็นช่วง ๆ ไป

6) **ระยะเวลาดำเนินการ** ควรกำหนดให้ชัดเจน ว่าโครงการมีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อไร

7) **สถานที่ดำเนินการ** ควรกำหนดสถานที่ในการดำเนินการตามโครงการให้ชัดเจนและแน่นอน

8) **วิธีดำเนินการ** คือ งานหรือภารกิจซึ่งจะต้องปฏิบัติในการดำเนินโครงการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

9) **งบประมาณ** งบประมาณของโครงการ จะแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดค่าตอบแทน เช่น ค่าจ้าง ค่าสมนาคุณ ฯลฯ หมวดค่าใช้สอย เช่น ค่าที่พัก ค่าเดินทางด้วยยานพาหนะ หมวดค่าวัสดุ ค่ากระดาษ ค่าถ่ายเอกสาร และหมวดค่าใช้จ่าย เบ็ดเตล็ด ค่าใช้อื่น ๆ ที่ประมาณไว้ตลอดจนเงินสำรอง กรณีเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดหมาย

10) **ผลที่คาดว่าจะได้รับ** เขียนขึ้นจากการคาดคะเนของผู้เขียนโครงการเป็นการทบทวน วัตถุประสงค์ของโครงการว่าการดำเนินงานของโครงการในแต่ละวัตถุประสงค์นั้น คาดว่าจะได้รับผลอย่างไร

11) **การประเมินผล** เป็นการบอกแนวทางในการติดตามประเมินผลโครงการ ซึ่งผลของการประเมินสามารถนำมาพิจารณาประกอบการดำเนินการ การเตรียมโครงการที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องในเวลาต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (ม.ป.ป.) ในการเขียนโครงการจำเป็นต้องเข้าใจส่วนประกอบต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้การเขียนโครงการเป็นไปตามลำดับขั้นตอน มีเหตุผลน่าเชื่อถือ และการเขียนส่วนประกอบของโครงการครบถ้วนช่วยให้การลงมือปฏิบัติตามโครงการเป็นไปโดยราบรื่น รวดเร็ว และสมบูรณ์ ส่วนประกอบของโครงการ จำแนกได้ 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1) **ส่วนนำ** หมายถึง ส่วนที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ส่วนนำของโครงการมุ่งตอบคำถามต่อไปนี้ คือ โครงการนั้นคือโครงการอะไร เกี่ยวข้องกับใคร ใครเป็นผู้เสนอหรือดำเนิน

โครงการ โครงการนั้นมีความเป็นมา หรือความสำคัญอย่างไร ทำไมจึงจัดโครงการนั้นขึ้นมา และมีวัตถุประสงค์อย่างไร จะเห็นได้ว่า ความในส่วนนำต้องมีรายละเอียดเพียงพอที่จะให้ผู้อ่าน และผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจข้อมูลพื้นฐาน ก่อนจะอ่านรายละเอียดในโครงการต่อไป ส่วนนำของโครงการ ประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้

- 1.1) ชื่อโครงการ (Project Title)
- 1.2) โครงการหลัก (Main Project)
- 1.3) แผนงาน (Plan)
- 1.4) ผู้รับผิดชอบ หรือผู้ดำเนินโครงการ (Project Responsibility)
- 1.5) ลักษณะโครงการ (Project Characteristic)
- 1.6) หลักการและเหตุผล (ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ) (Reason for Project Determination)
- 1.7) วัตถุประสงค์ (Objectives)

การเขียนส่วนนำของโครงการต้องทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของโครงการนั้น พร้อมตัดสินใจว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจหรือไม่ หากผู้อ่านเป็นกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ต้องพิจารณาอนุมัติ หรือให้การสนับสนุนก็อาจจะเกิดแนวคิดว่าจะให้ความช่วยเหลือโครงการนั้นแค่ไหน เพียงใด ก่อนที่จะอ่านรายละเอียดอื่น ๆ ต่อไป ดังนั้น ผู้เขียนโครงการต้องพิถีพิถันในการใช้ภาษาให้ถูกต้องชัดเจน รัดกุม และเหมาะสม โดยชี้แจงเหตุผลสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน

2) ส่วนเนื้อความ หมายถึง ส่วนที่เป็นสาระสำคัญของโครงการ ได้แก่ วิธีดำเนินการซึ่งกล่าวถึงลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งพื้นที่การปฏิบัติงาน ซึ่งครอบคลุมปริมาณ และคุณภาพ ตลอดจนการดำเนินงานตาม วัน เวลา และสถานที่ ส่วนเนื้อความของโครงการประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1) เป้าหมายของโครงการ (Goal)
- 2.2) ขั้นตอนการดำเนินงาน (Work Procedure)
- 2.3) วัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินงาน (Duration and Place)

วิธีดำเนินการจัดเป็นหัวใจสำคัญของโครงการ ผู้เขียนต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสน วิธีดำเนินการควรแยกอธิบายเป็นข้อๆให้ชัดเจนตามลำดับขั้นตอนการทำงาน อาจทำแผนผังสรุปวิธีดำเนินการตาม วัน เวลา เพื่อความชัดเจนด้วยก็ได้

3) ส่วนขยายความ หมายถึง ส่วนประกอบที่ให้รายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับโครงการได้แก่ ประโยชน์ หรือผลที่คาดว่าจะได้รับงบประมาณดำเนินการ หรือแหล่งเงินทุนสนับสนุน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล ส่วนขยายเนื้อความของโครงการ ประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้

- 3.1) งบประมาณที่ใช้ (Budgets)

3.2) การประเมินโครงการ (Project Evaluation)

3.3) ผลที่คาดว่าจะได้รับ (Benefits)

ในส่วนขยายความ อาจจะมีเพิ่มเติมผู้เสนอโครงการไว้ในตอนท้ายของโครงการ ในกรณีที่เป็นโครงการที่ต้องเสนอผ่านตามลำดับขั้นตอน และผู้อนุมัติโครงการลงนามในตอนท้ายสุดของโครงการ

อธิปัตย์ คลีสุนทร (21 มีนาคม 2556) สรุปว่า องค์ประกอบพื้นฐานในแต่ละโครงการ ควรจะมีดังนี้

1) **ชื่อแผนงาน** เป็นการกำหนดชื่อให้ครอบคลุมโครงการเดียวหรือหลายโครงการ ที่มีลักษณะงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ เช่น แผนงานพัฒนาการเรียนภาษาอังกฤษ ตามนโยบายพัฒนาการสอนภาษาต่างประเทศ อาจประกอบด้วยโครงการอบรมครู โครงการพัฒนาห้องฝึกภาษา โครงการจัดหาครูเจ้าของภาษาร่วมสอน โครงการแข่งขันสะกดคำภาษาอังกฤษ

2) **ชื่อโครงการ** ให้ระบุชื่อโครงการตามความเหมาะสม มีความหมายชัดเจนและเรียกเหมือนเดิมทุกครั้งจนกว่าโครงการจะแล้วเสร็จ โดยทั่วไป มักไม่นิยมนำวัตถุประสงค์มาเป็นชื่อโครงการ

3) **หลักการและเหตุผล** เป็นการเขียนชี้แจงรายละเอียดของปัญหาและความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นซึ่งจะต้องแก้ไข ตลอดจนชี้แจงผลประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินงานตามโครงการ และหากโครงการที่จะดำเนินการตามนโยบาย สอดคล้องกับแผนจังหวัดหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือแผนอื่น ก็ควรชี้แจงด้วย ทั้งนี้ ควรต้องชี้แจงว่าหากไม่ทำโครงการดังกล่าวจะเกิดผลเสียหายโดยตรง หรือผลเสียหายในระยะยาวอย่างไร เพื่อให้ผู้อนุมัติโครงการได้เห็นประโยชน์และความจำเป็นของโครงการชัดเจนและกว้างขวางขึ้น

4) **วัตถุประสงค์** เป็นการบอกให้ทราบว่า การดำเนินงานตามโครงการนั้นมีความต้องการให้อะไรเกิดขึ้น วัตถุประสงค์ควรเป็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ปฏิบัติได้ วัดและประเมินผลได้ ในระยะหลัง ๆ นี้ มักจะเขียนเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม คือเขียนให้เป็นรูปธรรมมากกว่าเขียนเป็นนามธรรม เช่น นักเรียนสามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ผลผลิตนำมาปรุงอาหารรับประทานได้ แทนที่จะเขียนเป็น ให้นักเรียนเข้าใจวิธีปลูกและประโยชน์ของพืชผักสวนครัว ซึ่งการทำโครงการหนึ่ง ๆ อาจจะมีวัตถุประสงค์มากกว่า 1 ข้อได้ แต่ทั้งนี้การเขียนวัตถุประสงค์ไว้มาก ๆ หลายข้อ โดยมักนำผลพลอยได้ที่คาดว่าจะได้รับมาเขียนรวมไว้ด้วย อาจทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจไม่ชัดเจน และอาจดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ไม่ได้ทั้งหมดเวลาประเมินผล ดังนั้น จึงนิยมเขียนวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ปฏิบัติได้ เป็นจริงได้ ประเมินผลได้ เพียง 1-4 ข้อ

5) **เป้าหมาย** ให้ระบุว่า จะดำเนินการสิ่งใด โดยพยายามแสดงให้ปรากฏเป็นรูปตัวเลข หรือจำนวนที่จะทำได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด การระบุเป้าหมาย ควรระบุ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

และความสามารถในการทำงานของผู้รับผิดชอบโครงการด้วย เช่น อบรมรองผู้อำนวยการ 60 คน อบรมลูกเสือชาวบ้าน 160 คน แปลงพืชผักปลอดสารพิษ 1 ไร่ จัดหาจักรยานให้นักเรียน 200 คัน เป็นต้น

6) **วิธีดำเนินการหรือกิจกรรมในการดำเนินงาน** คืองานหรือกิจกรรม ซึ่งจะต้องปฏิบัติในการดำเนินโครงการ โดยรวบรวมกิจกรรมทุกอย่าง แล้วนำมาจัดลำดับว่าควรจะทำสิ่งใดก่อน-หลัง หรือพร้อม ๆ กัน แล้วเขียนระบุไว้ตามลำดับ รวมไปถึงการประเมินผลที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้ทราบว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งขั้นตอนการเสนอโครงการให้ได้รับอนุมัติเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการทั้งหมดของโครงการ

7) **ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ** คือการระบุระยะเวลา ตั้งแต่เริ่มต้นเตรียมโครงการจนเสร็จสิ้นโครงการ ปัจจุบันนิยมระบุ วัน-เดือน-ปี ที่เริ่มต้นและเสร็จสิ้น การระบุจำนวนเวลาของโครงการ เช่น 6 เดือน หรือ 2 ปี โดยไม่ระบุวัน เดือน ปี ของการเริ่มต้นและสิ้นสุด หรือ ระบุ 1 ปีงบประมาณ ตั้งแต่ ตุลาคม ไปถึง กันยายน เป็นการกำหนดระยะเวลาที่ไม่สมบูรณ์ เสมือนผู้เตรียมโครงการยังคิดไม่ชัดเจน

8) **งบประมาณ** เป็นประมาณการค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของโครงการ ซึ่งควรจำแนกรายการค่าใช้จ่ายให้อย่างชัดเจน เช่น ยอดรายจ่ายค่าวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ค่าตอบแทนวิทยากร บุคลากร เบี้ยเลี้ยง ค่าเช่าสถานที่ ค่าพาหนะ ฯลฯ งบประมาณค่าใช้จ่ายโดยรวม อาจมีที่มาจากเงิน 3 ประเภท คือ เงินงบประมาณแผ่นดิน เงินกู้และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ เงินนอกงบประมาณอื่น ๆ เช่น เงินบริจาคจากเอกชนหรือองค์การเอกชน เป็นต้น การระบุยอดงบประมาณ ควรระบุแหล่งที่มาของงบประมาณด้วย ทั้งนี้ ไม่ควรคิดคำนวณขอตั้งยอดงบประมาณเกินจริง เพราะภายใต้งบประมาณโดยรวมที่มีจำกัด หากหน่วยงานเราได้รับมาก หน่วยงานอื่นก็จะได้รับน้อย

9) **เจ้าของโครงการหรือผู้รับผิดชอบโครงการ** เป็นการระบุเพื่อให้ทราบว่าหน่วยงานใดเป็นเจ้าของหรือรับผิดชอบโครงการ บางโครงการระบุเป็นชื่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคล รับผิดชอบเป็นรายโครงการ

10) **สถานที่หรือพื้นที่ดำเนินการ** แสดงให้เห็นว่าโครงการซึ่งอาจจะอยู่ภายในองค์การ หรืออยู่พื้นที่อื่นใดนอกองค์การหรือนอกหน่วยงาน

11) **หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน** เป็นการให้แนวทาง แก่ผู้อนุมัติและผู้ปฏิบัติว่าในการดำเนินการโครงการอาจต้องทำงานกับหน่วยงานอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น เป็นการบูรณาการการทำงาน ควรประสานงานและขอความร่วมมือกับหน่วยงานใดบ้าง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

12) **การประเมินผล** บอกแนวทางว่าการติดตามประเมินผลควรทำอย่างไรในระยะเวลาใด และใช้วิธีการอย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งอาจจะใช้วิธี สังเกต ดูพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง สัมภาษณ์ ให้ตอบแบบสอบถาม ดูผลผลิต ประเมินจากสภาพจริง การเปรียบเทียบผลต่าง ก่อนและหลังการทำ

โครงการ ความเป็นรูปธรรมของงาน เช่น ผลการก่อสร้าง การปรับปรุง ฯลฯ ผลของการประเมินเหล่านี้ สามารถนำมาวิเคราะห์ความคุ้มค่า และควมมีคุณค่าของโครงการ รวมทั้งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการ เตรียมโครงการที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องในเวลาต่อไปได้

13) ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เมื่อโครงการนั้นเสร็จสิ้นแล้ว จะเกิดผลอย่างไรบ้าง ใครเป็นผู้ได้รับ เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าที่จะเชื่อว่าโครงการสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ หรือช่วยทำให้เกิดการพัฒนาได้ เรื่องนี้สามารถเขียนทั้งผลประโยชน์โดยตรงต่อองค์กร ชุมชน เป้าหมายหรือพื้นที่เป้าหมาย และผลประโยชน์ในด้านผลกระทบของโครงการที่จะเป็นตัวอย่งที่ดีต่อการดำเนินการในเชิงแก้ปัญหาหรือการพัฒนาอื่น ๆ ต่อไป

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า ส่วนประกอบของโครงการ ประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญ ดังนี้

1) **ชื่อแผนงาน** เป็นการกำหนดชื่อให้ครอบคลุมโครงการเดียว หรือหลายโครงการ ที่มีลักษณะงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

2) **ชื่อโครงการ** ชื่อโครงการควรเป็นชื่อที่ชัดเจน กระชับ เหมาะสม และเข้าใจได้ทันทีว่าโครงการนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร โดยทั่วไปมักไม่นิยมนำวัตถุประสงค์มาเป็นชื่อโครงการ

3) **ผู้รับผิดชอบโครงการ** เป็นการบอกชื่อเจ้าของโครงการ ผู้เสนอโครงการ/หัวหน้าโครงการ ผู้ที่รับผิดชอบโครงการ หรือผู้ดำเนินโครงการ ควรระบุชื่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคล รวมทั้งตำแหน่ง และหน้าที่ ไม่ควรระบุเป็นชื่อของหน่วยงานเพียงอย่างเดียวเพราะอาจเกิดความยากลำบากในการติดตามหาผู้รับผิดชอบโครงการ

4) **หน่วยงานสนับสนุน** เป็นการให้แนวทางแก่ผู้อนุมัติ และผู้ปฏิบัติว่าในการดำเนินการโครงการอาจต้องทำงานกับหน่วยงานอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น เป็นการบูรณาการการทำงาน ควรประสานงานและขอความร่วมมือกับหน่วยงานใดบ้าง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5) **หลักการและเหตุผล** เป็นการอธิบายถึงที่มาของโครงการว่าเนื่องมาจากนโยบาย แผนพัฒนาหรือปัญหาใด ชี้แจงรายละเอียดของปัญหาและและความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นซึ่งจะต้องแก้ไข และเหตุจำเป็นที่จะต้องมีการจัดทำโครงการ และหากโครงการที่จะดำเนินการตามนโยบาย สอดคล้องกับแผนจังหวัดหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือแผนอื่น ก็ควรชี้แจงด้วย โดยมีข้อมูลมาสนับสนุน นอกจากนั้นควรชี้แจงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินการโครงการด้วย

6) **วัตถุประสงค์** เป็นส่วนนำของโครงการ ต้องทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของโครงการนั้น และตัดสินใจว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจหรือไม่ เป็นสิ่งที่บอกให้ทราบถึงความต้องการของโครงการนั้นต้องการให้อะไรเกิดขึ้น ต้องการจะได้รับหรือผลงานที่ได้จากการดำเนินโครงการ โดยวัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องสอดคล้องกับภารกิจขององค์กรด้วย มีคุณลักษณะที่มีความ

เฉพาะเจาะจง ชัดเจนและเข้าใจง่าย เขียนให้เป็นรูปธรรมมากกว่าเขียนเป็นนามธรรม มีความเป็นไปได้ สามารถประเมินค่าได้ ระบุสิ่งที่ต้องการได้อย่างมีเหตุผล มีขอบเขตระยะเวลาดำเนินการ สามารถปฏิบัติจริงได้ตามวัตถุประสงค์ และนิยมเขียนวัตถุประสงค์เพียง 1-4 ข้อ

7) **เป้าหมาย** เป็นสาระสำคัญของโครงการ คือ ผลที่จะได้รับจากการดำเนินโครงการ หรือแสดงถึงความต้องการ โดยระบุในเชิงปริมาณ คุณภาพหรือลักษณะเฉพาะและมีการกำหนดเวลาเป็นช่วง ๆ ไป และอาจจะเป็นจำนวนผู้ที่เข้าร่วมโครงการหรือจำนวนผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการก็ได้

8) **วิธีดำเนินการ** เป็นหัวใจสำคัญของโครงการ คือวิธีทำงาน กิจกรรม หรือภารกิจซึ่งจะต้องปฏิบัติในการดำเนินโครงการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้ง โดยรวบรวมกิจกรรมทุกอย่าง แล้วนำมาจัดลำดับว่าควรจะทำข้อใดก่อน-หลัง หรือพร้อม ๆ กัน แล้วเขียนระบุไว้ตามลำดับ รวม ไปถึงการประเมินผลที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้ทราบว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ผู้เขียนต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ทำให้อ่านเกิดความสับสน อาจทำแผนผังสรุปวิธีดำเนินการตาม วัน เวลา เพื่อความชัดเจนด้วยก็ได้

9) **ระยะเวลาดำเนินการ** เป็นการบ่งบอกถึงระยะเวลาการดำเนินโครงการที่ตั้งไว้ โดยบอกเวลาตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุด อาจกำหนดให้ชัดเจน ว่ากิจกรรมในโครงการใดมีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อไร ซึ่งปัจจุบันนิยมระบุ วัน-เดือน-ปี ที่เริ่มต้นและเสร็จสิ้น

10) **งบประมาณ** เป็นการประมาณการค่าใช้จ่ายในการจัดทำโครงการโดยรวม อาจมีที่มาจากเงิน 3 ประเภท คือ เงินงบประมาณแผ่นดิน เงินกู้และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ เงินนอกงบประมาณอื่น ๆ เงินบริจาคจากเอกชนหรือองค์กรเอกชน โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดค่าตอบแทน หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าวัสดุ และหมวดค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ประมาณไว้ตลอดจนเงินสำรอง กรณีเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดหมาย นอกจากนั้น ต้องระบุแหล่งที่มาของงบประมาณ หรือแหล่งเงินทุนสนับสนุนที่ได้รับด้วยว่ามาจากแหล่งใด

11) **สถานที่** เป็นการระบุสถานที่หรือพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ โดยจำเป็นต้องระบุให้ชัดเจนและเจาะจง ซึ่งอาจจะอยู่ภายในองค์กร หรืออยู่พื้นที่อื่นใดนอกองค์กรหรือนอกหน่วยงาน

12) **ผลที่คาดว่าจะได้รับ** เป็นการคาดการณ์ว่า ถ้าดำเนินโครงการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จะเกิดผลอย่างไรบ้าง ใครเป็นผู้ได้รับ โครงการสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ หรือช่วยทำให้เกิดการพัฒนาได้ จะได้รับประโยชน์ทางตรงต่อองค์กร ชุมชน เป้าหมายหรือพื้นที่เป้าหมาย และผลประโยชน์ทางอ้อมหรือผลกระทบของโครงการที่จะเป็นตัวอย่างที่ดีในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาอื่น ๆ ต่อไป

13) **การประเมินผล** เป็นการบอกแนวทางในการติดตามประเมินผลโครงการ หรือประเด็น

ที่ควรประเมิน ควรทำอะไร ในระยะเวลาใด และใช้วิธีการอย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งอาจจะใช้วิธีสังเกต ดูพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง สัมภาษณ์ ให้ตอบแบบสอบถาม ดูผลผลิต ประเมินจากสภาพจริง การเปรียบเทียบผลต่าง ก่อนและหลังการทำโครงการ ความเป็นรูปธรรมของงาน ผลของการประเมินเหล่านี้ สามารถนำมาวิเคราะห์ความคุ้มค่า ความมีคุณค่าของโครงการ รวมทั้งสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการเตรียมโครงการที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องในเวลาต่อไปได้

6. ประเภทของการประเมินโครงการ

มีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้สรุปประเภทของการประเมินโครงการ ดังนี้

รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 51- 97) สรุปว่า การประเมินผลโครงการ แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ การประเมินผลโครงการก่อนดำเนินการ การประเมินผลโครงการระหว่างดำเนินการ และการประเมินผลโครงการหลังสิ้นสุดการดำเนินการ ดังนี้

1) การประเมินผลโครงการก่อนดำเนินการ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ในการนำโครงการไปใช้ดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นการประเมินก่อนที่จะมีการใช้โครงการจริง ๆ ในการประเมินผลโครงการจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวโครงการ หรือร่างโครงการ ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกันเพียงใดในแต่ละองค์ประกอบของโครงการที่เขียนจัดทำขึ้น พร้อมเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลที่พึงจะเกิดขึ้น เมื่อมีการนำโครงการไปทดลองใช้ ซึ่งการประเมินผลโครงการก่อนดำเนินการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

(1) โครงการมีความสอดคล้อง หรือมีความสัมพันธ์กันในแต่ละส่วนหรือแต่ละองค์ประกอบของโครงการที่เขียนขึ้นหรือไม่ เพียงใด

(2) โครงการมีความเป็นไปได้ คุ้มทุน ทันเวลาในการนำไปดำเนินงาน หรือนำไปใช้หรือไม่ เพียงใด

(3) โครงการมีอุปสรรค ข้อจำกัดเพียงใด เมื่อมีการนำไปทดลองใช้

เทคนิคและวิธีการในการประเมินผลก่อนดำเนินการ ประกอบด้วย

(1) การตัดสินพิจารณาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Judgement)

(2) การศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study)

(3) การทดลองนำร่อง (Pilot Study)

การใช้ผลการประเมินโครงการก่อนดำเนินการ การประเมินผลโครงการก่อนดำเนินการ ทั้ง 3 ข้างต้นนั้น จะทำให้ได้ข้อมูลหรือผลการประเมิน เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนแก้ไข ปรับปรุงข้อจำกัดของโครงการ หรือเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ สำหรับการนำโครงการไปใช้จริงต่อไป หากโครงการนั้น ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินงาน หรือเป็นโครงการที่จะต้องทำให้สำเร็จตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย ผลที่ได้จากการประเมินสามารถนำไปใช้

ปรับปรุงการเขียนร่างโครงการให้สอดคล้องสมเหตุผล เพิ่มหรือลดงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม แต่ละกิจกรรมของโครงการ ปรับเวลาในการดำเนินกิจกรรมของโครงการ เพิ่มหรือลดขอบเขตและขนาดของโครงการ และแก้ลำดับขั้นตอนกิจกรรม รวมทั้งเปลี่ยนกิจกรรมบางกิจกรรมของโครงการ

2) การประเมินผลโครงการขณะดำเนินการ บางครั้งก็เรียกว่า การประเมินกระบวนการ โครงการ การประเมินกำกับควบคุมโครงการ และการประเมินผลย่อย หรือเป็นระยะ ๆ ของโครงการ ซึ่งหมายถึง การประเมินผลโครงการที่กำลังอยู่ในช่วงดำเนินการ หรืออยู่ในช่วงการใช้โครงการ โดยมี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ ด้วย เหตุผลนี้ การประเมินผลโครงการขณะดำเนินการ จึงเป็นการประเมินผลโครงการที่ยังไม่สิ้นสุด หรือยังไม่ครบตามระยะเวลาการนำโครงการไปปฏิบัติ ซึ่งโดยทั่วไปการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการ จะเริ่มทำการประเมินก็ต่อเมื่อโครงการนั้น ได้มีการนำไปปฏิบัติแล้วในช่วงระยะเวลาหนึ่ง หลังจากนั้น ก็ในช่วงระยะเวลาให้โครงการดำเนินการต่อไป จึงทำการประเมินอีกเป็นช่วง ๆ จนกว่าจะเป็นที่ยุติ หรือครบตามระยะเวลาที่กำหนด การเว้นช่วงระยะเวลาการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการจะมี ช่วงระยะเวลาที่ห่างหรือมีจำนวนครั้งการประเมินไม่เท่ากันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าโครงการที่จะทำการ ประเมินนั้นเป็นโครงการที่ใช้เวลาการดำเนินงานระยะสั้นหรือระยะยาว ซึ่งผู้ประเมินจะต้องพิจารณา ให้เหมาะสม

วัตถุประสงค์หลักของการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการ เพื่อปรับปรุงโครงการใน ด้านต่าง ๆ โดยมุ่งหวังให้ผลการดำเนินโครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือเพื่อให้การ ดำเนินโครงการปราศจากอุปสรรคใด ๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นได้ จะเกี่ยวข้องกับคำตอบคำถามใหญ่ ๆ 2 คำถาม ได้แก่ โครงการที่ดำเนินการนั้นนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร โครงการที่ดำเนินการนั้น กิจกรรมของโครงการมีการนำไปปฏิบัติอย่างคงเส้นคงวาตามที่กำหนดหรือ ออกแบบไว้ในโครงการหรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ยังมีเหตุผลบางประการที่ต้องมีการประเมินผล โครงการขณะดำเนินการ ได้แก่

- (1) ทำให้ผู้ดำเนินโครงการ ได้รับข้อมูลที่สำคัญอันจะใช้สำหรับการตัดสินใจ เปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของโครงการที่ดำเนินการอยู่ในขณะนั้น
- (2) ช่วยให้เกิดการพิจารณาตรวจสอบวัตถุประสงค์ของโครงการโดยสม่าเสมอว่าจะ ได้รับการตอบสนอง หรือบรรลุถึงหรือไม่ โดยการตั้งคำถามในการประเมินทำนองว่า “ใครกำลังได้รับ อะไร และอย่างไร”
- (3) บางครั้งอาจจะใช้ผลจากการประเมินเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจดำเนินการ ขยายโครงการให้ต่อเนื่อง หรือล้มเลิกโครงการ

จากวัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการขณะดำเนินการ จะเห็นว่าผลที่ได้จาก การประเมินจะช่วยให้เกิดการปรับปรุงโครงการในส่วนของกิจกรรมและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนิน

โครงการ ทั้งที่เป็นงบประมาณ บุคลากร ระยะเวลา ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้การจะปรับเปลี่ยนส่วนใดนั้นขึ้นอยู่กับว่า ผลที่ได้จากการประเมินชี้ให้เห็นว่าส่วนนั้นก่อให้เกิดปัญหาและเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์

การใช้ผลการประเมินโครงการขณะดำเนินการ ผู้ทำการประเมินจะสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลมาใช้ปรับปรุงโครงการในด้านต่าง ๆ ได้แก่

(1) ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ การปรับปรุงวัตถุประสงค์ของโครงการ เมื่อวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ในขั้นการออกแบบโครงการไม่มีความเป็นไปได้ หรือไม่อาจจะได้รับการตอบสนองเมื่อมีการนำโครงการไปทดลองใช้ อาจจะไม่ชัดเจนหรือสูงเกินไป จนกระทั่งยากแก่การที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ ผู้ดำเนินโครงการก็ควรจะต้องปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้สำหรับการบรรลุวัตถุประสงค์ให้ต่ำลง แต่ถ้าวัตถุประสงค์มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน ซึ่งทำให้กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ร่วมงานในโครงการเข้าใจวัตถุประสงค์ไม่ตรงกันกับผู้ดำเนินโครงการ ก็ควรจะมีการปรับปรุงการเขียนวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนขึ้น

(2) เนื้อหาของโครงการ การปรับปรุงเนื้อหาของโครงการ หมายถึง การพิจารณาปรับปรุงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม หรือขั้นตอนของแต่ละกิจกรรมของโครงการ ความสัมพันธ์ของส่วนประกอบแต่ละส่วนของโครงการ เพื่อให้สอดคล้องหรือมีความครอบคลุมตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของโครงการ เมื่อได้มีการดำเนินโครงการไปชั่วขณะหนึ่ง แล้วพบข้อมูลจากการประเมินโครงการว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้ยังไม่ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

(3) เทคนิควิธีการของโครงการ การนำผลจากการประเมินโครงการขณะดำเนินการ มาใช้ปรับปรุงเทคนิควิธีการของโครงการ ก็เป็นการปรับปรุงในส่วนของการจัดการ หรือจัดกระทำกิจกรรมต่าง ๆ วิธีการที่ผู้ดำเนินโครงการกระทำต่อกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ เช่น การให้แรงเสริมหรือการวางเงื่อนไขอื่น ๆ การจัดระยะเวลาเมื่อมีการกระทำกิจกรรมใด ๆ เป็นต้น สิ่งดังกล่าวนี้ จะได้รับการปรับปรุงเพื่อให้การดำเนินการโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

(4) บริบทของโครงการ การปรับปรุงบริบทของโครงการ เป็นการพิจารณาปรับปรุงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงานของโครงการ การจัดโครงสร้างการบริหารโครงการ การสนับสนุนของสาธารณชน และสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ เป็นต้น บริบทของโครงการเหล่านี้ แม้จะดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวข้องข้องกับโครงการโดยตรง แต่ก็สามารถส่งผลให้การดำเนินโครงการไม่บรรลุวัตถุประสงค์ได้เช่นกัน

3) การประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ คือการประเมินภายหลังจากได้นำโครงการไปใช้ดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมาย ครบตามระยะเวลาที่ออกแบบไว้ แยกทำได้เป็น 2 ระยะ คือ ภายหลังจากโครงการดำเนินงานเสร็จสิ้นก็ทำการประเมินทันที หรือทิ้งช่วงการประเมินออกไประยะหนึ่งแล้วจึงค่อยทำการประเมิน นอกจากนั้นก็อาจใช้ทั้งสองลักษณะร่วมกัน คือ ทำการประเมินทั้ง ภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการทันที และทิ้งช่วงระยะเวลาการประเมินออกไปตามความเหมาะสม แล้วใช้ข้อมูลจากสองส่วนประกอบกัน ซึ่งการประเมินทั้งสองลักษณะมีวัตถุประสงค์และเทคนิควิธีการประเมินค่อนข้างต่างกัน

วัตถุประสงค์ของการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ ที่สำคัญมี 3 ประการ
ได้แก่

(1) เพื่อที่จะรู้ว่าการดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมาทั้งหมด ได้ผลเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ ตั้งแต่ในขั้นตอนการออกแบบ วางแผนเริ่มแรกหรือไม่ เพียงไร

(2) เพื่อที่จะรู้ว่าจะผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้น เป็นผลที่แท้จริงจากการดำเนินโครงการโดยตรงหรือไม่ และมีผลอื่นใดที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการไปทำให้เกิดขึ้นโดยตรงหรือไม่ และมีผลอื่นใดที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการไปทำให้เกิดขึ้นโดยมิได้มุ่งหวัง หรือต้องการให้เกิดขึ้น ซึ่งเรียกกันว่าผลกระทบหรือผลข้างเคียง

(3) เพื่อที่จะรู้ว่าจะผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้นใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานไปมากน้อยเพียงไร คุ่มค่าหรือไม่ กับทรัพยากรที่ต้องสูญเสียไป และผลที่ได้จากโครงการเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการจากโครงการหรือไม่

จากวัตถุประสงค์ทั้งสามประการนี้ เมื่อผู้ประเมินสามารถหาคำตอบให้ได้แล้วก็จะนำไปสู่การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบโครงการในการขยายผลการใช้หรือยกเลิกการใช้โครงการดังกล่าวต่อไป

เทคนิคและวิธีการในการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ มี 3 วิธี คือ

- (1) การประเมินประสิทธิผลของโครงการ
- (2) การประเมินผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ
- (3) การประเมินประสิทธิภาพและความพอเพียงของโครงการ

การใช้ผลการประเมินผลโครงการหลังดำเนินการ นำมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาตัดสินใจว่าโครงการดังกล่าวสมควรที่จะให้มีการดำเนินต่อไปหรือไม่ หรือโครงการควรที่จะต้องระงับหรือล้มเลิกการดำเนินงาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการประเมินผลโครงการในลักษณะนี้ ผลที่ได้จากการประเมินจะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในเชิงนโยบาย หรือเชิงบริหารงานขององค์กรที่เป็นเจ้าของโครงการ เพราะเหตุว่าผลของการตัดสินใจต่อโครงการอันเนื่องมาจากข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินจะส่งผลกระทบต่อสภาพลักษณะความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหน่วยงานองค์กรที่เป็น

เจ้าของโครงการนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกแต่อย่างใดที่เราจะพบว่า บางครั้งเมื่อมีการประเมินผลโครงการใดโครงการหนึ่งของหน่วยงานองค์กรบางแห่งแล้ว พบผลการประเมินของโครงการดังกล่าวออกมาในลักษณะแสดงความล้มเหลว และนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ให้สาธารณชนรับรู้ จะได้รับการโต้ตอบแก้ไขจากหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการนั้น ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้ผลที่ได้รับจากการประเมินภายหลังเสร็จสิ้นโครงการ จะสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาเลือกแนวทางการดำเนินงานในโครงการที่ก่อให้เกิดผลสูงสุด โดยใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างประหยัดอีกด้วย

ส่วน พิสนุ พงศ์ศรี (2549, หน้า 90-102) ได้แบ่งการประเมินโครงการตามช่วงเวลาตามวงจรโครงการ คือก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ และสิ้นสุดโครงการ ดังนี้

1) การประเมินก่อนดำเนินโครงการ ลักษณะของการประเมินก่อนดำเนินโครงการ เป็นการประเมินก่อนที่โครงการจะดำเนินการ เพื่อหาข้อมูลมาตัดสินใจว่าจะปรับเปลี่ยน ดำเนินการแบบโครงการนาร่อง หรือดำเนินโครงการเต็ม หรือระงับโครงการ เป็นการประเมินเพื่อศึกษาความเหมาะสมที่จะดำเนินโครงการ มุ่งตรวจสอบความจำเป็น ความเป็นไปได้ ความพร้อม หรือปัจจัยนำเข้า โดยนำข้อมูลมาตัดสินใจวางแผนว่า ควรจะดำเนินโครงการหรือไม่อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง

(1) การประเมินในขณะที่ยังไม่ดำเนินโครงการ จะเป็นการเตรียมดำเนินโครงการครั้งแรก หรือเป็นโครงการที่หยุดไปแล้วระยะหนึ่ง จะเริ่มดำเนินการใหม่อีกในครั้งต่อไป

(2) ประเมินเพื่อศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยเป็นการตรวจสอบว่าจำเป็นต้องจัดทำโครงการหรือไม่ ถ้าจะทำ ความเป็นไปได้หรือความพร้อมของทรัพยากร หรือปัจจัยนำเข้าแค่ไหน สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เอื้อ หรือเป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไร

(3) ประเมินเพื่อหาสารสนเทศในการตัดสินใจวางแผน สารสนเทศที่ได้จากการประเมินก่อนดำเนินโครงการ จะมีประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผนเกี่ยวกับ การจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมเพียงพอ อันจะเอื้อต่อความสำเร็จของโครงการ ถ้าจะนำโครงการไปดำเนินการจริง

ประโยชน์ของการประเมินก่อนดำเนินโครงการ

(1) ช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการตัดสินใจได้ถูกต้อง สารสนเทศที่ได้ อย่างถูกต้อง ครอบคลุม จะเอื้อให้ตัดสินใจว่ามีความจำเป็น ความเป็นไปได้หรือความพร้อมของทรัพยากรที่จะดำเนินโครงการหรือไม่

(2) ช่วยให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการจะดำเนินโครงการ สารสนเทศที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการวางแผน ทั้งด้านทรัพยากร การกำหนดกิจกรรม และขั้นตอนที่จะดำเนินโครงการได้อย่างเหมาะสม

(3) ช่วยเพิ่มความมั่นใจแก่ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ การประเมินก่อนดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ ก่อนจะดำเนินโครงการจะช่วยเพิ่มความมั่นใจแก่ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการทุกฝ่ายว่าโครงการมีโอกาสจะได้รับความสำเร็จ

ประเภทย่อยของการประเมินก่อนดำเนินโครงการ แบ่งออก ได้ 3 ประเภท ดังนี้

(1) การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นการประเมินโดยเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างสภาพจริง กับสภาพที่ควรจะเป็น ว่ามีความแตกต่างหรือช่องว่าง เพียงใด ยิ่งต่างกันมากก็ยิ่งมีความต้องการจำเป็นมาก บางครั้งอาจเรียกช่องว่างนี้ว่าปัญหาก็ได้ คือ ถ้าช่องว่างมาก ถือว่ายังมีปัญหามาก หรือยังห่างไกลจากความจริง ข้อมูลของช่องว่างที่ได้เอานำมาจัดลำดับความสำคัญในการจัดการจะจัดทำโครงการได้ โดยเฉพาะโครงการที่จะเริ่มใหม่ อย่างไรก็ตาม การประเมินความต้องการจำเป็น นอกจากประเมินได้ตั้งแต่ก่อนดำเนินโครงการแล้ว ยังประเมินระหว่างดำเนินโครงการและสิ้นสุดโครงการได้ด้วย แต่เห็นว่าจะเป็นการเน้นประเมินก่อนดำเนินโครงการมากกว่า

วัตถุประสงค์สำคัญในการประเมินความต้องการจำเป็น เพื่อการวางแผน โดยจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับโครงการที่จะดำเนินการ การประเมินส่วนใหญ่จะใช้แบบสำรวจหรือแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้บริการ ทั้งจากผู้รับบริการ และผู้ให้บริการ แบบสอบถามที่ใช้ประกอบจะมีรายการข้อคำถามต่าง ๆ และให้ตอบใน 2 มิติใหญ่ ๆ คือ สภาพที่ควรจะเป็น กับสภาพที่เป็นจริง โดยนิยมใช้มาตรประมาณค่า 5 ระดับ ทั้ง 2 มิติ หรืออาจจะใช้จำนวนระดับมากหรือน้อยกว่าก็ได้ แล้วนำค่าที่ได้มาคำนวณเปรียบเทียบกันว่าช่องว่างของสภาพที่ควรจะเป็น กับ สภาพจริงต่างกันเพียงใด ก่อนจะนำมาเป็นข้อมูลในการเตรียมจัดทำโครงการต่อไป ซึ่งการจะดำเนินโครงการได้ควรมาจากความต้องการจำเป็นของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย หรือผู้รับบริการจริง ๆ เพื่อจะได้สนองตอบตรงกับความต้องการ หรือในกรณีไม่สามารถจัดทำโครงการสนองความต้องการให้ครบ ก็จัดลำดับความจำเป็นที่สำคัญและจัดโครงการให้ตามทรัพยากรที่มีอยู่ การจะทราบได้ว่าประชาชนผู้รับบริการมีความต้องการจำเป็นเรื่องไหน เพียงใด ต้องอาศัยการประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการประเมินช่วงแรกสุดที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

(2) การประเมินความพร้อม หรือความเป็นไปได้หรือปัจจัยนำเข้า การประเมินความเป็นไปได้ หรือปัจจัยนำเข้า ซึ่งโดยรวมแล้วน่าจะเป็นการประเมินความพร้อม คือ มีปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรเพียงพอ เหมาะสมต่อการจะดำเนินโครงการหรือไม่ เช่น บุคลากรที่รับผิดชอบระดับต่าง ๆ และปฏิบัติงานในโครงการมีปริมาณและคุณภาพ ลักษณะที่เหมาะสมต่อ

โครงการเพียงพอหรือไม่อย่างไร มีงบประมาณ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอ หรือไม่เพียงพอ หรือโครงการที่เขียนขึ้นมีความชัดเจน มีกิจกรรมและขั้นตอนที่เอื้อต่อความสำเร็จตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงพอ เป็นต้น ส่วนการประเมินความเป็นไปได้ จะคล้ายหรือเหมือนกับประเมินบริบท (Context) ที่เกี่ยวข้อง หรือส่งผลต่อโครงการทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ ซึ่งจะส่งผลต่อโครงการแต่ละลักษณะต่างกัน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จะมีโอกาสสำเร็จได้มากกว่า ถ้าสภาพทางสังคมของหมู่บ้านเอื้อต่อการดำเนินโครงการ เช่น ประชาชนในหมู่บ้านมีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เป็นต้น ก็จะทำให้ได้คณะกรรมการกองทุนที่มีความยุติธรรม มีสมาชิกที่ซื่อสัตย์ เป็นต้น ก็จะทำให้กองทุนหมู่บ้านนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง เป็นต้น ซึ่งการประเมินความเป็นไปได้ จะคล้ายหรือเหมือนกับประเมินบริบท จะเห็นว่าการประเมินบริบทของแต่ละโครงการจะแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของโครงการ ส่วนการประเมินปัจจัยนำเข้า จะมีส่วนคล้ายคลึงกันทุกโครงการ ตั้งแต่โครงการที่เขียนขึ้น บุคลากร งบประมาณ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ อาจจะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด ในที่นี้ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความพร้อมของการดำเนินโครงการ จึงจะเรียกว่า การประเมินความพร้อม ส่วนการประเมินความเป็นไปได้ จะเหมาะกับโครงการขนาดใหญ่ที่ผู้รับผิดชอบโครงการมีศักยภาพพอจะดำเนินการได้อยู่แล้ว

(3) การประเมินเกี่ยวกับต้นทุน การประเมินเกี่ยวกับต้นทุนจะมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง หรืออาจมองว่าเป็นการประเมินเชิงประสิทธิภาพ ส่วนหนึ่ง คือความประหยัดในเรื่องเงิน ซึ่งถ้าเป็นโครงการของภาคเอกชน จะคำนึงถึงเรื่องนี้ด้วย แต่ในกรณีโครงการภาครัฐมักจะเน้นประสิทธิภาพ หรือความสำเร็จของโครงการมากกว่าจะคำนึงถึงเรื่องทุนหรืองบประมาณ ซึ่งโครงการของภาครัฐส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เน้นการให้บริการแก่ประชาชนมากกว่าจะหวังผลกำไรหรือผลตอบแทนที่เป็นตัวเงิน จะไม่เน้นการประเมินที่เกี่ยวกับต้นทุนหรือเงินในเชิงเศรษฐศาสตร์ แต่จะนำเสนอสาระการประเมินเกี่ยวกับต้นทุนสำคัญ 2 ประเภทย่อย คือการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทน และการวิเคราะห์ต้นทุนกับประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะประเมินก่อนดำเนินโครงการหรือสิ้นสุดโครงการแล้วก็ได้ ถ้าเป็นการประเมินโครงการก็จะคาดคะเน และถ้าเป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ ก็จะเป็นค่าใช้จ่ายจริงของโครงการ การประเมินก่อนดำเนินโครงการ ดังนี้

(3.1) การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทน การวิเคราะห์แบบนี้นับได้ว่าเป็นการประเมินประสิทธิภาพแบบหนึ่ง โดยการคำนวณหาค่าต่าง ๆ เช่น อัตราส่วนระหว่างผลตอบแทนกับค่าใช้จ่าย ซึ่งหวังว่าค่าตอบแทนที่ได้เป็นตัวเงินสูงกว่าค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนที่เป็นตัวเงิน

โดยใช้วิธีคำนวณง่าย ๆ ด้วยการนำผลตอบแทนที่คิดเป็นตัวเงิน เป็นตัวตั้ง หาดด้วยค่าใช้จ่ายที่คิดเป็นตัวเงิน ก็จะออกมาเป็นอัตราส่วนของผลตอบแทนต่อค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน ปัญหาที่ยุงยากอยู่ที่ว่า จะต้องคิดผลตอบแทนและค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินให้ถูกต้องอย่างไร นอกจากนี้จะมีการคำนวณหาผลตอบแทนสุทธิ ซึ่งเป็นผลต่างระหว่างผลตอบแทนกับค่าใช้จ่าย โดยนำผลตอบแทนที่ได้ลบด้วยค่าใช้จ่าย ก็จะได้เป็นผลตอบแทนสุทธิ ซึ่งเป็นการคำนวณด้วยวิธีง่าย ๆ ถ้าสามารถคิดค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินได้ และยังมีการคำนวณผลตอบแทนภายในของโครงการ

(3.2) การวิเคราะห์ต้นทุนกับประสิทธิผล การวิเคราะห์ด้วยวิธีนี้เพื่อลดปัญหาเรื่องความยากในการคิดคำนวณผลตอบแทนออกมาเป็นตัวเงิน โดยเฉพาะกับโครงการบริการที่ไม่เน้นผลกำไร แต่ก็ยังต้องคิดค่าใช้จ่ายเป็นตัวเงินอยู่ คือ ลดความยุ่งยากในการคำนวณหาค่าที่เป็นตัวเงินได้ลงไปตัวหนึ่ง โดยค่าต้นทุนกับประสิทธิผล คำนวณได้โดยนำค่าใช้จ่ายสุทธิที่เป็นตัวเงินหารด้วยประสิทธิผลหรือผลของโครงการที่ไม่เป็นตัวเงินก็จะได้ค่าต้นทุนกับประสิทธิผล

2) การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ

ลักษณะของการประเมินระหว่างดำเนินโครงการ เป็นการประเมินในระหว่างที่โครงการดำเนินการอยู่ เพื่อหาข้อมูลมาตัดสินใจปรับปรุง ให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ และตรวจสอบความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

(1) ประเมินในขณะที่โครงการดำเนินอยู่ ซึ่งอาจเป็นการดำเนินโครงการครั้งแรก หรือเป็นโครงการต่อเนื่อง หรือโครงการประจำแต่ละปีงบประมาณ ตามระยะเวลาเป็นช่วง ๆ เช่น โครงการฝึกอบรมเป็นรุ่นๆ ตามหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มจะดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ โอกาสจะยุติโครงการมีน้อย การประเมินจึงเป็นการประเมินความก้าวหน้า

(2) การประเมินเพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งเป็นการตรวจสอบว่ากิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามแผนหรือไม่ ทั้งในระยะเวลา งบประมาณ เป้าหมาย ปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำผลมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในระยะหรือช่วงต่อ ๆ ไป

(3) ประเมินเพื่อหาสารสนเทศประกอบการตัดสินใจ สารสนเทศที่ได้จากกระบวนการดำเนินงาน จะนำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินงานเองและส่วนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้ เช่น รายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการ ความพร้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นต้น

(4) ประเมินเพื่อเน้นตรวจสอบความก้าวหน้าของผลดำเนินโครงการ นอกจากจะประเมินตามข้อ 1-3 แล้ว จะมีการตรวจสอบถึงผลที่จะได้ว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร โดยอาจตรวจสอบทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อปรับการดำเนินงานให้เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการ

ประโยชน์ของการประเมินระหว่างดำเนินโครงการ

(1) ช่วยให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ สารสนเทศที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงกิจกรรม และวิธีปฏิบัติอื่น ๆ องค์ประกอบต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่เหลือ หรือการดำเนินการในรุ่นต่อไป

(2) ช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการตัดสินใจได้ทันท่วงที ภายใต้อาณัติข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องครอบคลุม เป็นการเพิ่มศักยภาพของโครงการและลดความสูญเสียสิ้นเปลืองทรัพยากรต่าง ๆ ได้

(3) ช่วยเพิ่มความมั่นใจแก่ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งผู้รับผิดชอบ ผู้สนับสนุน และผู้รับบริการ ฯลฯ จะเกิดความมั่นใจได้เพราะเป็นการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ตามหลักการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผลการประเมินพบว่ามีความสำเร็จหรือมีแนวโน้มว่าจะสำเร็จ

(4) ช่วยแสดงให้เห็นถึงความโปร่งใส ในการดำเนินการของผู้รับผิดชอบทุกฝ่าย สามารถตรวจสอบการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน เป็นการสนองตอบหลักการบริหารจัดการที่ดีหรือธรรมาภิบาลได้

3) การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นการประเมินโครงการอีกลักษณะหนึ่ง บางครั้งเรียกว่า การประเมินผลต่าง ๆ ของโครงการ ดังนี้

ลักษณะของการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ

ลักษณะสำคัญของการประเมินผลโครงการ จะเป็นการประเมินหลังจากโครงการสิ้นสุดแล้ว เพื่อศึกษาผลการดำเนินโครงการว่ามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล หรือผลทั้งทางตรงทางอ้อมอย่างไร สารสนเทศที่ได้จึงเน้นใช้ตัดสินใจ เลิก หยุด หรือดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือดำเนินการใหม่ในโอกาสต่อไป ลักษณะสำคัญของการประเมินผลโครงการมีสาระโดยสรุป ดังนี้

(1) ประเมินเมื่อโครงการสิ้นสุด ซึ่งอาจเป็นสิ้นสุดโครงการตามระยะเวลาที่กำหนด หรือสิ้นสุดระยะช่วงต่อตามปีงบประมาณ เช่น โครงการติดตามการทำงานของนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาแต่ละปีงบประมาณ หรือโครงการพัฒนาศักยภาพกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยการให้ทุนนักศึกษาเข้าศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตกึ่งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

(2) ประเมินเพื่อมุ่งศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการ ซึ่งจะตรวจสอบว่าผลต่าง ๆ ที่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์โครงการหรือไม่ มีผลลัพธ์ มีผลกระทบทั้งทางบวก ทางลบอย่างไร มีประสิทธิภาพ หรือความคุ้มค่าเพียงใด เพื่อให้ได้ข้อสรุปผลการดำเนินงานของโครงการ

(3) ประเมินเพื่อตัดสินใจอนาคตโครงการ โดยพิจารณาว่าจะเลิก หยุด ดำเนินการโครงการต่อไป หรือขยายโครงการ สารสนเทศที่ได้จากการสรุป จะนำมาประกอบการตัดสินใจของ

ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องว่าจะเลิก หยุดไว้ชั่วคราว ดำเนินการต่อ โดยอาจปรับ ลด เพิ่ม ขยาย ฯลฯ โครงการ

ความสำคัญของการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ

การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตโครงการ ภายใต้สารสนเทศที่ถูกต้อง ครบคลุม และเป็นที่สุดแล้ว ข้อเสนอที่ได้จะชัดเจนและแสดงถึงความโปร่งใสในการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบทุกฝ่าย เป็นการสนองตอบหลักการบริหารจัดการที่ดี หรือธรรมาภิบาลได้ เช่นเดียวกับแนวคิด หลักการของการประเมินสิ่งอื่น ๆ

ประเภทย่อยของการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ

(1) การประเมินผลผลิต การประเมินผลผลิตหรืออาจเรียกว่า ผลโดยตรง ของโครงการหรือผลที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งบางโครงการก็สามารถจะประเมินผลผลิตได้ง่ายในเชิงปริมาณ ถ้าผลเกิดขึ้นโดยเร็วบางโครงการก็ประเมินได้ยาก เช่น โครงการก่อสร้างอาคารสถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ ผลผลิตในเชิงปริมาณอาจประเมินได้จากสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ ตามขนาดหรือคุณสมบัติที่กำหนดไว้ แต่ถ้าเป็นโครงการบริการสังคมหรือประชาชน ซึ่งต้องดูผลที่เกิดขึ้นในตัวคนแล้วจะวัดผลเพื่อนำมาประเมินได้ยาก เช่น โครงการฝึกอบรมซึ่งต้องวัดความรู้ที่ได้ว่ามีความรู้ที่ได้เป็นไปตามเกณฑ์หรือไม่เพียงใด และจะยากยิ่งขึ้นถ้าต้องการวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัย เช่น เจตคติหรือความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ เป็นต้น จากความยากในการวัดดังกล่าว บางครั้งอาจต้องใช้การวัดการรับรู้แทน โดยใช้แบบสอบถามแทนแบบสอบ เช่น ถามว่า คิดว่ามีความรู้แล้วหรือยัง หรือมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นหรือไม่ ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการอาจจะตอบไม่ครบข้อเท็จจริง โดยเจตนาหรือไม่เจตนา ก็ตาม เช่น สมมุติว่า ได้ความรู้เท่ากับ 20 แต่อาจจะตอบว่าได้ความรู้ปานกลาง เพราะเป็นคนมีความรู้มากอยู่แล้ว ในขณะที่อีกคนหนึ่งได้ 15 แต่อาจจะตอบว่ามากเพราะเติมไม่ค่อยรู้ เป็นต้น หรืออาจกลับตอบให้มากเพราะเกรงว่าจะถูกตำหนิว่ารู้น้อย เป็นต้น

นอกจากจะประเมินผลผลิตของโครงการได้ยาก เนื่องจากสาเหตุข้างต้นแล้ว บางโครงการอาจจะเกิดผลผลิตซ้ำ ไม่สามารถประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการได้ทันที ต้องคอยเวลาสักระยะหนึ่งเหมือนกับการปลูกยางพารา ซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 7 ปี จึงจะกรีดยางซึ่งเป็นผลผลิตได้ ในขณะที่การเพาะถั่วงอกใช้เวลาเพียงวันเดียว เป็นต้น ถ้าจะกล่าวให้ง่าย ๆ แล้วการประเมินผลผลิตคือ จะทำสิ่งใดแล้วได้สิ่งนั้นนั่นเอง เพียงแต่จะใช้เวลาเท่าไร เช่น คำว่าทำดีแล้วได้ดี คือทำดีแล้วสบายใจ ส่วนใครจะยอมรับหรือไม่ หรือมีชื่อเสียงเพียงใดเป็นเรื่องของผลลัพธ์หรือผลกระทบ หรือการปลูกมะม่วงเพื่อใช้บริโภคแล้วได้ผลมะม่วงเพื่อใช้บริโภคแล้วได้ผลมะม่วงถือเป็นผลผลิตแต่ถ้าจะขายได้หรือไม่ ซึ่งจะต้องยุ่งยากในการคัดเลือก บรรจุ หาดตลาด ฯลฯ เป็นเรื่องของผลลัพธ์ และถ้าทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยเหลือครอบครัวและผู้อื่นได้ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมถือว่าเป็นผลกระทบ เป็นต้น

(2) **การประเมินผลลัพธ์** เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากผลผลิตโดยต้องคอยเวลาให้เกิดผลผลิตก่อน เป็นลักษณะเงื่อนไข นั่นคือถ้าไม่มีผลผลิตก็จะมีผลลัพธ์ไม่ได้ เหมือนกับถ้าไม่มีลูกก็จะมีหลานโดยสายเลือดไม่ได้นั่นเอง ดังที่กล่าวมาเรื่องการประเมินผลผลิตซึ่งบางครั้งแม้จะได้ผลผลิตแล้ว อาจจะได้ผลลัพธ์ก็ได้ นั่นคือไม่นำมาใช้ประโยชน์ให้เป็นประโยชน์กับตนเอง เช่นถ้าเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพแล้วได้ความรู้และทักษะต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แต่ไม่นำมาประกอบอาชีพก็ถือว่าไม่มีผลลัพธ์ ไม่มีรายได้เพิ่ม เข้ามาทำงานองูแล้วไม่ทำนั่นเอง สำหรับเรื่องเกี่ยวกับผลลัพธ์ ในทางปฏิบัติมักจะพบเสมอว่า ผลโครงการไม่ได้ถึงขั้นนี้ ได้แต่เพียงผลผลิต เหมือนกับนักเรียนท่องหนังสือเพื่อสอบผ่านได้ปริญญาหรือประกาศนียบัตร ซึ่งเป็นผลผลิต แต่เมื่อสอบเสร็จแล้วก็ลืม ไม่ได้นำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือสังคม ดังนั้น ในการประเมินผลลัพธ์ของโครงการจึงต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่าการประเมินผลผลิต และอาจต้องใช้เวลาหลังโครงการสิ้นสุดแล้วสักระยะหนึ่ง เพื่อดูว่าโครงการมีผลลัพธ์หรือไม่ ถ้าสนใจประเมินผลผลิตของโครงการจะทำให้เป็นภาพลวงตาได้ เช่น จำนวนผู้สำเร็จหรือผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรของโครงการ หรือจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนา เพื่อจำหน่าย แต่ยังไม่จำหน่ายได้

(3) **การประเมินผลกระทบ** เป็นการประเมินในลักษณะเงื่อนไขที่ส่วนใหญ่มีผลต่อเนื่องมาจากผลลัพธ์ นั่นคือถ้าไม่มีผลลัพธ์ก็ไม่มีผลกระทบ เพียงแต่ผลกระทบจะมีได้ทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ทำโครงการป้องกันการเสพยาบ้า ซึ่งแม้ว่าได้ผลแต่ก็อาจทำให้ผู้เสพยาหนีไปเสพยาชนิดอื่น ๆ หรือให้ยกเลิกการสูบบุหรี่แล้วไปสูบบุหรี่อื่น เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลกระทบโดยรวม เพื่อพิจารณาว่าโครงการได้ส่งผลกระทบต่อองค์กร หรือส่งผลกระทบต่อชุมชน สังคมอย่างไรบ้าง เช่น โครงการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการ แล้วนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ องค์กร ชุมชน หรือสังคมอย่างไรบ้าง นั่นเอง ซึ่งผลกระทบจะอยู่ไกลจากตัวโครงการมากกว่าผลอื่น ๆ จึงทำให้ประเมินได้ยากกว่า และมีการประเมินกันน้อยกว่าผลผลิตหรือผลลัพธ์ เพราะประเมินได้ยากเนื่องจากผลที่ได้และต้องใช้เวลามากหรือต้องคอยให้ผลเกิดขึ้น ทำให้มีตัวแปรหรือสาเหตุแทรกซ้อนได้ง่าย ถ้าเป็นการวิจัยก็คือจะมีความตรงภายใน ต่ำ คือ ผลวิจัยที่ได้ไม่น่าเชื่อถือ ไม่รู้ว่าเป็นเพราะสาเหตุของตัวแปรที่ศึกษาหรือสาเหตุอื่นเช่นเดียวกับผลกระทบของโครงการที่ยากจะสรุปว่าเป็นเพราะโครงการหรือสาเหตุอื่น เช่น ถ้าจัดโครงการอบรมจริยธรรมแล้วประเมินผลกระทบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมช่วยเหลือสังคมได้ แต่ก็ต้องแน่ใจว่าผู้เข้ารับการอบรมไม่ได้ความรู้จากแหล่งอื่น ๆ เช่น โรงเรียน ครอบครัว และวัด หรือสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ จะเห็นว่ามีมีความเกี่ยวเนื่องกัน โดยการประเมินผลผลิตจะประเมินได้ง่ายกว่าผลลัพธ์และผลกระทบตามลำดับ บางครั้งอาจมีการประเมินหลังสิ้นสุดโครงการทั้ง 3 ประเภท เหลือมหรือต่างกันบ้าง โดยเฉพาะการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบ แต่โดยรวมแล้วอาจสรุปว่า ผลเมื่อสิ้นสุดโครงการซึ่งเป็นผลผลิต คือ **สิ่งที่ได้** ผลลัพธ์ คือ **นำไปใช้** และผลกระทบ คือ **ประโยชน์แก่ส่วนรวม** นั่นเอง

(4) การประเมินด้วยการติดตามผลหลังสิ้นสุดโครงการไปแล้วระยะหนึ่ง เป็นการประเมินหลังจากสิ้นสุดโครงการไประยะหนึ่งแล้ว เช่น 3 เดือน 6 เดือน 1 ปี หรือ 2 ปี เป็นต้น โดยอาจติดตามเป็นระยะ ๆ จนกว่าจะได้สารสนเทศครบตามวัตถุประสงค์ ซึ่งคำว่าติดตามผลนั้น หมายความว่า ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ หรือหลายผลก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเน้นผลลัพธ์และผลกระทบ เพราะเป็นผลที่เกิดขึ้นช้า จึงต้องให้เวลาระยะหนึ่ง แล้วค่อยติดตาม มักจะใช้กับโครงการขนาดใหญ่ ๆ จะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ สูงและเวลามาก ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการให้ความรู้ที่ใช้เวลาในการดำเนินโครงการนาน ๆ หรือโครงการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรต่าง ๆ แล้วติดตามผู้สำเร็จว่านำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้ หรือมีผลลัพธ์อย่างไร และใช้แล้วเป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้อง หน่วยงาน องค์กร ชุมชน สังคม หรือมีผลกระทบอย่างไร

(5) การประเมินงานประเมินโครงการ การประเมินประเภทนี้มีความแตกต่างจากการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการประเภทอื่น ๆ คือ จะสนใจถึงคุณภาพของงานประเมินโครงการ หรือรายงานการประเมินโครงการ ซึ่งอาจใช้วิธีต่าง ๆ ได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานการประเมิน การใช้แบบตรวจสอบรายการต่าง ๆ การวิพากษ์วิจารณ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เกี่ยวข้อง และการใช้แนวทางการประเมินรายงานการวิจัย เป็นต้น ซึ่งรายงานการประเมินงานประเมินโครงการในประเทศไทยยังมีน้อยมาก เพราะถือเป็นการประเมินระดับ 2 ซึ่งต้องคอยระดับ 1 คือ ผลการประเมินโครงการ ซึ่งยังไม่ค่อยมี จึงเป็นผลต่อเนื่องให้ระดับ 2 ไม่ค่อยมีไปด้วย แต่ในนี้เห็นว่าเป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการประเภทหนึ่ง ซึ่งในอนาคตน่าจะมีการประเมินกันมากขึ้น เมื่อการประเมินระดับ 1 หรือการประเมินโครงการมีมากขึ้น

จากการประเมินโครงการทั้งหมด เป็นการประเมินตามเกณฑ์ช่วงเวลาของวงจรโครงการ คือ ก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ และสิ้นสุดโครงการ สามารถจะประเมินแต่ละช่วงเวลาหรือทุกช่วงเวลา โดยในแต่ละช่วงเวลาอาจประเมินทุกประเภทย่อย หรือบางประเภทย่อยก็ได้ตามสภาพการณ์ ซึ่งถ้าเป็นโครงการขนาดใหญ่และมีความสำคัญ พร้อมทั้งต้องการให้ได้สารสนเทศครอบคลุมแล้ว ก็ควรจะประเมินทุกช่วงเวลาตามประเภทของการประเมินให้ได้มากที่สุด เพราะจะทำให้เห็นภาพรวมของโครงการได้ชัดเจน ถ้าประเมินเพียงบางช่วงโดยประเภทการประเมินบางประเภท ผลการประเมินก็อาจเป็นภาพลวงตาได้ ดังนั้น จึงสรุปว่าขอให้มีการประเมินเท่าที่ทำได้ ดีกว่าไม่ประเมินเสียเลย ถ้าจะกล่าวให้ง่ายแล้วการประเมินโครงการในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ เหมือนกับการประเมินที่เรียกว่า การประเมินการคิด ทำ ได้ ใช้ และ ให้ นั่นคือการประเมินก่อนดำเนินโครงการเป็นการประเมินคุณค่าของการคิดที่จะทำโครงการว่าจำเป็นไหม มีความพร้อมพอไหม เขียนโครงการได้ดีเพียงใด และการประเมินระหว่างดำเนินโครงการ คือ ทำอย่างไร ถูกต้องตามขั้นตอนกระบวนการหรือแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ และการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ คือ ได้ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบอะไร เท่าใดบ้าง หรือใช้ประโยชน์แก่ตนเอง และให้ คือเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม นั่นเอง

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2557, หน้า 361) สรุปว่า ลักษณะการประเมินโครงการ มี 3 ลักษณะคือ การประเมินก่อนการดำเนินโครงการ การประเมินระหว่างการทำโครงการ และการประเมินหลังการดำเนินโครงการ มีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

การประเมินก่อนการดำเนินโครงการมีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. เป็นการประเมินในช่วงระยะแรกก่อนริเริ่มจัดทำโครงการจึงเป็นการประเมินเพื่อวางแผนโครงการให้มีประสิทธิภาพ
2. เป็นการประเมินเพื่อศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยตรวจสอบว่าโครงการที่จะจัดทำนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายของโครงการ หรือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการหรือไม่
3. เป็นการประเมินเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการว่า สามารถจะดำเนินงานได้จริงหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจะช่วยให้มีการพิจารณาทบทวนวัตถุประสงค์ และแผนการดำเนินโครงการ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรในการดำเนินงานให้เหมาะสมที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินโครงการได้จริง
4. เป็นการประเมินเพื่อหาสารสนเทศในการตัดสินใจวางแผนโครงการ สารสนเทศที่ได้จากการประเมินก่อนการดำเนินโครงการจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารหรือผู้ที่รับผิดชอบโครงการ ใช้สำหรับการตัดสินใจจัดทำโครงการและดำเนินโครงการ รวมทั้งการตัดสินใจในการจัดทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินโครงการอย่างเพียงพอ เหมาะสมที่จะทำให้การดำเนินโครงการบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

5. ขอบข่ายของการประเมินก่อนการดำเนินโครงการประกอบด้วย การประเมินความต้องการจำเป็น การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการและการประเมินร่างโครงการ

วิธีการประเมินก่อนการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs assessment) การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility study) และการประเมินร่างโครงการ (Project appraisal)

ส่วน ความสำคัญของการประเมินระหว่างการทำโครงการ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบโครงการได้ทราบความก้าวหน้าหรือปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเร่งรัดและแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนจนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ
2. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินโครงการที่จะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจปรับปรุงกิจกรรมและวิธีการดำเนินโครงการ ตลอดจนการจัดปัจจัยสนับสนุนโครงการให้สามารถดำเนินโครงการในช่วงต่อไปได้อย่างราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในการดำเนินโครงการอย่างคุ้มค่า ซึ่งจะเป็นการช่วยประหยัดทรัพยากรในภาพรวมด้วย ทั้งนี้เพราะในการวางแผนโครงการในช่วงเริ่มต้นนั้นได้จัดสรร

ทรัพยากรสนับสนุนในลักษณะคาดคะเน เมื่อมีการดำเนินโครงการจริง และได้มีการตรวจสอบระหว่างดำเนินการโครงการจะทำให้มีการปรับปรุงกิจกรรม ทรัพยากรให้สอดคล้องกันและความเป็นไปได้ในการดำเนินงานจริงภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่

4. ช่วยให้เกิดการเร่งรัดการปฏิบัติงานตามแผนโครงการ เนื่องจากการประเมินระหว่างดำเนินการโครงการเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการ หากผลการดำเนินงานล่าช้าหรือไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการเร่งรัดการดำเนินงาน นอกจากนี้สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้ทันเวลาที่ ปัญหาจะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อช่วงสิ้นสุดโครงการ ซึ่งจะทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

5. ช่วยเพิ่มความสำเร็จในการดำเนินโครงการ โดยที่การประเมินระหว่างดำเนินการโครงการจะช่วยให้ได้ข้อมูลความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ทำให้ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องได้ใช้ข้อมูลผลการประเมินในการเร่งรัดและจัดปัญหาอุปสรรคไปแล้วในช่วงการดำเนินโครงการย่อมทำให้โครงการสามารถดำเนินไปได้ตามแผน มีความก้าวหน้าและมีความราบรื่น ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการในระยะสิ้นสุดของโครงการ

6. ช่วยเพิ่มพลังใจในการปฏิบัติงานตามโครงการของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพราะการประเมินได้ช่วยให้ทราบความก้าวหน้า ได้เห็นผลสำเร็จในระหว่างดำเนินการดำเนินงานและมีความมั่นใจต่อการดำเนินงานในระยะต่อไป จะทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีขวัญและพลังใจในการทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงความสำเร็จของโครงการ

ดังนั้น การประเมินระหว่างดำเนินการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้มีข้อมูลสารสนเทศสำหรับการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามแผนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการประเมินระหว่างดำเนินการโครงการ สามารถใช้วิธีการประเมินในลักษณะต่อไปนี้

1. การสำรวจสภาพของโครงการ (status survey)
2. การตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน (process monitoring)
3. การสำรวจปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน (problem survey)
4. การสำรวจผลของการดำเนินโครงการ (benefit survey)

ส่วน การประเมินหลังการดำเนินโครงการ มีความสำคัญ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการได้ทราบผลผลิตของโครงการว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของโครงการ ทำให้ทราบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการนั้นว่า มีประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ เพียงใด

2. ในกรณีที่โครงการมีการดำเนินงานเป็นช่วง ๆ หรือเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง การ

ประเมินหลังการดำเนินโครงการในระยะแรก จะช่วยให้ได้สารสนเทศสำคัญสำหรับการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาแนวทางการดำเนินโครงการในระยะต่อไป ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินโครงการในอนาคต

3. การประเมินหลังการดำเนินโครงการ ในกรณีที่ผลการประเมินไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ประสบผลสำเร็จและไม่คุ้มค่า จะช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในการยกเลิกหรือยุติโครงการ

4. การประเมินหลังการดำเนินโครงการจะช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องกับโครงการได้ทราบถึงผลกระทบของการดำเนินโครงการทั้งผลกระทบทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะเป็นสารสนเทศที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในการเพิ่มประสิทธิผลในการดำเนินโครงการในอนาคตต่อไป

5. การประเมินหลังการดำเนินโครงการจะช่วยให้ทราบแรงต้านและแรงสนับสนุนที่อาจจะมีขึ้นในการดำเนินโครงการ ซึ่งจะเป็นสารสนเทศสำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าควรจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ อย่างไร หากจำเป็นต้องตัดสินใจดำเนินโครงการต่อไป ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบโครงการจะได้สร้างความเข้าใจต่อผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโครงการหรือปรับกลยุทธ์การดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญของการประเมินหลังการดำเนินโครงการ มีลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้

1. เป็นการประเมินเมื่อการดำเนินโครงการสิ้นสุดลง และหลังจากโครงการสิ้นสุดแล้วไประยะหนึ่งที่เรียกว่า กระบวนการติดตามผล (follow-up study) ลักษณะการสิ้นสุดของโครงการอาจเป็นการสิ้นสุดเป็นระยะ และมีการดำเนินงานในลักษณะต่อเนื่องหลายปี โอกาสที่จะตัดสินใจยุติหรือล้มเลิกโครงการนั้นมีน้อยมาก ดังนั้น ในการประเมินโครงการลักษณะดังกล่าวนี้มักจะมุ่งประเมินความก้าวหน้าและตรวจสอบผลผลิตของโครงการเป็นระยะ ๆ

2. เป็นการประเมินเพื่อตัดสินผลผลิตหรือผลสัมฤทธิ์ของโครงการซึ่งจะสะท้อนถึงคุณค่าคุณภาพและความสำเร็จของโครงการ โดยพิจารณาจากประสิทธิผล ประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการ และความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายและผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นตัวสะท้อนคุณภาพหรือความสำเร็จของการดำเนินโครงการ

3. เป็นการประเมินที่มุ่งหาสารสนเทศเพื่อประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการในอนาคต รวมทั้งใช้ประโยชน์จากผลการประเมินในการยกเลิกหรือขยายผลของโครงการสำหรับกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า การประเมินผลโครงการ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) การประเมินผลโครงการก่อนดำเนินการ แบ่งเป็น 7 ลักษณะย่อยคือ

1.1) การตัดสินใจพิจารณาร่างโครงการโดยผู้เชี่ยวชาญ

- 1.2) การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้
- 1.3) การประเมินความต้องการจำเป็น
- 1.4) การประเมินเกี่ยวกับต้นทุน
- 1.5) การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทน
- 1.6) การวิเคราะห์ต้นทุนกับผลิตผล
- 1.7) การทดลองนำร่อง
- 2) การประเมินผลโครงการระหว่างดำเนินการ แบ่งเป็น 4 ลักษณะย่อยคือ
 - 2.1) การสำรวจสภาพของโครงการ
 - 2.2) การตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน
 - 2.3) การสำรวจปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 - 2.4) การสำรวจผลของการดำเนินโครงการ
- 3) การประเมินผลโครงการหลังสิ้นสุดการดำเนินการ มี 3 ลักษณะย่อยคือ
 - 3.1) การประเมินผลผลิตของโครงการ
 - 3.2) การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบหรือผลข้างเคียงของโครงการ
 - 3.3) การประเมินประสิทธิภาพและความพอใจของโครงการ

7. เกณฑ์การประเมินโครงการ

รัตน์ บัวสนธ์ (2540, หน้า 186-188) สรุปว่า การกำหนดหาเกณฑ์เพื่อการประเมินผลโครงการ หมายถึง สิ่งที่ใช้เป็นหลักสำหรับการตัดสินใจ อาจกระทำได้หลายวิธี ตามลักษณะของเกณฑ์ ดังนี้

- 1) การกำหนดเกณฑ์สัมบูรณ์ เกณฑ์สัมบูรณ์ หมายถึง หลักที่ใช้ตัดสินใจ ซึ่งมีการกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างชัดเจนตายตัว ดังนั้น การใช้เกณฑ์สัมบูรณ์เพื่อประเมินผลโครงการจึงเป็นการกำหนดหลักตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการไว้ล่วงหน้านั่นเอง โดยทั่ว ๆ ไปแล้วเกณฑ์สัมบูรณ์ที่กำหนดขึ้นนี้อาจเกิดขึ้นได้ โดยผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องกับโครงการนั้นมาร่วมกันกำหนด ทั้งนี้ ผู้ทำหน้าที่ประเมินผลโครงการ อาจจะต้องทำการจัดประชุมสัมมนาระดมสมอง หรือใช้การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi) เพื่อรวบรวมถ้อยแถลงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น แล้วประมวลสรุปเป็นเกณฑ์สัมบูรณ์สำหรับการประเมินโครงการในแต่ละด้านขึ้น นอกจากนี้จะใช้วิธีการดังกล่าวนี้ในการกำหนดเกณฑ์แล้วผู้ประเมินโครงการอาจใช้วิธีการอ้างอิงโดยนำเอาเกณฑ์ที่มีบุคคลอื่น ๆ กำหนดไว้แล้วมาใช้เป็นเกณฑ์สำหรับการประเมินโครงการได้ อาทิ การกำหนดเกณฑ์ระดับความคิดเห็นของบุคคลจากการใช้แบบประมาณค่าชนิด 5 ระดับ ของลิเคิร์ต (Likert) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมิน

โครงการ ผู้ประเมินอาจใช้คะแนนเฉลี่ยความคิดเห็นแต่ละช่วงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลของโครงการที่ได้จากการรวบรวมวิเคราะห์มาดังนี้

ระดับคะแนน 1.00 – 1.49 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ระดับคะแนน 1.50 – 2.49 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับน้อย

ระดับคะแนน 2.50 – 3.49 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับคะแนน 3.50 – 4.49 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก

ระดับคะแนน 4.50 – 5.00 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด

หรือในกรณีการประเมินโครงการนั้นเป็นการประเมินเกี่ยวกับโครงการการพัฒนา นวัตกรรมการเรียนการสอน หรือนวัตกรรมอื่น ๆ ที่มีการนำไปทดลองใช้ที่รู้จักกันดีในชื่อว่า “โครงการนำร่อง” ผู้ประเมินก็อาจจะใช้เกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 ซึ่งมีความหมายถึงนี้

80 ตัวแรก หมายถึง คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 80 จากการสอบวัดระหว่างการศึกษาทดลองใช้นวัตกรรม

80 ตัวหลัง หมายถึง คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 80 จากการสอบวัดภายหลังสิ้นสุดการทดลองใช้นวัตกรรม

การใช้เกณฑ์สัมบูรณ์สำหรับประเมินโครงการมีข้อที่ควรตระหนักบางประการ กล่าวคือ ประการที่หนึ่งเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะต้องมีความเป็นไปได้ในแง่การบรรลุหรือการผ่านเกณฑ์ ประการที่สองเกณฑ์ต้องสามารถตรวจสอบได้หรือหาตัวบ่งชี้ (Indicator) ความสำเร็จตามเกณฑ์ได้ ข้อควรตระหนักประการที่หนึ่งนั้น หมายถึงเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะต้องไม่สูงหรือเป็นอุดมคติจนเกินไป เมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดของทรัพยากรในโครงการที่มีอยู่เพราะหากกำหนดเกณฑ์ไว้สูงจนเกินไปแล้ว ทรัพยากรในการดำเนินโครงการมีอยู่อย่างจำกัด โอกาสที่จะสรุปผลการดำเนินโครงการผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้โดยสรุปว่า โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จล้มเหลว ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วโครงการอาจจะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งก็เป็นได้ สำหรับข้อควรตระหนักประการที่สองนั้น หมายถึงเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะต้องหาสิ่งที่เป็นเครื่องชี้วัด หรือตัวแทนความสำเร็จได้ อาทิ เรากำหนดเกณฑ์ในการผ่านชั้นเรียนไว้ว่าต้องได้ผลสัมฤทธิ์ในรายวิชาต่าง ๆ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 จากเกณฑ์ดังกล่าวนี้ตัวบ่งชี้การผ่านเกณฑ์ก็คือคะแนนผลสัมฤทธิ์ในรายวิชาต่าง ๆ นั้นเอง ซึ่งจะเห็นว่าเราสามารถที่จะหาตัวบ่งชี้ได้

อย่างไรก็ตาม การใช้เกณฑ์สัมบูรณ์สำหรับประเมินโครงการนี้ก็ได้นักวิชาการประเมินบางท่านให้ข้อคิดว่า โครงการใด ๆ ก็ตามควรจะใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ หรือเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อประเมิน

โครงการนั้น ๆ โดยเฉพาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การประเมินโครงการใด ๆ ก็ควรใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ ทั้งสิ้น ซึ่งได้แก่ ครอนบาช (Cronbach) และสเต็ก (Stake) ในขณะที่ ศิริชัย กาญจนวาสิ ให้ความเห็น ก่อนดำเนินโครงการ หรือการประเมินขั้นการวางแผนก่อนดำเนินงาน และการประเมินขณะดำเนินโครงการ หรือการประเมินในขั้นของการดำเนินงาน ควรจะใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ในการประเมินจะเหมาะสมกว่า

2) การกำหนดเกณฑ์สัมพัทธ์ เกณฑ์สัมพัทธ์สำหรับการประเมินโครงการ หมายถึง การใช้หลักการตัดสินใจต่อผลการดำเนินโครงการใดโครงการหนึ่ง โดยการนำไปเปรียบเทียบกับผลของอีกโครงการหนึ่งที่มีลักษณะเดียวกันหรือเปรียบเทียบกับผลของโครงการเดิมที่เคยดำเนินการผ่านมา จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าการกำหนดเกณฑ์สัมพัทธ์ในการประเมินโครงการค่อนข้างจะเป็นการเปิดกว้าง หรือให้โอกาสทางเลือกในการตัดสินใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องหรือเจ้าของโครงการได้มากในการที่จะพิจารณาว่าโครงการของตนประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมากน้อยเพียงไร ซึ่งจะช่วยให้มีการเลือกในการตัดสินใจต่อโครงการได้หลายทางเลือก ต่างจากการใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ ซึ่งมีโอกาสทางเลือกในการตัดสินใจต่อโครงการเพียงทางเลือกเดียว

การใช้เกณฑ์สัมพัทธ์ในการประเมินโครงการนี้ สคริเวน (Scriven) ให้ความเห็นไว้ว่า ในการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตามผู้บริหารโครงการมีความจำเป็นที่จะต้องตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ได้ทางเลือกที่เหมาะสมต่อความสำเร็จของโครงการ ดังนั้น ธรรมชาติของการประเมินจึงเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการเปรียบเทียบระหว่างทางเลือกต่าง ๆ การเปรียบเทียบการดำเนินงานและผลการดำเนินโดยใช้เกณฑ์สัมพัทธ์จึงมีความเหมาะสม ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าวนี้ก็ได้รับการโต้แย้งว่า โครงการแต่ละโครงการย่อมมีเงื่อนไขและสภาพการณ์อื่น ๆ ที่เป็นข้อจำกัดทำให้โครงการต่าง ๆ มีความแตกต่างกันอยู่โดยพื้นฐาน การใช้ผลการเปรียบเทียบระหว่างโครงการจึงไม่อาจเปรียบเทียบกันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ประเด็นข้อโต้แย้งดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าจะยังไม่มีข้อยุติว่าในการประเมินโครงการนั้น ระหว่างการใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ และเกณฑ์สัมพัทธ์ เกณฑ์ประเภทใดจึงจะสมควรได้รับการนำมาใช้มากกว่ากัน แต่ทั้งนี้ ศิริชัย กาญจนวาสิ ก็ให้ข้อคิดไว้ว่า ควรใช้เกณฑ์สัมพัทธ์เพื่อทำการประเมินผลภายหลังสิ้นสุดโครงการ หรือประเมินสรุปผลหลังดำเนินโครงการ เพราะจะทำให้ทราบถึงมาตรฐานของโครงการเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับโครงการอื่น ๆ ที่คล้ายกัน

ในท้ายที่สุดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเกณฑ์ประเภทใดสำหรับการประเมินโครงการ ถ้าจะให้ได้เกณฑ์เป็นที่ยอมรับและนำมาใช้อย่างเหมาะสม ที่มาของเกณฑ์ดังกล่าวควรได้มาจากหลาย

แหล่งร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วยคณะผู้ทำการประเมินโครงการ ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือเจ้าของโครงการและ ผู้รับผลจากโครงการ

พิชิต ฤทธิจรรยา (2557, หน้า 152-153) ลักษณะของเกณฑ์การประเมินโครงการที่ดี ควรมี ลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้

1) มีความท้าทายต่อการพัฒนา เกณฑ์การประเมินที่ดีจะต้องช่วยให้เกิดการกระตุ้น จูงใจ หรือท้าทายให้ผู้บริหารจัดการโครงการและผู้เกี่ยวข้องมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพการบริหาร และดำเนินโครงการให้บรรลุผลสำเร็จตามเกณฑ์การประเมินหรือเป้าหมายของโครงการ การกำหนดเกณฑ์การประเมินจึงควรให้มีระดับที่สูงเพียงพอที่จะท้าทายให้ผู้รับผิดชอบโครงการมุ่งเพียรพยายามทำให้ผ่านเกณฑ์การประเมิน หากกำหนดเกณฑ์ประเมินไว้ต่ำเกินไปนอกจากอาจจะด้อยคุณภาพแล้ว ยังอาจเป็นการไม่ท้าทายผู้รับผิดชอบโครงการด้วย

2) มีความเป็นไปได้ เกณฑ์การประเมินที่ดีต้องมีความเป็นไปได้ในการที่จะดำเนินการให้บรรลุหรือผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น นักประเมินจึงควรตระหนักในการกำหนดเกณฑ์การประเมินให้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับที่จะทำให้สามารถดำเนินการให้ผ่านเกณฑ์การประเมินได้จริง การกำหนดเกณฑ์การประเมินไว้สูงเกินไปโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงทรัพยากรในการดำเนินโครงการและบริบท รวมทั้งปัจจัยอื่น ๆ อาจทำให้มีความเป็นไปได้ยากในการดำเนินโครงการให้ผ่านเกณฑ์การประเมินหรือ ประสพผลสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการ

3) มีความสอดคล้องกับตัวบ่งชี้ เกณฑ์การประเมินจะต้องกำหนดให้สอดคล้องกับลักษณะของตัวบ่งชี้ที่กำหนดไว้ เช่น กำหนดตัวบ่งชี้ในรูปร้อยละของจำนวนอาจารย์ที่มีผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เกณฑ์การประเมินก็ต้องกำหนดเป็นร้อยละ มิใช่เป็นระดับหรือจำนวน ในกรณีนี้อาจกำหนดเกณฑ์การประเมินเป็น อาจารย์ร้อยละ 0 ขึ้นไปมีผลงานการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในกรณีที่กำหนดตัวบ่งชี้ในรูปค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ เกณฑ์การประเมินก็ควรกำหนดเป็น นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป เป็นต้น

4) มีความยืดหยุ่น เกณฑ์การประเมินที่ดีควรมีความยืดหยุ่นโดยสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปหรือตามความเหมาะสม เช่นในช่วงเริ่มต้นการดำเนินโครงการอาจกำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ระดับค่อนข้างต่ำเกินไป เมื่อเสร็จสิ้นโครงการอาจปรับเปลี่ยนเกณฑ์การประเมินให้มีมาตรฐานสูงขึ้น

5) ได้รับการยอมรับจากผู้บริหาร ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้ใช้ผลการประเมินและผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ เกณฑ์การประเมินที่ดีควรได้รับการยอมรับ สนับสนุนจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับในผลการประเมินและนำผลการประเมินไปใช้

ประเภทของเกณฑ์การประเมิน เกณฑ์การประเมินที่นิยมใช้มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1) เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute criteria) เป็นการกำหนดระดับที่ควรจะมี ควรจะเป็น หรือควรจะได้จากโครงการ การกำหนดเกณฑ์การประเมินอาจทำโดยผู้จัดทำโครงการ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่ประเมิน เช่น กำหนดความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมไว้เป็น "อาจารย์ที่เข้ารับการอบรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 มีผลงานวิจัยอย่างน้อยคนละ 1 เรื่อง" เป็นต้น ระดับที่กำหนดขึ้นต้องเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน เกณฑ์นี้อาจไม่คงที่ สามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และเวลาที่ทำการประเมิน เช่น ระดับความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมในกรณีที่เป็นโครงการบริการโดยไม่เก็บค่าลงทะเบียน อาจกำหนดให้สูงขึ้นถึง ร้อยละ 80 เป็นต้น

2) เกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative criteria) ในบางกรณีผู้ประเมินไม่สามารถกำหนดเกณฑ์สัมบูรณ์ได้ จำเป็นต้องเทียบเคียงจากแผนงาน หรือโครงการที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และเป็นโครงการที่ถือได้ว่าเป็นประสบความสำเร็จ และที่สำคัญจะต้องเป็นโครงการที่เป็นที่ยอมรับกันว่ามีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำมาใช้เปรียบเทียบ

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า การประเมินโครงการ มีเกณฑ์ที่นิยมใช้ 2 เกณฑ์ ได้แก่ เกณฑ์สัมบูรณ์ และเกณฑ์สัมพัทธ์ ซึ่งนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะว่าควรใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ทั้งหมด ดังนี้

1) เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute criteria) เป็นเกณฑ์ที่สามารถกำหนดไว้ล่วงหน้าก่อนประเมินโครงการ สามารถที่จะกำหนดระดับที่ควรจะมี ควรจะเป็น หรือควรจะได้จากโครงการ จึงเป็นการกำหนดหลักตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการไว้ล่วงหน้า ซึ่งการกำหนดเกณฑ์การประเมินอาจทำโดยผู้จัดทำโครงการ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่ประเมิน

2) เกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative criteria) เป็นการใช้หลักการตัดสินใจต่อผลการดำเนินโครงการใดโครงการหนึ่ง โดยการนำไปเปรียบเทียบกับผลของอีกโครงการหนึ่งที่มีลักษณะเดียวกัน หรือเปรียบเทียบกับผลของโครงการเดิมที่เคยดำเนินการผ่านมา เนื่องจากในบางกรณีผู้ประเมินไม่สามารถกำหนดเกณฑ์สัมบูรณ์ได้ การกำหนดเกณฑ์สัมพัทธ์ในการประเมินโครงการค่อนข้างจะเป็นการเปิดกว้าง หรือให้โอกาสทางเลือกในการตัดสินใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องหรือเจ้าของโครงการได้มากในการที่จะพิจารณาว่าโครงการของตนประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมากน้อยเพียงไร

8. ขั้นตอนของการประเมินโครงการ

ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิได้สรุปขั้นตอนการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

สุวิมล ติรกาพันธ์ (2545, หน้า 13-15) ขั้นตอนการประเมินโครงการ

1) ศึกษารายละเอียดของสิ่งที่ถูกประเมินหรือการวิเคราะห์โครงการ และศึกษาความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน

2) กำหนดประเด็นในการประเมิน

3) กำหนดตัวชี้วัด

4) พัฒนาตัวชี้วัด ได้แก่ กำหนดแหล่งข้อมูล กำหนดเครื่องมือ และกำหนดเกณฑ์หรือมาตรฐานตัวชี้วัด

5) ออกแบบการประเมิน ได้แก่ ออกแบบการสุ่มตัวอย่าง ออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล และออกแบบการเสนอรายงานการประเมิน

6) เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ สร้างเครื่องมือ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ และเก็บข้อมูล

7) วิเคราะห์ข้อมูล

8) แปลผลและสรุปผล

9) เขียนรายงาน

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547, หน้า 14-19) สรุปไว้ว่า การประเมินผลโครงการ เป็นกระบวนการที่ต้องจัดทำอย่างมีระบบ มีขั้นตอนสอดคล้องกับโครงการ แบ่งออกได้เป็น 7 ขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องเชื่อมโยงกันอย่างสมเหตุสมผล มีรายละเอียด ดังนี้

1) การกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะประเมินผล ในการกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับการประเมินผล สิ่งที่จะต้องพิจารณาที่จะทำการประเมินผลควรระลึกรักรถึงอยู่เสมอคือ วัตถุประสงค์ของการประเมินผลไม่จำเป็นต้องเหมือนกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นสิ่งที่เจ้าของโครงการเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่ผู้ประเมินผล เช่น ในด้านการศึกษาอาจมีการกำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษา การลดขนาดห้องให้เล็กลง มากกว่าวัตถุประสงค์ทางการปฏิบัติงาน การให้อาใจใส่ดูแลห้องเรียนให้มากขึ้น ผู้ประเมินผลจะต้องเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของโครงการให้เป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ที่สามารถจะสังเกตและวัดได้ โดยอาจแบ่งออกเป็นประเภทของพฤติกรรมที่จะเกิดจากโครงการ หรือหากผู้ประเมินผลไม่สามารถกำหนดได้ ก็ต้องให้เจ้าของโครงการเป็นผู้ระบุ เช่น วัตถุประสงค์ของการลดขนาดของชั้นเรียนให้เล็กลง ในการประเมินผลผู้ประเมินผลจะดูว่าขนาดของชั้นเล็กลงใหม่ หากผู้ประเมินผลจะต้องดูไปถึงเบื้องหลังหรือความตั้งใจในการลดขนาดชั้น ผู้ประเมินผลต้องดูว่าการลดขนาดของชั้นนั้นมีความเป็นมาอย่างไรและทำไปเพื่ออะไร โดยการสอบถามจากเจ้าของโครงการ ซึ่งอาจได้คำตอบว่าเพื่อเพิ่มการดูแลเอาใจใส่เด็กแต่ละคนให้มากขึ้น ในกรณี

เช่นนี้ผู้ประเมินผลต้องดูพฤติกรรมของครูและเด็กว่าทำให้เกิดการเอาใจใส่แต่ละคนได้มากขึ้นจริงหรือไม่

2) การเลือกวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะวัด ในการเลือกวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการประเมินผล ผู้ประเมินผลจะต้องตระหนักดีว่าวัตถุประสงค์ของโครงการบางวัตถุประสงค์อาจวัดไม่ได้ ในช่วงเวลาที่ทำกรประเมินผล เพราะเป็นวัตถุประสงค์ระยะยาว หรือเพราะยุ่งยากสลับซับซ้อน สิ้นเปลืองและแพงเกินไปในการจัดทำกรก็รวบรวมข้อมูลให้ครบถ้วนตามงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งการตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ใดวัดได้หรือไม่ได้ เป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างนักประเมินผลเชิงวิเคราะห์ และนักประเมินผลเชิงจิตวิสัย ในขณะที่ฝ่ายเชิงวิเคราะห์จะพยายามวัดทุกเรื่องที่เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการ ฝ่ายจิตวิสัยจะใช้แต่เพียงการประเมินผล โดยอาศัยความรู้สึกนึกคิดของตนเกี่ยวกับการบรรลุตามวัตถุประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว โดยไม่ใช้การวัดที่เข้มงวดโดยทำเท่าที่จะทำได้เท่านั้น ซึ่งผู้ประเมินผลเชิงวิเคราะห์หรือเชิงปริมาณจะไม่กระทำเช่นนั้น

3) การเลือกอุปกรณ์ เครื่องมือ และกระบวนการ เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะประเมินผลได้แล้ว ผู้ประเมินผลจะต้องตัดสินใจว่าจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่จะประเมินผลนั้นให้เฉพาะเจาะจง หรือมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใด งานในขั้นต่อไปคือการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือว่าจะหายบายๆ หรือละเอียดตามความเหมาะสมกับรายละเอียดของวัตถุประสงค์ที่ต้องการประเมินผล ในการเลือกอุปกรณ์ เครื่องมือ และกระบวนการ ซึ่งผู้ประเมินผลจะต้องเลือกหรือกำหนดเนื้อหาสาระของสิ่งที่ต้องการวัดหรือการทดสอบแบบสอบถาม และอุปกรณ์หรือกระบวนการที่จะใช้ในการประเมินผล

หากผู้ประเมินผลที่เป็นนักประเมินผลเชิงจิตวิสัยมักจะเสนอให้ใช้วิธีการหายบายๆ เพราะเป็นวิธีการที่รบกวนการดำเนินงานปฏิบัติโครงการน้อยที่สุด แต่หากผู้ประเมินผลที่เป็นนักประเมินผลเชิงวิเคราะห์ จะต้องการรายละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยทั่วไปผู้ประเมินผลเชิงจิตวิสัยมักถูกกล่าวหาว่าใช้เครื่องมือวัดหรือทดสอบหรือรายการคำถามที่ไม่ให้ความกระจ่างแจ้งในด้านนั้น ๆ เพียงพอ ทั้งนี้เพราะไปคาดหวังว่าในการเก็บรวบรวมข้อมูลคนที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องจะให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ในขณะที่ผู้ประเมินผลเชิงวิเคราะห์จะพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะได้มาซึ่งข้อมูลและการสังเกตที่ถูกต้องและหวังว่าความถูกต้องแม่นยำและรายละเอียดจะทำให้การวัดและตัวชี้วัดต่าง ๆ ที่ใช้มีความเป็นวัตถุวิสัยมากขึ้น โดยในทางปฏิบัติ ในการเลือกอุปกรณ์และกระบวนการหรือแนวทางการประเมินผล ผู้ประเมินผลโครงการควรยึดความเป็นวัตถุวิสัยเป็นหลัก สิ่งใดที่วัดเชิงวัตถุวิสัยไม่ได้ ก็ใช้วิธีการเชิงจิตวิสัยช่วย

4) การเลือกตัวอย่างจากประชากรเป้าหมาย ตัวอย่างที่ผู้ประเมินผลต้องการ คือ ตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนประชากรเป้าหมายได้ ซึ่งอาจจะได้จากการสุ่มจากประชากรที่ต้องการศึกษา หากมีการเก็บข้อมูล 2 ช่วงเวลาขึ้นไปอาจมีการสูญเสียประชากรด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น คนบางคนออกจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไป คนบางคนตายไป ผู้ประเมินผลจะต้องมั่นใจว่า การสูญเสียประชากร

ระหว่างการศึกษาไม่ก่อให้เกิดความลำเอียงต่างไปจากสภาพเดิมของกลุ่ม หรือหาวิธีการวิเคราะห์ที่แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมเพียงพอ

นักประเมินผลโครงการเชิงวิเคราะห์มักจะเก็บข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ ในการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองผู้ประเมินผลจะต้องแน่ใจว่ากลุ่มที่ใช้ควบคุม หรือเปรียบเทียบนั้นเหมาะสมที่จะนำมาเปรียบเทียบในลักษณะของการทำโครงการสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นคือการจัดกลุ่มเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยการทำให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ได้รับบริการ ทั้ง ๆ ที่เป็นคนกลุ่มเดียวกัน โดยที่การได้รับบริการเอง เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องให้ทั้งสองกลุ่ม ซึ่งเป็นการยากลำบากในทางปฏิบัติสำหรับนักประเมินผลเชิงวิเคราะห์ที่ต้องการให้มีการเปรียบเทียบทำนองกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในกรณีที่มีปัญหานี้และไม้อาจแก้ปัญหาด้านการจัดคนเข้ากลุ่มได้ ผู้ประเมินผลอาจจะต้องหันมาใช้วิธีการเชิงจิตวิสัย ในด้านการหาคนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มควบคุมมาเปรียบเทียบ

วิธีการประเมินผลเชิงจิตวิสัยไม่ต้องมีกลุ่มควบคุม เพียงแต่กลุ่มที่ได้รับบริการเท่านั้น โดยไม่พยายามหากกลุ่มที่พอจะเปรียบเทียบกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เห็นว่า ผลของโครงการชัดเจนอยู่แล้ว โดยกลุ่มได้รับบริการดีขึ้น แต่ส่วนการดีขึ้นนั้นสมเหตุสมผล หรืออาจทำได้อย่างประหยัดกว่าหรือไม่ ไม่เป็นประเด็นที่สำคัญที่จะต้องประเมินผลต่อไป ซึ่งในการเลือกใช้วิธีการว่าจะมีกลุ่มตัวอย่างอย่างไร ผู้ประเมินผลจะต้องตระหนักว่าการคัดเลือกตัวอย่างอาจก่อให้เกิดความลำเอียงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประเมินผลเชิงวิเคราะห์ต้องพยายามสร้างมาตรวัดที่บิกบั้นในการประเมินประสิทธิผลของโครงการ แม้ว่าผลของโครงการอาจจะถูกแปดเปื้อนรบกวนโดยกิจกรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากโครงการและตัวอย่างที่ศึกษาเปรียบเทียบไม่ชัดเจน

5) การกำหนดการวัดและตารางเวลาการสังเกต ในการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ เรามีการวัดก่อนและหลังการปฏิบัติ นักประเมินผลเชิงวิเคราะห์มีหลักทั่วไปว่า ต้องวัดทันทีก่อนเริ่มโครงการ เพื่อเป็นข้อมูลฐานและวัดอีกทันทีหลังจากเสร็จโครงการ เพื่อจะได้ข้อมูลเปรียบเทียบวัดผลของโครงการ การวัดภายหลังครั้งที่สองในระยะเวลาดต่อมาจะให้ข้อมูลเพื่อการดูผลต่อเนื่องของโครงการ ในทางปฏิบัติเราจะต้องดูความเป็นไปได้ว่าการวัดก่อนจะทำได้เมื่อใดซึ่งไม่จำเป็นต้องก่อนเริ่มโครงการทันที หรือการวัดหลังโครงการก็ไม่จำเป็นต้องหลังเสร็จโครงการทันที

สิ่งที่สำคัญคือ ผู้ประเมินผลจะต้องเลือกเวลาที่เหมาะสมที่ให้โอกาสโครงการบังเกิดผล โครงการบางโครงการมีระยะสั้น เช่น 4 สัปดาห์ เราจะประเมินผลอะไรที่ถาวรไม่ได้ มาตรวัดที่ใช้ในกรณีนี้ ก็ต้องเป็นมาตรวัดที่อ่อนไหวเพียงพอที่จะวัดผลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาอันสั้นของโครงการ ซึ่งปัญหาของเวลาในการประเมินผลคือ จะทำการวัดผลบ่อยเท่าใด และจะทำเมื่อใดจึงจะได้ข้อสรุปที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม นักประเมินผลโครงการเชิงวิเคราะห์ที่ต้องการจะทำการวัดบ่อยเท่าที่ทำได้ ส่วนนักประเมินผลเชิงจิตวิสัยต้องการให้มีการวัดถี่น้อยที่สุดตามการปฏิบัติงานของ

โครงการ แต่ปัญหาของการวัดบ่งชี้คือการรบกวนโครงการ และนอกจากนั้นการเข้าไปศึกษาบ่อย ๆ จะเปลี่ยนสิ่งที่ศึกษาให้ต่างไปจากปกติและเกิดผล ซึ่งเป็นผลของการวัดหรือการทดลองที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคิดไปเองว่าเป็นกลุ่มพิเศษและมีพฤติกรรม (ที่ผู้ประเมินผลต้องการศึกษาหรือต้องการวัด) แตกต่างไปจากสภาพปกติ

6) การเลือกเทคนิควิเคราะห์ ในการเลือกเทคนิควิเคราะห์ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ โครงการทางสังคมเป็นระบบเปิด มิใช่ระบบปิด กล่าวคือ โครงการมีอิทธิพลต่อภายนอกในขณะเดียวกันโครงการก็ถูกอิทธิพลจากภายนอกได้ สิ่งแวดล้อมภายนอกนี้ทำให้ปัจจัยเข้าและปัจจัยออกเปลี่ยนแปลงทั้งชนิดและปริมาณตลอดเวลา ทำให้ยากแก่การศึกษาติดตามปฏิกิริยาระหว่างส่วนต่าง ๆ ของโครงการ เมื่อโครงการเป็นระบบเปิดเราก็ต้องมองภาพรวมๆ ซึ่งทำได้ยาก ในการวิเคราะห์ผู้ประเมินผลโครงการต้องคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้พร้อม ๆ กัน เทคนิคการวิเคราะห์หรือแบบจำลองซึ่งเป็นทัศนมิติ หรือ กระบวนทัศน์ของผู้ประเมินผลที่ใช้ในการวิเคราะห์มักจะมีข้อสมมติบางประการซึ่งอาจจะจริงหรือไม่จริงก็ได้ หน้าที่ของผู้ประเมินผลคือ ต้องหาเทคนิคที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของข้อมูลซึ่งเราจะได้กล่าวถึงต่อไปในส่วนที่ว่าด้วยการออกแบบประเมินผลและสถิติสำหรับการประเมินผลโครงการ ซึ่งในปัจจุบัน คอมพิวเตอร์ได้ช่วยแก้ปัญหาการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ โดยการทำให้เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวง่าย สะดวก รวดเร็ว ความสำคัญของตัวแปร หรือแบบจำลองเปรียบเทียบกลุ่ม อาจดูได้จากค่า t หรือ F ผู้ประเมินผลจะใช้วิธีการใดต้องคำนึงถึงผู้ที่จะใช้ผลการประเมินผล โดยส่วนใหญ่แล้วการใช้เพียงค่ากระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานก็เพียงพอ หรือเกินพอแล้ว

7) การหาข้อสรุป และเสนอแนะ ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับทัศนคติและความเชื่อถือของผู้ประเมินผล กล่าวคือ ถ้าเป็นนักประเมินผลเชิงวิเคราะห์ที่ยังต้องประสบการณืมักจะมีแนวโน้มที่จะเสนอแต่ตัวเลข ไม่ให้ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย โดยหวังว่าสถิติตัวเลขต่าง ๆ ที่ให้จะพูดด้วยตัวของมันเอง หากมีการเสนอก็เสนอการตีความด้วยความระมัดระวังเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งผู้อื่นที่จะใช้ต้องตีความเพิ่มเติมเอาเอง ซึ่งอาจจะตีความในทางที่เป็นประโยชน์แก่เจ้าของโครงการและอาจเสนอแนะให้มีการดำเนินโครงการต่อไปพร้อมด้วยเงินอุดหนุนมากขึ้น ซึ่งการตีความทั้งหมดอาจแตกต่างไปจากความคิดเห็นของผู้ประเมินผลได้

ถ้าหากการประเมินผลเป็นการประเมินผลเชิงจิตวิสัย หรือต้องใช้วิธีการเชิงจิตวิสัยแล้ว ความเชื่อถือในตัวผู้เสนอ หรือผู้ประเมินผลเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะความสำเร็จของโครงการอยู่ที่การตัดสินใจของผู้ประเมินผลแต่ละคนมากกว่าข้อมูลประจักษ์ ส่วนการประเมินผลเชิงวิเคราะห์ ไม่นับความสำคัญของความคิดเห็นของคนเหมือนอย่างการประเมินผลเชิงจิตวิสัย ซึ่งจริง ๆ แล้วความคิดเห็นเหล่านั้นอาจจะเป็นฐานและเป็นประโยชน์ต่อการหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ ในบางครั้งจึงจำเป็นที่จะต้องใช้วิธีการเชิงจิตวิสัยมากกว่าการวิเคราะห์และเสนอแต่เพียงข้อมูลและตัวเลข แต่

โดยทั่วไปนักประเมินผลโครงการมักนิยมใช้วิธีการที่จะให้ข้อมูลประจักษ์มากกว่าข้อมูลตามความนึกคิด(จิตวิสัย) ของผู้ประเมินผล

พิสนุ พองศรี (2549, หน้า 102-106) ได้สรุปขั้นตอนการประเมินโครงการ เป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้

1) การศึกษาแนวคิดการประเมินและศึกษาวิเคราะห์โครงการพร้อมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ประเมินต้องศึกษาแนวคิดการประเมินโครงการและสาระที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอาจศึกษาเรื่องการติดตามโครงการ หลังจากนั้นก็ต้องศึกษาวิเคราะห์โครงการที่จะประเมิน และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งจากเอกสาร บุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลจากการศึกษาดังกล่าวก็เพื่อให้ได้ข้อสรุป นำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ หรือประเด็นการประเมิน และพัฒนาตัวชี้วัดในขั้นตอนต่อไปในขั้นที่ 2 ต่อไป

2) การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินและตัวชี้วัด ในขั้นตอนนี้ได้ผลสรุปจากการศึกษาของขั้นตอนที่ 1 มากำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินที่ชัดเจน คงที่ หรือค่อนข้างชัดเจนแล้ว ก็จะเป็นตัวตั้งให้นำไปพัฒนาตัวชี้วัด ซึ่งวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินอาจได้จากวัตถุประสงค์โครงการ รูปแบบการประเมิน ความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน หรือผู้ว่าจ้างหรือผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร้องขอให้ประเมิน ประสิทธิภาพของผู้ประเมินเอง หรือได้จากการร่วมกันกำหนดของผู้เกี่ยวข้อง โดยอาจได้จากหลาย ๆ แหล่งรวมกันก็ได้ การกำหนดวัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน ถ้าจะให้สะดวกรวดเร็ว ก็สามารถใช้รูปแบบการประเมินที่กำหนดประเด็นการประเมินมาให้แล้วก็ได้ เช่น รูปแบบสตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) และรูปแบบของเคริก แพทริก (Donald L. Kirkpatrick) เป็นต้น แต่ก็ต้องประเมินให้ครบตามข้อกำหนดของรูปแบบของแต่ละรูปแบบการประเมิน เพราะจะทำให้มีความยืดหยุ่นน้อย เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินแล้ว ก็จะใช้เป็นกรอบในการเลือกพัฒนาหรือสร้างตัวชี้วัด ซึ่งทางปฏิบัติ ตัวชี้วัดสำหรับการประเมินโครงการยังมีไม่เพียงพอหรือไม่ตรงกับโครงการที่จะประเมิน ผู้ประเมินจะต้องพัฒนาด้วยการปรับให้สอดคล้องกับโครงการที่จะประเมินหรือสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้จะเป็นตัวตั้งในการกำหนดเกณฑ์ค่าน้ำหนัก (ถ้ามี) แหล่งข้อมูล เครื่องมือ และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้น ถ้าตัวชี้วัดไม่ชัดเจนพอ ก็จะส่งผลต่อการเตรียมงานในขั้นต่อไปได้ ทำให้บางครั้ง ต้องกลับมาปรับตัวชี้วัดใหม่ก็มี

3) การกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนัก ซึ่งยิ่งเกณฑ์มีความละเอียดและค่าน้ำหนักสอดคล้องกับสภาพโครงการเท่าไร สารสนเทศจากการประเมินก็ยิ่งครอบคลุมชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น แม้ว่าต้องแลกกับความยุ่งยากบ้างก็ตาม ในการกำหนดเกณฑ์และค่าน้ำหนักนั้น อาจแยกเป็น 4 ระดับ เรียงตามลำดับ ความละเอียดจากน้อยไปหามาก คือ ตั้งแต่ไม่กำหนดเกณฑ์ตัดสินเลย มีแต่เกณฑ์ในการแปลความหมาย มีเกณฑ์การตัดสินของตัวชี้วัดเพียง 2 ระดับ คือ ผ่านกับไม่ผ่าน มีเกณฑ์ตัดสินเพียง 2

ระดับ และกำหนดค่าน้ำหนักของตัวชี้วัด และสุดท้าย คือ มีเกณฑ์การตัดสินมากกว่า 2 ระดับและมีค่าน้ำหนัก

4) การกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการประเมิน เมื่อได้วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมิน ตัวชี้วัด เกณฑ์ (ถ้ามี) และค่าน้ำหนัก (ถ้ามี) แล้วนำมารวมกันเป็นกรอบแนวคิดการประเมิน ซึ่งอย่างน้อยต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ประเด็นการประเมินกับตัวชี้วัด ถ้าจะให้รายละเอียดยิ่งขึ้นก็กำหนดเกณฑ์ และค่าน้ำหนัก โดยเกณฑ์อาจจะกำหนดไว้มากกว่า 2 ระดับ และทำเป็นตารางกรอบแนวคิด ซึ่งจากสาระหรือองค์ประกอบสำคัญของกรอบแนวคิดของการประเมิน จะนำไปสู่การกำหนดขอบเขตการประเมินที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด เกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูล และอาจกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น พื้นที่ เวลา และแนวทางการเก็บข้อมูล เป็นต้นเพิ่มเติมได้ตามต้องการ โดยจะทำเป็นตารางสรุป และนำไปรวมกับตารางหรือสาระสำคัญของกรอบแนวคิดการประเมิน รวมเป็นตารางกรอบแนวคิดและขอบเขตการประเมิน

5) การสร้างและพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล ซึ่งโครงการแต่ละโครงการจะมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันมาก จึงยากที่จะใช้เครื่องมือของผู้ที่สร้างหรือพัฒนาไว้ได้ อย่างน้อยก็ต้องนำมาปรับบ้าง ยกเว้นเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มีมาตรฐานเหมือนกัน นำมาใช้ได้เลย ส่วนเครื่องมือทางสังคมศาสตร์ เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบสังเกต มักจะต้องปรับหรือสร้างใหม่เสมอ เมื่อสร้างแล้วถ้าเป็นไปได้ก็ควรพัฒนาหาคุณภาพของเครื่องมือด้วย

6) การเก็บรวบรวมข้อมูล การเตรียมปฏิบัติการประเมินตามขั้นตอนที่ 5 จะนำมาใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงในภาคสนาม อาจนับได้ว่าขั้นตอนที่ 1-5 เป็นการศึกษาและเตรียมการจะประเมิน ส่วนขั้นตอนนี้ เป็นการเริ่มปฏิบัติจริงในภาคสนาม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต เป็นต้น ถ้าเป็นกรณีข้อมูลเชิงคุณภาพก็อาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์กลุ่ม แบบเจาะจง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

7) การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินโครงการจะง่ายกว่าการวิจัย เพราะมักจะใช้สถิติพื้นฐานง่าย ๆ เช่น จำนวนนับ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน อาจจะมีที่ยากขึ้นบ้างก็คือสถิติที่ใช้ทดสอบ ซึ่งมักจะเป็นการทดสอบที (t-test) และสถิติที่ใช้หาคุณภาพเครื่องมือ เช่น การหาค่าความเที่ยงตรงโดยใช้สูตร KR-20 หรือสูตร (α) ของครอนบัก (Cronbach) เป็นต้น

8) การเขียนรายงานการประเมิน รายงานการประเมินโครงการที่สมบูรณ์ จะมีโครงสร้างคล้ายกับรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ คือมีส่วนนำ ส่วนที่เป็นเนื้อหา 5 บท และส่วนท้ายซึ่งจะเป็นภาคผนวกต่าง ๆ ข้อแตกต่างที่สำคัญก็คือ การรายงานการประเมินจะเสนอแก่ผู้เกี่ยวข้องโครงการมากกว่าเผยแพร่แก่บุคคลหรือหน่วยงานทั่วไป เหมือนกับรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ การเขียนรายงานการประเมินจะต้องอาศัยความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์เข้าช่วย เพื่อจูงใจหรือน้อม

น้าวให้ผู้เกี่ยวข้องนำผลการประเมินไปใช้จริง อย่างไรก็ตาม ในกรณีโครงการขนาดเล็ก หรือมีความเร่งด่วน อาจเขียนรายงานการประเมินโครงการโดยสรุป ไม่ต้องมีโครงสร้างสมบูรณ์ เช่นเดียวกับการวิจัยชั้นเรียนที่อนุโลมให้เขียนหน้าเดียว หรือเพียง 5-10 หน้าก็ได้

เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2553, หน้า 279-288) ได้จำแนกขั้นตอนของการประเมินโครงการออกเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการก่อนทำการประเมินโครงการผู้ประเมินจะต้องศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการเช่น โครงการที่เสนอขออนุมัติ ถ้าเป็นโครงการนำร่อง ก็ควรศึกษาเอกสารรายงานความก้าวหน้าของโครงการหรือถ้ามีรายงานผลการประเมินโครงการฉบับสมบูรณ์ ก็ควรนำมาศึกษาจะทำให้ผู้ประเมินได้เข้าใจความเป็นมาของโครงการ สภาพแวดล้อม วัตถุประสงค์ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ผู้ประเมินสามารถกำหนดประเด็นการประเมินและตัวชี้วัดต่อไปได้

2) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินในขั้นตอนนี้ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่าจะประเมินโครงการอะไร ประเมินทำไมเพื่อใคร หรือใครเป็นผู้ใช้ผลการประเมินข้อมูล ที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้มาจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้สนับสนุนโครงการ

3) การกำหนดขอบเขตของการประเมิน เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะทำให้การประเมินโครงการสามารถดำเนินการได้และบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยพิจารณาจากพื้นที่ที่จะทำการประเมินหน่วยงานที่ต้องการติดตาม บุคคลที่ผู้ประเมินต้องสัมภาษณ์ เป็นต้น

4) การพิจารณากำหนดตัวบ่งชี้และแหล่งข้อมูล การกำหนดตัวบ่งชี้ในการประเมินสามารถกำหนดได้จากวัตถุประสงค์ของโครงการหรือจากตัวแบบการประเมินเชิงทฤษฎีเช่นการกำหนดตัวบ่งชี้จากรูปแบบการประเมินแบบชิป หรืออาจจะพิจารณาจากความคาดหวังของผู้ใช้ผลการประเมินก็ได้ตัวบ่งชี้มีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในเชิงปริมาณนั้นเช่นจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ ร้อยละของนักศึกษาที่มีบุคลิกภาพส่วนจำนวนนักเรียนต่อครูเป็นต้นส่วนในเชิงคุณภาพนั้น เช่น ความเหมาะสม ความสอดคล้อง ประสิทธิภาพในการทำงาน เป็นต้น

การกำหนดแหล่งข้อมูลนั้น จะต้องสอดคล้องกับตัวบ่งชี้เช่นนักประเมินต้องการวัดผลสัมฤทธิ์ของโครงการจากการวัดความรู้ของผู้เข้ารับการอบรมแต่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวัด ซึ่งก็ไม่เหมาะสมข้อมูลที่ต้องการอาจมีการบันทึกไว้แล้วหรือต้องทำการเก็บรวบรวมขึ้นมาใหม่ การพิจารณาคัดเลือกกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อทำการสอบถามหรือสัมภาษณ์ มีแนวทางพิจารณาได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบ “จากบนสู่ล่าง” (Top Down) หมายถึง การรวบรวมและวิเคราะห์ความคิดเห็นจากผู้รับผิดชอบในการดำเนินโครงการและบุคลากรในเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้น ๆ จากผู้รับผิดชอบระดับสูงไปสู่ระดับต่ำ และ รูปแบบ “จากล่างสู่บน” (Bottom Up) หมายถึง

การรวบรวมและวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการรวมทั้งกลุ่มบุคคล เป้าหมายของโครงการและกลุ่มบุคคลที่น่าจะได้รับผลกระทบจากโครงการโดยเริ่มจากผู้รับผิดชอบ ระดับผู้น้อยหรือระดับล่างไปสู่ผู้รับผิดชอบระดับชั้นผู้ใหญ่หรือระดับบน

5) การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล ทำได้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีผู้ประเมินเก็บรวบรวมมาตัวอย่างเช่นข้อจำนวนผู้เข้าร่วมอบรม ใช้คำร้อยละความคิดเห็น ต่อโครงการที่อยู่ในรูปมาตราส่วนประมาณค่า ใช้ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ฯลฯ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

6) การสรุปผลการประเมินโครงการ ผู้ประเมินควรเน้นประเด็นที่สำคัญดังนี้ คือ ผลผลิตจากโครงการ ปัญหาและข้อจำกัดของการดำเนินโครงการข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงโครงการ นอกจากนั้นควรสรุปผลโครงการไปในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การยอมรับในคุณค่าของโครงการจากกลุ่มเป้าหมาย การขยายผลโครงการและความต้องการของโครงการที่ต่อเนื่อง การก่อให้เกิด “สิ่งใหม่” เช่น เทคโนโลยีหรือเอกสารทางวิชาการ การเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมทางกายภาพหรือทางสังคม การเรียนรู้จากการปฏิบัติโครงการที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรบุคคล การแพร่กระจายผลให้เป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องของโครงการ การพัฒนาศักยภาพหรือประสิทธิภาพของโครงการในด้านอื่น ๆ เป็นต้น

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ว่า การประเมินโครงการ มี 8 ขั้นตอน ดังนี้

1) ศึกษาแนวคิดการประเมิน และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยผู้ประเมินต้องศึกษาแนวคิดการประเมินโครงการและสาระที่เกี่ยวข้อง พร้อม ศึกษาวิเคราะห์โครงการที่จะประเมิน และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งจากเอกสาร บุคคลที่เกี่ยวข้อง

2) กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน วัตถุประสงค์หรือประเด็นการประเมินอาจได้จากวัตถุประสงค์โครงการ รูปแบบการประเมิน ความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน หรือผู้ว่าจ้างหรือผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร้องขอให้ประเมิน ประสบการณ์ของผู้ประเมินเอง หรือได้จากการร่วมกันกำหนดของผู้เกี่ยวข้อง โดยอาจได้จากหลาย ๆ แหล่งรวมกันก็ได้

3) กำหนดตัวบ่งชี้และแหล่งข้อมูล กำหนดได้จากวัตถุประสงค์ของโครงการหรือจากตัวแบบการประเมินเชิงทฤษฎี หรืออาจจะพิจารณาจากความคาดหวังของผู้ใช้ผลการประเมิน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4) กำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตของการประเมิน โดยพิจารณาจากพื้นที่ที่จะทำการประเมิน หน่วยงานที่ต้องการติดตาม และบุคคลที่ผู้ประเมินต้องสัมภาษณ์

5) สร้างเครื่องมือประเมิน ในแต่ละโครงการจะมีลักษณะเฉพาะ จึงต้องสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพของเครื่องมือก่อนนำไปใช้

6) เก็บข้อมูล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต การสัมภาษณ์กลุ่ม แบบเจาะจง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

7) วิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ค่าร้อยละและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมจากเอกสาร การสัมภาษณ์ หรือการสนทนากลุ่มใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

8) สรุปผลการประเมินและเขียนรายงาน การเขียนรายงานการประเมินจะต้องอาศัยความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์ เพื่อจูงใจหรือโน้มน้าวให้ผู้เกี่ยวข้องนำผลการประเมินไปใช้จริง

9. รูปแบบการประเมินผลโครงการ

การประเมินโครงการมีรูปแบบการประเมินหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม เช่น รูปแบบของไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบของสคริฟเวน (Scriven) รูปแบบของสเติก (Stake) รูปแบบของพรอวิส (Provus) รูปแบบซิป (CIPP Model) รูปแบบของอัลคิน (Alkin) รูปแบบของแฮมมอนด์ (Hammond) ผู้ประเมินขอแนะนำรายละเอียดของรูปแบบการประเมินแต่ละรูปแบบพอสังเขป ดังนี้

9.1 รูปแบบการประเมินของไทเลอร์

อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปรูปแบบการประเมินโครงการของไทเลอร์ ว่า รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ โดยให้องค์ประกอบในการจัดการศึกษา 3 อย่างคือ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ประสบการณ์ในการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยพิจารณาว่าผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้หรือไม่

ในขณะที่ รัตนะ บัวสนธิ (2540, หน้า 101) สรุปว่า รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ เป็นการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อที่จะรู้ว่าการจัดการเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนเป็นไปตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการวัดก่อน-หลังการจัดการเรียนการสอน นำมาเปรียบเทียบกัน หากผลการสอบหลังมากกว่าผลการสอบก่อนก็แสดงว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการ เมื่อเป็นดังนี้ผู้สอนมีหน้าที่เกี่ยวข้องก็จะเลือกจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมลำดับต่อ ๆ ไปมาจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเหล่านี้ ตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุด จุดประสงค์หลาย ๆ ข้อที่กำหนดไว้ได้รับการบรรลุ ก็เท่ากับเป้าหมายได้รับการสนองตอบไปด้วย ในทางตรงกันข้ามหากจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมไม่บรรลุถึง ก็พิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการทดสอบวัดครั้งหลังน้อยกว่าข้อมูลที่ได้จากการสอบก่อน ผู้สอนก็ต้องทำการปรับเปลี่ยนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเสียใหม่หรือเลิกลุ่มจุดประสงค์นั้นก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาอย่างรอบคอบเหมาะสม ซึ่งรูปแบบการประเมินผลโครงการของไทเลอร์นั้นเป็นรูปแบบไม่ซับซ้อน และมีจุดเน้นที่การประเมินผลการเรียนการสอนเป็นหลัก

พร้อมนั้น เยาวตี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี,2553, หน้า 30-32) สรุป **แนวคิดหลักการและรูปแบบการประเมินของไทเลอร์** แนวคิดทางการประเมินของไทเลอร์ จัดเป็นแนวคิดของการประเมินในระดับชั้นเรียน โดยไทเลอร์มีความเห็นว่า การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน จะมีส่วนช่วยอย่างมากในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ทั้งนี้ ไทเลอร์ได้เริ่มต้นการนำเสนอแนวความคิดทางการประเมิน โดยยึดกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก คือไทเลอร์ได้นิยามว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่มุ่งจัดซื้อ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในตัวของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้จุดเน้นของการเรียนการสอน จึงขึ้นอยู่กับการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังการสอน ดังนั้น เพื่อให้การสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียนตามที่มุ่งหวัง กระบวนการดังกล่าวควรมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

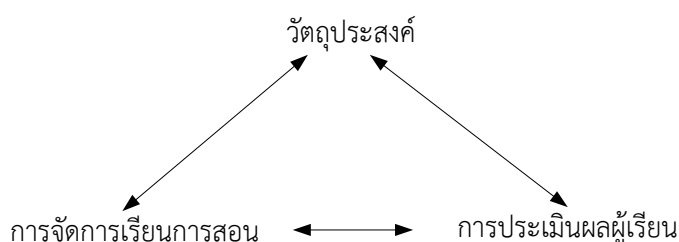
ขั้นตอนที่ 1 ต้องมีการระบุ หรือกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนลงไปว่าเมื่อสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนควรเกิดพฤติกรรมใด หรือสามารถกระทำสิ่งใดได้บ้าง ลักษณะของวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนดังกล่าวนี้ ควรมีจุดเน้นอยู่ที่การกำหนดพฤติกรรม ซึ่งสังเกตเห็นได้โดยชัดเจน หรือที่เรียกว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ขั้นตอนที่ 2 ต้องระบุต่อไปว่า จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวนี้มีเนื้อหาใดบ้างที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ หรือมีสาระใดบ้างที่เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 1

ขั้นตอนที่ 3 หารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ตามที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 4 หามาตรการในการตรวจสอบหลังจากสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อใดบ้าง และมีวัตถุประสงค์ข้อใดบ้างที่ผู้เรียนยังไม่เกิดการเรียนรู้

แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดคิดในช่วงต้น ๆ ของไทเลอร์ ต่อมาไทเลอร์ได้สร้างวงจรของวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลขึ้น ซึ่งเขียนเป็นโมเดลพื้นฐานได้ดังนี้

ภาพ 2.4 รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (เยาวตี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี,2553, หน้า 31)

จากโมเดลดังกล่าว จะเห็นว่าหัวข้อครุจะชี้ไปยังทั้งสองทิศของทุกองค์ประกอบ มีความหมายว่า ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ตามทัศนะของไทเลอร์แล้ว องค์ประกอบทั้ง 3 คือ 1) วัตถุประสงค์ 2) การจัดการเรียนการสอน 3) การประเมินผลผู้เรียนจะต้องดำเนินการให้ประสานสัมพันธ์กันไปเสมอ คือ การประเมินในความเห็นของไทเลอร์ จึงหมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งที่ผู้เรียนสามารถกระทำได้จริงหลังจากที่ได้จัดการเรียนการสอนแล้ว กับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งได้กำหนดขึ้นไว้ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอนนั้น ๆ จากแนวคิดพื้นฐานด้านหลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการประเมินการเรียนการสอนดังกล่าว ซึ่งเป็นโมเดลที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลักในการประเมินความสำเร็จของโครงการ โดยการตรวจสอบผลผลิตของโครงการว่า ได้เป็นไปตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

จากข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ เหมาะสำหรับการประเมินการจัดการศึกษา เป็นการประเมินตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการวัดก่อน-หลัง โดยเริ่มจาก การตั้งวัตถุประสงค์ การจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อใดบ้าง และมีวัตถุประสงค์ข้อใดบ้างที่ผู้เรียนยังไม่เกิดการเรียนรู้

9.2 รูปแบบการประเมินของสเติก

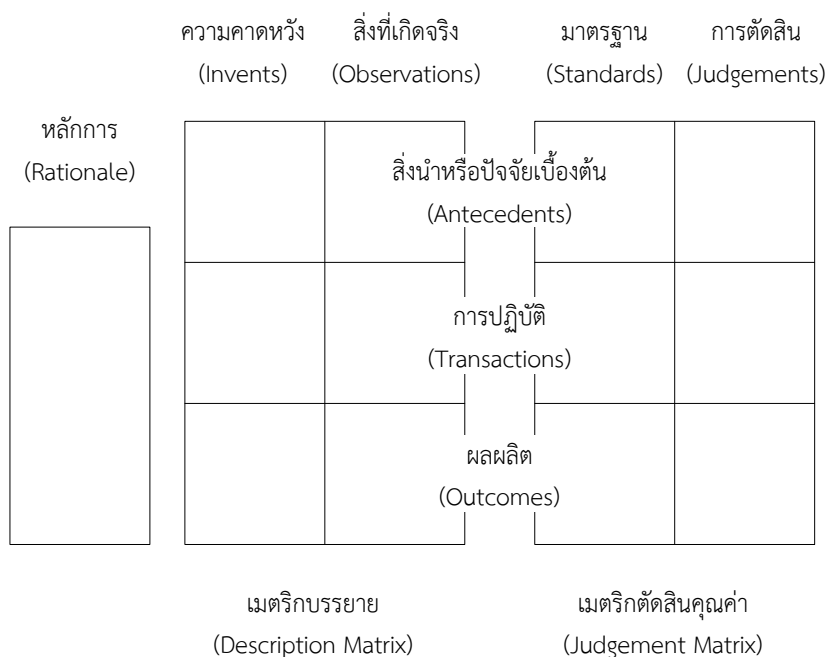
อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปรูปแบบการประเมินโครงการของสเติก ว่ารูปแบบการประเมินของสเติกเป็นโมเดลที่เน้นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับสิ่งที่คาดหวัง โดยนำไปเทียบกับมาตรฐานเพื่อใช้ในการตัดสินใจ

ในขณะที่ รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 99-112) สรุปรูปแบบการประเมินของสเติก ว่า ผู้ประเมินจะต้องทำการบรรยายให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของโครงการ ทั้งที่เป็นภาพที่คาดหวังของโครงการ และภาพที่เป็นจริงของโครงการ ซึ่งการตัดสินใจคุณค่าของโครงการจะประกอบด้วยส่วนย่อย 3 ส่วนด้วยกัน คือ สิ่งนำ ปฏิบัติการ และผลลัพธ์ของโครงการ ซึ่งในการประเมินผลโครงการนั้นจะพิจารณาถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กันของส่วนต่าง ๆ ทั้งสามส่วนในด้านแนวตั้งของเมทริกซ์ทั้ง 2 ซึ่งเป็นการประเมินที่เรียกว่า “ประเมินความสอดคล้องสัมพันธ์เชิงเหตุผล และการประเมินตามแนวนอนของเมทริกซ์ทั้งสอง เรียกว่า ประเมินความสอดคล้องสัมพันธ์เชิงประจักษ์ รูปแบบการประเมินโครงการนี้จึงมีข้อมูล ประกอบด้วย ความคาดหวัง และสิ่งที่เกิดขึ้นจริงของโครงการ ซึ่งความคาดหวังของโครงการ ก็คือ สิ่งที่ควรจะมี หรือควรจะเป็นเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของโครงการในขณะที่ “สิ่งที่เกิดขึ้นจริงของโครงการ ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้น หรือสิ่งที่สังเกต ตรวจสอบได้ของโครงการ ในขณะที่ด้านขวามือเป็นส่วนที่เป็นเมทริกซ์การตัดสินใจ การตัดสินใจคุณค่า จะเป็นส่วนที่บอกถึงการตัดสินใจหรือการตัดสินใจคุณค่าของโครงการ ซึ่งประกอบด้วย เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจหรือผลการตัดสินใจ ทั้งนี้ เกณฑ์

มาตรฐาน ที่ใช้สำหรับกำหนดคุณค่าของโครงการ ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ เกณฑ์มาตรฐานสัมบูรณ์ และเกณฑ์มาตรฐานสัมพัทธ์

ในการตัดสินใจ คือการให้คุณค่าต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดของโครงการ ประกอบด้วย สิ่งนำ หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีมาก่อนของโครงการนั้น ๆ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินโครงการและผลที่จะพึงได้รับการดำเนินการ และส่วนปฏิบัติการ หมายถึงการจัด กิจกรรมหรือการดำเนินงานต่าง ๆ ของโครงการ และผลลัพธ์ หมายถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนิน กิจกรรมหรือการดำเนินงานโครงการทั้งนี้ การประเมินผลโครงการตามรูปแบบนี้ เราจะทำการ ประเมินทั้งในแนวตั้งและแนวนอนทั้งสองของเมทริกซ์ กล่าวคือ ถ้าเราทำการประเมินในแนวตั้งจะเป็น การพิจารณาความสอดคล้องกันหรือความสมเหตุสมผล ของส่วนประกอบย่อย ๆ ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเพียงไรทำนองนี้ เป็นต้น ในขณะที่แนวนอนหากเราทำการ ประเมินในแนวนอนของทั้ง 2 เมทริกซ์ ก็เป็นการพิจารณาความสอดคล้องกันระหว่างส่วนประกอบ ย่อยแต่ละส่วนของเมทริกซ์ทั้ง 2 ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานแล้วเป็นไป ตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร ทั้งนี้เพื่อที่เราจะได้ตัดสินใจต่อไปเพื่อความเข้าใจดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับการนำ รูปแบบการประเมินมาใช้

พร้อมนั้น เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2553, หน้า 39-44) สรุปรูปแบบการประเมินของสเด็ก ว่า การประเมินในทัศนะของสเด็ก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายๆแห่ง เพื่อนำมาจัดให้เป็น ระบบระเบียบและมีความหมายในการประเมิน โดยสร้างแบบจำลองทางความคิดเกี่ยวกับการประเมิน ขึ้นเรียกว่า โมเดลเคาน์ทิแนนซ์ (Stake's Countenance Model) มีโครงสร้างดังนี้

ภาพ 2.5 โมเดลเคาน์ทิแนนซ์ของสเด็ก (เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2553, หน้า 39)

โมเดล ตามความคิดของสเติร์ก มีมิติทางการประเมินอยู่ 2 มิติคือ

1. มิติในแนวตั้ง

1.1 สิ่งนำ หมายถึง ภาวะของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ก่อน ก่อนที่จะมีกิจกรรมหรือการกระทำ อย่างเป็นไปอย่างหนึ่งตามมา เช่น ในเรื่องของการเรียนการสอน ก็จะหมายถึง ภูมิหลัง ความสามารถ ความถนัด ความสนใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเดิมของนักเรียน เป็นต้น

1.2 การปฏิบัติ หมายถึง ภาวะของการกระทำ การเคลื่อนไหว หรือการจัดกิจกรรมใด ๆ ตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของงานในโครงการนั้น ๆ เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับครูและนักเรียน

1.3 ผลผลิต หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการที่มีภาวะของการกระทำในโครงการ เช่น ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน ผลผลิตที่คาดหวังหมายถึง การที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี มีความสามารถ มีทักษะ หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนไปแล้ว

2. มิติในแนวนอน

2.1 ส่วนของการบรรยาย หมายถึง ภาวะที่ได้เกิดขึ้นจริงหรือต้องการจะให้เกิดขึ้นโดยสามารถสังเกตได้ ภาวะในส่วนของการบรรยายนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนย่อยคือ ความมุ่งหมายหรือความประสงค์ที่คาดหวัง หรือที่วางแผนไว้เพื่อต้องการให้เกิดขึ้น และผลหรือสิ่งที่สังเกตได้จริง

2.2 ส่วนของการตัดสิน หมายถึง ภาวะของการตัดสินใจเชิงประเมิน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนย่อย คือ เกณฑ์ ได้แก่ ภาวะที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เทียบกับปรากฏการณ์ใด ๆ ที่สังเกตได้ และเพื่อระบุว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีคุณภาพระดับใด และการเลือกตัดสินใจ ได้แก่ ผลที่เกิดจากการนำเอาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

สเติร์ก ใช้คำว่า "Contingency" ในความหมายที่เป็นความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์ในแนวตั้ง ซึ่งหมายถึง "ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล" และ "ความสัมพันธ์เชิงประจักษ์" จากภาวะของปัจจัยเบื้องต้นกับภาวะปฏิบัติการ และผลผลิตที่คาดหวัง ตามลำดับส่วนคำว่า "Congruence" ใช้ในความหมายที่เป็นความสอดคล้องระหว่างภาวะของความคาดหวังกับภาวะที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นความสอดคล้องในแนวนอนและเป็นความสัมพันธ์เชิงประจักษ์

นอกจากแนวคิดตามรูปแบบการประเมินแบบการประเมินดังกล่าวข้างต้นแล้ว สเติร์กยังได้เสนอแนวคิดการประเมินที่สนับสนุนมโนทัศน์ของการประเมินในรูปแบบที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักของสคริปเวนต์ด้วย โดยเรียกว่า การประเมินตอบสนอง ซึ่งเป็นการประเมินที่ต้องอาศัยการบรรยายและตีความข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบจากการสังเกตกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และค้นหาคุณค่าจากความเห็นที่แตกต่างกันของบุคคลต่าง ๆ เน้นกระบวนการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่เกี่ยวกับโครงการ ด้วยการกำหนดประเด็นองค์ประกอบที่สำคัญและอธิบายจุดเด่นจุดด้อย หรือจุดบกพร่องที่สัมพันธ์กับประเด็นเหล่านั้นและทุกลักษณะของสิ่งที่ถูกประเมินควรได้รับการพิจารณาด้วยกันตั้งแต่

เริ่มต้น โดยไม่มีองค์ประกอบใดที่คิดว่าสำคัญกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย แหล่งทรัพยากร กระบวนการ หรือผู้ร่วมโครงการ ฯลฯ นั่นคือการประเมินจะต้องดูผลผลิตที่มีคุณค่าทั้งหมดควบคู่กันไป นอกจากนี้ สเต็กยังได้เสนอแนะแนวทางการประเมินที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักว่าประกอบด้วยกระบวนการประเมินอย่างมีระบบ ดังนี้

1. พุดคุยกับบุคลากรและผู้รับบริการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
2. กำหนดขอบเขตของโครงการ
3. ศึกษาทบทวนกิจกรรมทั้งหมดของโครงการ
4. ค้นหาจุดมุ่งหมายและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
5. รวบรวมประเด็นและปัญหาต่าง ๆ ที่น่าจะประเมิน
6. กำหนดข้อมูลที่จำเป็นตามประเด็นปัญหาที่กำหนด
7. คัดเลือกผู้สังเกต ผู้ตัดสินใจ และเครื่องมืออย่างเป็นระบบ
8. สังเกตข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการปฏิบัติ และผลผลิตของโครงการ
9. เตรียมการพรรณนาและกรณีศึกษา
10. ชี้ประเด็นปัญหาของผู้เกี่ยวข้อง
11. เตรียมและนำเสนอรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ต่าง ๆ ตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่จำเป็นจะต้องดำเนินการตามลำดับเสมอไป ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยได้มากหรือน้อยตามควรแก่กรณี

จากแนวทางของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า รูปแบบการประเมินของสเต็ก เน้นให้ผู้ประเมินผลให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์กิจกรรมก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงาน และหลังการปฏิบัติงานเกี่ยวกับโครงการ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ มากมายที่เกิดขึ้นจริงในการปฏิบัติการของโครงการ และกำหนดมาตรฐานที่ใช้ในการตัดสินใจออกมาให้ชัดเจนอีกด้วย ซึ่งมีประโยชน์อย่างมากในด้านการประเมินคุณค่า และความถูกต้องของข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากการประเมินผล

9.3 รูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์

อนูรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปรูปแบบการประเมินโครงการของแฮมมอนด์ ว่ารูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ เป็นรูปแบบการประเมินในลักษณะ 3 มิติ คือ มิติที่ 1 ด้านการสอน ได้แก่ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมการศึกษาเช่น การจัดระบบชั้นเรียน การจัดตารางสอน เนื้อหาวิชา วิธีสอน สิ่งอำนวยความสะดวก และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เป็นต้น มิติที่ 2 ด้านสถาบัน ได้แก่ นักเรียน ครูผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญครอบครัวชุมชน เป็นต้น มิติที่ 3 ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ความรู้สึกทัศนคติ และทักษะ ผู้ประเมินควรจะต้องมองที่เดี่ยวยัง 3 มิติ มิใช่มองทีละมิติเช่น ถ้าใช้วิธีสอน (มิติที่ 1) และทำให้นักเรียน (มิติที่ 2) เกิดความรู้ ทักษะ (มิติที่ 3) ตามที่ต้องการหรือไม่

ดังนั้นข้อมูลในมิติที่ 1 และ 2 จึงเป็นส่วนที่ให้ข้อมูลเชิงอธิบายเกี่ยวข้องกับปัจจัยเบื้องต้นกระบวนการ และสภาพทางสังคม ส่วนมิติที่ 3 เป็นจุดมุ่งหมายของโครงการในการประเมินจึงต้องประเมินทั้ง 3 มิติ เสมอ

พร้อมนั้น เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553, หน้า 47-51) สรุป แนวคิดและรูปแบบการ ประเมินของแฮมมอนด์ (Hammond) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโปรแกรมการศึกษา โดย เน้นหนักทางด้านโครงการนวัตกรรมในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะเป็นโมเดล 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ มิติในส่วนนี้แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนย่อย คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

2. มิติด้านการจัดการเรียนการสอน มิติในส่วนนี้แบ่งรายละเอียดได้ ดังนี้

2.1 การจัดระบบ การจัดระบบในส่วนนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย คือช่วงเวลา และลำดับขั้นตอนของการใช้เวลาในการจัดการเรียนการสอน และการจัดกลุ่มนักเรียนตามระดับของการพัฒนาทางการเรียนรู้ และการจัดกลุ่มนักเรียนเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.2 เนื้อหา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

2.3 วิธีการ หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดหรือนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม

2.4 สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์ที่อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ

2.5 ค่าใช้จ่าย หมายถึง รายจ่ายในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์ที่จำเป็นต้องใช้ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการจัดโปรแกรมการศึกษา

3. มิติด้านสถาบัน มิติในส่วนนี้แบ่งออกได้อีก 6 ด้าน คือ (1) ตัวนักเรียน (2) ครู (3) ผู้บริหาร (4) ผู้เชี่ยวชาญ (5) ครอบครัว และ (6) ชุมชนแวดล้อม โดยมีประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาในแต่ละด้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

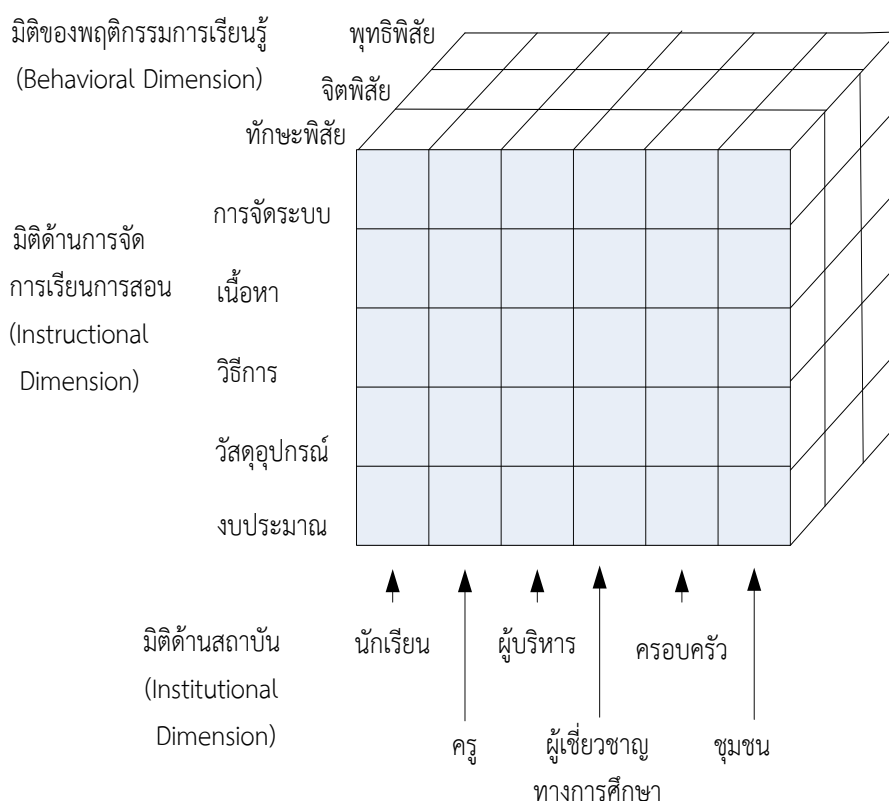
3.1 ตัวนักเรียน เช่น อายุ ระดับชั้น เพศ ภูมิหลังทางครอบครัว ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ และสังคม สุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิต ผลการเรียนรู้ ความสามารถ ความสนใจ และความเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมต่าง ๆ

3.2 ครู ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ข้อมูลด้านสภาวะแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วมในโปรแกรมต่าง ๆ

3.3 ครอบครัว ประกอบด้วย ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนวัตกรรม ลักษณะทั่วไปของครอบครัว รายได้ สถานที่พักอาศัย ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดา พี่น้องและญาติที่เกี่ยวข้อง สมาชิกชมรมต่าง ๆ อัตราการเคลื่อนย้าย

3.4 ชุมชนแวดล้อม ประกอบด้วย สภาพทั่วไปของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
ทั่วไป ลักษณะด้านภูมิหลังของประชากร ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และลักษณะภูมิหลังของ
สังคม

แนวคิดที่สำคัญจากรูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ คือ การชี้ประเด็นที่ว่า ใน
การจัดการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ปลายทาง คือต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงใน
พฤติกรรมทั้งสามส่วนที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งได้แก่พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย นั้น ย่อมมีความ
จำเป็นที่ผู้ดำเนินการจะต้องคำนึงถึงมิติที่สำคัญในอีกสองส่วนควบคู่กันไป

ภาพ 2.6 รูปแบบโครงสร้างทางการประเมินของแฮมมอนด์
(เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2553, หน้า 48)

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า รูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ ได้เน้นความ
พร้อมของบุคลากรของโรงเรียน และท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินการประเมินด้วยตนเอง ตามข้อกำหนด
วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และการใช้ข้อมูลย้อนกลับไปพิจารณาประเมินการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วย

9.4 รูปแบบการประเมินของโพรวัส (Malcolm Provus)

อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปรูปแบบการประเมินโครงการของโพรวัส ว่า รูปแบบการประเมินของโพรวัส (Malcolm Provus) ใช้ชื่อว่าการวิเคราะห์ความไม่สอดคล้อง (The Discrepancy Evaluation) คือวิเคราะห์ความไม่สอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับแนวคิดการประเมินโครงการปฏิบัติจริงในโครงการ ขั้นตอนต่าง ๆ ในโครงการที่จะนำมาวิเคราะห์ โพรวัสแนะนำว่า ควรจะทำการวิเคราะห์ใน 5 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ 1 การกำหนดโครงการ เป็นการพิจารณาคุณภาพของสิ่ง ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ของโครงการ สิ่งที่จะพิจารณาในขั้นนี้มี 3 ประการ คือ 1) วัตถุประสงค์ของโครงการ 2) คุณลักษณะของครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ 3) กิจกรรมของนักเรียน และครูที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 2 ประเมินการเอาโครงการลงในพื้นที่ เป็นการประเมินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ ว่าเหมาะสมกับมาตรฐานที่ตั้งไว้เพียงใดการประเมินในขั้นนี้ทำให้ทราบความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังในขั้นตอนที่ 1 กับสิ่งที่เป็จริง

ขั้นที่ 3 การประเมินกระบวนการในโครงการ เป็นการประเมินขั้นตอน วิธีการในการดำเนินงานตามโครงการ การประเมินในขั้นนี้มุ่งหาคำตอบว่าโครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ย่อยที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์สุดท้ายเพียงใด ทั้งนี้เพื่อนำไปปรับปรุงการดำเนินต่อไป

ขั้นที่ 4 การประเมินผลผลิตของโครงการ เป็นการประเมินผลขั้นสุดท้ายที่เกิดจากโครงการ เป็นการประเมินที่มุ่งหาคำตอบที่ว่า โครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายหรือไม่

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย เป็นการวิเคราะห์ว่า โครงการดังกล่าวได้ผลตอบแทนคุ้มมีค่ากับการลงทุนมากน้อยเพียงใด ซึ่งการประเมินขั้นตอนนี้อาจจะมีหรือไม่ก็ได้ทั้ง 5 ขั้นตอนของการประเมินจะมีการเปรียบเทียบระหว่างมาตรฐานกับการปฏิบัติจริงว่า สอดคล้องหรือไม่ถ้าไม่สอดคล้อง หรือมีความแตกต่างมาก ก็จะนำไปสู่การตัดสินใจ ต่อไปนี้ 1) ดำเนินการต่อไป 2) ดำเนินการขั้นเดิมจนกว่าจะได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน 3) ดำเนินการเริ่มต้นใหม่ และ4) สิ้นสุดโครงการ

ในขณะที่ รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 99-112) สรุปว่า โพรวัสได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการว่า เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในความไม่สอดคล้องกันระหว่างส่วนประกอบแต่ละส่วนของโครงการที่เป็นจริง และโครงการเกณฑ์มาตรฐาน ทั้งนี้ โพรวัสเสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า รูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้องกัน ซึ่งรูปแบบการประเมินความไม่สอดคล้องกันของโครงการจะประกอบด้วยโครงการ 2 โครงการคือ โครงการที่เป็นจริงและโครงการเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งทั้ง 2 โครงการก็จะประกอบด้วยส่วนประกอบย่อย ๆ ตามลำดับ ในการประเมินผลโครงการนั้นเราจะนำส่วนประกอบย่อยแต่ละส่วนตามลำดับของโครงการจริงไปเปรียบเทียบกับโครงการเกณฑ์มาตรฐาน หากผลการเปรียบเทียบไม่สอดคล้องกันเราก็จะทำการ

ปรับปรุงโครงการโดยอาจปรับส่วนประกอบของโครงการเกณฑ์มาตรฐานแต่ละส่วนหรือปรับในแต่ละส่วนของโครงการจริงก็ได้ นั่นหมายความว่า การที่เราปรับปรุงโครงการเกณฑ์มาตรฐานอาจเป็นเพราะเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแต่ละส่วนของโครงการสูงเกินไป หรือเป็นอุดมคติจนยากที่โครงการจะไปถึงได้ หากเป็นเช่นนี้เราก็ควรจะปรับเกณฑ์ให้ต่ำลง อย่างไรก็ดี หากเราคิดว่าเกณฑ์มีความเหมาะสมแล้ว เราก็ควรจะปรับที่โครงการจริงจึงจะเหมาะสมกว่า ซึ่งในการประเมินแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการเปรียบเทียบระหว่างแบบแผนของโครงการจริงในส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิตที่เราได้จัดทำหรือเขียนขึ้นกับเกณฑ์ของแบบแผนโครงการทั้งสามส่วน ซึ่งเราอาจได้มาโดยวิธีการประชุมผู้เชี่ยวชาญหรือการสัมภาษณ์เพื่อร่วมกันจัดทำเกณฑ์ของสามส่วนนั้น หากแบบแผนของโครงการจริงและเกณฑ์ของแบบแผนของโครงการเกณฑ์ไม่สอดคล้องกันเราก็จะทำการปรับโครงการจริงและหรือโครงการเกณฑ์ ก็จะทำให้ได้เป็นแบบแผนโครงการที่ปรับแล้ว

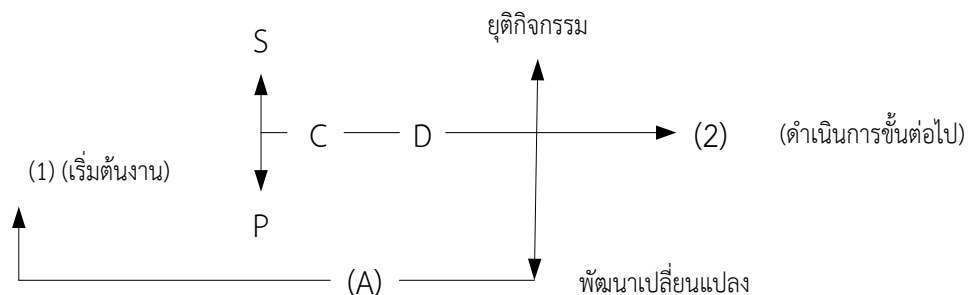
ขั้นตอนที่ 2 หลังจากนั้นเราก็จะเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นของโครงการจริงกับกระบวนการของโครงการเกณฑ์หากไม่สอดคล้องกันเราก็จะปรับการปฏิบัติการโครงการจริงหรือปรับกระบวนการของโครงการเกณฑ์ตลอดจนปรับผลผลิตของโครงการเกณฑ์ด้วยเช่นกัน

ขั้นตอนที่ 3 ก็จะทำให้การเปรียบเทียบระหว่างผลผลิตย่อย ๆ ของโครงการเกณฑ์ หากไม่สอดคล้องกันเราก็จะมีการปรับเกณฑ์ผลผลิตของโครงการให้เหมาะสมต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 เรานำผลผลิตรวมทั้งหมดของโครงการจริงเปรียบเทียบกับผลผลิตรวมทั้งหมดของโครงการเกณฑ์เพื่อพิจารณาว่าสอดคล้องกันหรือไม่ และพร้อมกันนั้นนอกเหนือจากการเปรียบเทียบผลผลิตรวมในขั้นตอนที่ 4 แล้วเราจะเปรียบเทียบถึงต้นทุนของโครงการเกณฑ์อีกด้วยว่าสอดคล้องกันหรือไม่

พร้อมนั้น เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553, หน้า 52-56) สรุป แนวคิดและรูปแบบการประเมินของโพรวีส ว่า “การประเมิน” คือการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและการค้นหาช่องว่างระหว่างภาวะที่เป็นจริงกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด เพื่อใช้ภาวะดังกล่าวนี้เป็นตัวชี้หรือระบุข้อบกพร่องของกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ

แนวคิดการประเมินของโพรวีส สามารถนำเสนอเป็นโมเดลการประเมินที่เรียกว่า “การประเมินความไม่สอดคล้อง”(The Discrepancy Evaluation Model)

ภาพ 2.7 การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับมาตรฐานตามรูปแบบของโพรวิส
(เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2553, หน้า 53)

จากแผนภูมิดังกล่าว สัญลักษณ์ที่ใช้มีความหมาย ดังนี้

S คือ Standard หมายถึง เกณฑ์มาตรฐาน

P คือ Program Performance หมายถึง การปฏิบัติงานของโครงการ

C คือ Comparison หมายถึง การเปรียบเทียบ

D คือ Discrepancy Information หมายถึง สารสนเทศที่แสดงความแตกต่าง

A คือ Alternative หมายถึง ทางเลือกเพื่อการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นใน

ลักษณะของการพัฒนาการทำงานของโครงการให้มีผลดียิ่งขึ้น

ผลของภาวะความแตกต่างระหว่าง S กับ P ซึ่งส่งผลทำให้เกิด D นั้น สามารถนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อดำเนินการในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้

1. ดำเนินการขั้นต่อไป
2. กลับไปพัฒนางานเฉพาะในส่วนของขั้นตอนที่ได้ดำเนินการมาแล้ว
3. กลับไปเริ่มทำงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ใหม่ทั้งหมด
4. ยุติกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ

ขั้นตอนการประเมินงานหรือกิจกรรมใด ๆ นั้น โพรวิสถือว่าการประเมินเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับโครงการ โดยการประเมินดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการประเมินรายละเอียดของการออกแบบโครงการ ซึ่งได้แก่ การพิจารณาถึงจุดประสงค์ของโครงการ ทีมงานที่เกี่ยวข้อง วัสดุ สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ แผนการ กิจกรรม ตลอดจนการกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

2. ขั้นตอนการปฏิบัติและการกำหนดแผนในการดำเนินงานตามโครงการ
3. ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนการที่กำหนด
4. ขั้นตอนการติดตามผลที่เกิดขึ้นจริงจากโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนด
5. ขั้นตอนการพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายของโครงการหรือกิจกรรมที่กระทำ

การประเมินในขั้นตอนต่าง ๆ ทั้ง 5 ขั้นตอนนั้น สามารถที่จะนำแนวคิดตามรูปแบบที่ โพรวิสได้พัฒนาขึ้นมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาโครงการได้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ รูปแบบในขั้นตอนดังกล่าว จึงได้รับการนำมาเชื่อมโยงให้ต่อเนื่องเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบที่ขยายเพิ่มขึ้นได้ดังนี้

แนวคิดและรูปแบบการประเมินที่น่าเสนอนั้นจะเห็นว่า มีความพยายามในการ ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการประเมินร่วมกันกับทฤษฎีการจัดการในการประเมินโครงการ โดยให้การประเมิน ดำเนินไปในลักษณะที่เป็นพลวัต ควบคู่กันไปกับการดำเนินโครงการ นับว่าเป็นการประเมินเพื่อการ พัฒนาโครงการ และช่วยให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าจะต้องประสบความล้มเหลว อย่างน่าเสียดายเมื่อโครงการดำเนินไปแล้วนอกจากนั้น แนวคิดนี้มีจุดเน้นที่สำคัญของการประเมิน ก็ คือ การหาความแตกต่างหรือความไม่สอดคล้องกันระหว่างมาตรฐานกับการปฏิบัติโดยใช้การทำงาน เป็นทีม และโดยให้บทบาทของนักประเมินเป็นอิสระจากคณะผู้ดำเนินโครงการ ในขณะเดียวกัน ผู้ ดำเนินโครงการจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการประเมิน ดังนั้น ความเห็นเกี่ยวกับความสอดคล้อง ระหว่างคณะผู้ประเมินกับคณะผู้ปฏิบัติงานโครงการ จึงต้องมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยาก แต่ก็มีคุณค่ามากต่อการประเมิน ถ้าหากว่าสามารถดำเนินการไปตามกฎเกณฑ์หรือตามหลักฐาน ต่าง ๆ ได้ โดยปราศจากความลำเอียงส่วนบุคคล และโดยใช้นักประเมินทำหน้าที่แต่เพียงการให้ ข้อเสนอแนะที่สำคัญคือช่วยกระตุ้นให้ผู้ดำเนินโครงการอย่างอิสระเท่านั้นการประเมินตามแนวคิดนี้ จะต้องอาศัยหลักการที่สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันและกันและให้ความสำคัญต่อการพัฒนา โดยมีเกณฑ์ มาตรฐานที่เป็นปรนัยและมีความเป็นไปได้ควบคู่กันไป

จากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า รูปแบบการประเมินของโพรวิส ออกแบบมาเพื่อ อำนวยความสะดวกในการพัฒนาโครงการในองค์การขนาดใหญ่ เน้นการประเมินขณะที่โครงการกำลัง ดำเนินอยู่ เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงโครงการ เหมาะกับการประเมินที่มีคณะผู้ ประเมินจำนวนมาก มี 5 ขั้นตอนคือ การออกแบบโครงการ การดำเนินโครงการ กระบวนการของ โครงการ ผลผลิตของโครงการ และการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลที่ได้

9.5 รูปแบบการประเมินแบบซีป (CIPP Model)

อนูรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (ม.ป.ป.) ได้สรุปรูปแบบการประเมินโครงการแบบซีป (CIPP Model) ว่าเป็นการประเมินภาพรวมของโครงการ ตั้งแต่บริบท ปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต (Context, Input, Process and Product) โดยจะใช้วิธีการสร้างเกณฑ์และประสิทธิภาพของ โครงการ ทั้งภาพรวมหรือรายปัจจัยเป็นสำคัญ ได้แก่

1) การประเมินด้านบริบท หรือประเมินเนื้อความ (Context Evaluation) เป็นการศึกษา ปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาเป้าหมายของโครงการ ได้แก่ บริบทของสภาพแวดล้อม นโยบาย

วิสัยทัศน์ ปัญหา แหล่งทุน สภาพความผันผวนทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนแนวโน้มการก่อตัวของปัญหาที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ เป็นต้น

2) การประเมินปัจจัยป้อน เพื่อค้นหาประสิทธิภาพขององค์ประกอบที่นำมาเป็นปัจจัยป้อน ซึ่งในด้านการท่องเที่ยวอาจจะจำแนกเป็นบุคคล สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ศักยภาพการบริหารงาน ซึ่งแต่ละปัจจัยก็ยังจำแนกย่อยออกไปอีก เช่น บุคคลอาจพิจารณาเป็น เพศ อายุ มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจความพึงพอใจ ความคาดหวัง ทักษะ คัดเลือก ความสามารถ ประสบการณ์ ความรู้ คุณวุฒิทางการศึกษาถิ่นที่อยู่และลักษณะกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) ในการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและปัจจัยป้อนว่า กระบวนการเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เป็นการศึกษาค้นหาข้อบกพร่อง จุดอ่อนหรือจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการโครงการที่จะนำโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

4) การประเมินผลิตภัณฑ์ (Product Evaluation) เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ โดยเฉพาะความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ที่ได้แล้วนำเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไปตัดสิน เกณฑ์มาตรฐานนี้อาจจะกำหนดขึ้นเองหรืออาศัยเกณฑ์ที่บุคคลหรือหน่วยงานอื่นกำหนดไว้ก็ได้

ในขณะที่ รัตนะ บัวสนธ์ (2540, หน้า 99-112) สรุปว่า รูปแบบการประเมินชีพ เป็นการนำเสนอโดยสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D.L.) และคณะ ได้แก่

1) การประเมินสภาวะแวดล้อมของโครงการ (Context Evaluation) ซึ่งหมายถึงการประเมินเกี่ยวกับสิ่งที่จะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกโครงการแต่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ ได้แก่ ความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการจากโครงการ จำนวนประชากร กระแสทิศทางของสังคมและการเมือง สภาพเศรษฐกิจและปัญหาของชุมชน ตลอดจนนโยบายของหน่วยงานระดับบนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

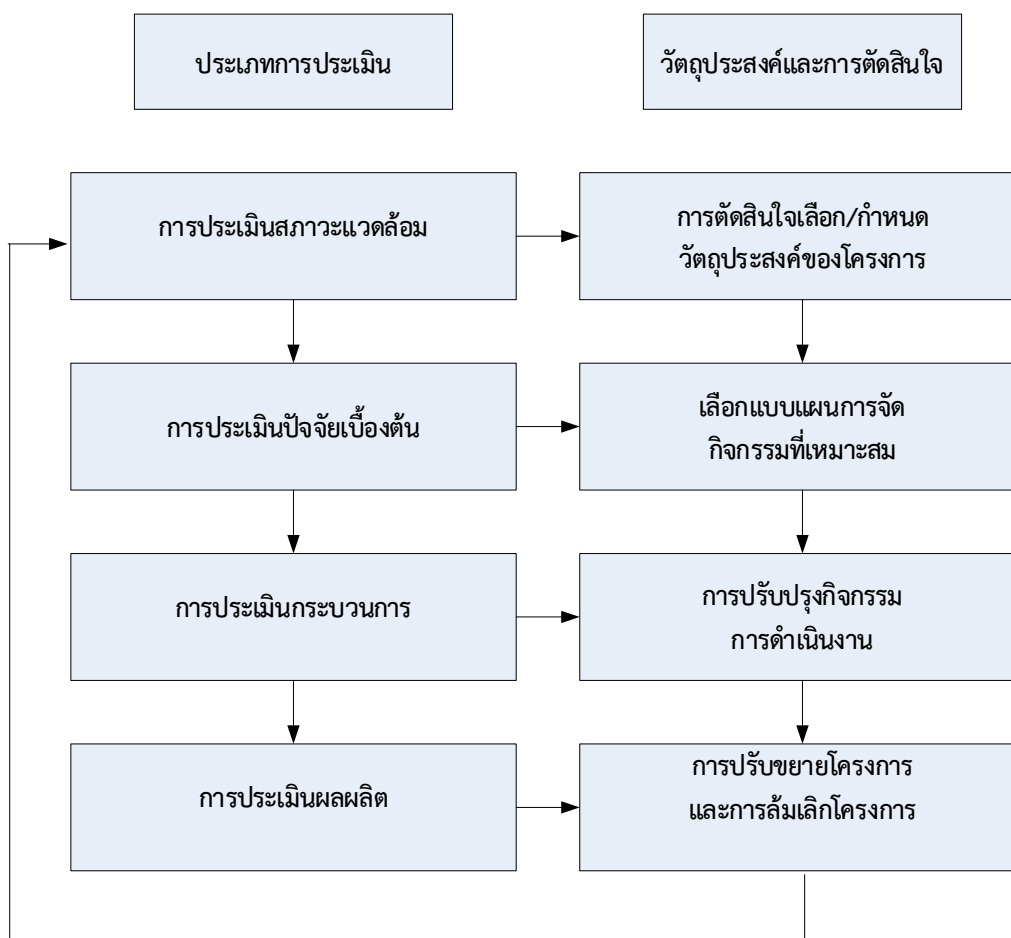
2) การประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input Evaluation) หมายถึง การประเมินทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ กำลังคนหรือจำนวนบุคคลที่ต้องใช้งบประมาณและแหล่งเงินทุนสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อาคารสถานที่ เครื่องมือและครุภัณฑ์ การประเมินปัจจัยนำเข้าจะช่วยให้การพิจารณาตัดสินใจว่าโครงการนั้น ๆ มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติที่จะทำให้วัตถุประสงค์ของโครงการบรรลุหรือไม่และช่วยให้เกิดการวางแผนการจัดกิจกรรมของโครงการได้อย่างเหมาะสม

3) การประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินเกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมของโครงการ การนำปัจจัยเข้ามาใช้เหมาะสมมากน้อยเพียงไร

เป็นไปตามลำดับขั้นตอนหรือไม่ กิจกรรมที่จัดขึ้นจะก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือมีอุปสรรคใด ๆ เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้นำผลการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้รัดกุมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4) การประเมินผลผลิตของโครงการ (Product Evaluation) เป็นการประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้รับทั้งหมดจากการดำเนินโครงการว่าได้ผลมากน้อยเพียงไร เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลผลิตจะมีการนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ที่จะเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ การประเมินในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการตัดสินใจปรับปรุงขยายโครงการนำไปใช้ต่อเนื่องต่อไป และเพื่อล้มเลิกโครงการ

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการประเมินนี้ ภายหลังได้มีนักประเมินผลโครงการปรับประยุกต์ โดยนำเอาการประเมินผลกระทบโครงการ (Impact Evaluation) เข้ามาร่วมด้วยจึงกลายเป็นรูปแบบการประเมิน CIPPI ซึ่งการประเมินผลกระทบของโครงการ (Impact Evaluation) หมายถึง การประเมินผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากผลผลิตของโครงการ หรือผลผลิตของโครงการก่อให้เกิดผลอื่น ๆ ตามมา ซึ่งผลอื่น ๆ นี้เราสามารถกำหนดหรือระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ ผลกระทบของโครงการอาจเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ โดยสรุป การประเมินแบบซิปป์ (CIPP) ในแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันกับวัตถุประสงค์ของการประเมิน และการตัดสินใจวางแผนภูมิในภาพประกอบ 2.8

ภาพ 2.8 รูปแบบการประเมินซีป (CIPP Model) (รัตนะ บัวสนธิ์, 2540, หน้า 111)

สมคิด พรหมจ้อย (2550 , หน้า 63-66) สรุปรว่า สตีฟเฟิลบีม และคณะ (Stufflebeam, D.L.) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมิน เรียกว่า ซีปโมเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ มุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ เช่น เป็นโครงการที่สนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือนโยบาย

หน่วยเหนือหรือไม่ เป็นโครงการที่เป็นไปได้ในแง่ของโอกาส ที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ หรือไม่ ฯลฯ

2) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่า เหมาะสมหรือไม่ โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น ปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่ กิจกรรม / แบบ / ทางเลือกที่ได้เลือกสรรแล้ว ที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเป็นไปได้และเหมาะสมเพียงใด ฯลฯ

3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินระหว่างการทำดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้นด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด เกิดปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง มีการแก้ไขปัญหาอย่างไร ฯลฯ

4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจากการรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ ๆ เช่น เกิดผล / ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร เกิดผลกระทบอื่นใดบ้างหรือไม่ ฯลฯ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551, หน้า 223-233) สรุปว่า รูปแบบของการประเมินแบบชิป (CIPP Model) เป็นการประเมินว่า บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นการประเมินเพื่อให้รายละเอียดต่าง ๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการอีกด้วย โดยเฉพาะการประเมินผลโครงการประชุม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบการประเมินความก้าวหน้า เพื่อบ่งชี้จุดเด่น จุดด้อยของการประชุม เพื่อนำผลไปปรับปรุงกิจกรรม แผนการประชุมได้ทันทั่วทั้งที่ และมีการประเมินรวมสรุปหลังโครงการประชุมสิ้นสุดแล้ว เพื่อบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการประชุมแบบจำลองที่เหมาะสม ที่จะใช้เป็นกรอบความคิดในการประเมินแบบชิป จึงเป็นที่นิยมใช้ ทั้งนี้ เพราะนักประเมินจะได้ข้อดี ข้อบกพร่อง และประสิทธิภาพของโครงการที่จะประเมินได้เป็นอย่างดี ซึ่งนับได้ว่าเป็นการรับข่าวสารแบบสะสม ช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นแบบจำลองที่เข้าใจง่าย สะดวกในการปฏิบัติ จึงเป็นที่นิยมกว้างขวางแบบจำลองชิปจะประเมินใน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นรูปแบบพื้นฐานของการประเมินโดยทั่ว ๆ ไป เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผล เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

สภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยในการวินิจฉัยปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ การประเมินสภาวะแวดล้อมนี้มีลักษณะเด่น ๆ ที่สำคัญมากมาย จัดเป็นการวิเคราะห์ขนาดใหญ่ เป็นตัวกำหนดขอบเขตของการประเมิน การบรรยายและการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยให้ทราบถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญสำหรับการบรรลุเป้าหมาย การประเมินสภาวะแวดล้อม ทำให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ โดยอาศัยการวินิจฉัย และการจัดเรียงลำดับปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของที่ประชุมและสถานการณ์ วิธีการประเมินสภาวะแวดล้อมมี 2 วิธี คือ

1.1 การประเมินสิ่งที่อาจเกิดขึ้น (Contingency Mode) เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อมเพื่อหาโอกาสและแรงผลักดันจากภายนอกระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้พัฒนา ส่งเสริมโครงการให้ดีขึ้น โดยใช้การสำรวจปัญหาภายในขอบเขตที่กำหนดอย่างกว้างๆ เช่น การสำรวจงานวิจัย และวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง การประเมินค่านิยมของชุมชน ข้อเสนอแนะต่าง ๆ แนวโน้มของการพัฒนา เศรษฐกิจ สถิติประชากร ฯลฯ การสำรวจปัญหาเหล่านี้ ทำให้สามารถที่จะคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต ซึ่งมีประโยชน์ในการวางแผนโครงการต่อไป คำถามที่ใช้ในการประเมินสภาวะแวดล้อมแบบนี้ คือ คำถามประเภท "ถ้า...แล้ว" เช่น "ถ้าต้องการให้กำลังแรงงาน สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แล้ว ควรจะจัดระบบการศึกษาอย่างไร จึงจะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เป็นต้น

1.2 การประเมินความสอดคล้องกัน (Congruence Mode) เป็นการประเมินโดยการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริง กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การประเมินแบบนี้ทำให้เราทราบว่า วัตถุประสงค์ใดบ้างที่ไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การประเมินสภาวะแวดล้อมจะได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับระบบเพื่อประโยชน์สำหรับผู้บริหาร ในทางปฏิบัติ การประเมินสภาพแวดล้อมทั่วไป ควรใช้ประเมินทั้ง 2 แบบ เพราะการประเมินความสอดคล้องกัน จะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของวัตถุประสงค์ ในขณะที่ การประเมินสิ่งที่อาจเกิดขึ้นเป็นไปเพื่อการปรับปรุง

ในการรายงานข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดทิศทางของหน่วยที่จะประเมิน เพื่อที่จะได้สอดคล้องกับนโยบายและการตัดสินใจในการบริหารของระบบ ดังนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างนักประเมินกับผู้บริหาร นักประเมินจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการตัดสินใจในปัจจุบัน และข้อมูลเกี่ยวกับโครงการที่ต้องการใช้เพื่อการตัดสินใจในอนาคตให้แก่ผู้บริหาร

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ โดยการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยดูว่า ข้อมูลนั้นจะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งมักจะประเมินในด้านต่าง ๆ คือ ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดโครงการ ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุ

วัตถุประสงค์ของโครงการ และการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้ เช่น หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ

ผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยเบื้องต้น คือ การวิเคราะห์รูปแบบของวิธีการที่ใช้ในการรูปของราคาและกำไรที่จะได้รับ โดยการประเมินในด้านอัตราค่าจ้าง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ แต่ถ้าเป็นการประเมินด้านการศึกษา ผลกำไรอาจจะไม่อยู่ในรูปตัวเลขก็ได้ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นนี้จะช่วยให้ข้อมูลที่จะตัดสินใจได้ว่า ควรตั้งวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตราค่าจ้างเท่าใด วางแผนงานและดำเนินการอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างจากการประเมินสถานะแวดล้อมในแง่ที่ว่า การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเป็นการทำเฉพาะกรณีนั้น ๆ และวิเคราะห์ภายในโครงการเท่านั้น

รูปแบบของคำถามที่ใช้ถามมีมากมาย เช่น วัตถุประสงค์จะกำหนดวิธีดำเนินการได้หรือไม่ และจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ วิธีการที่กำหนดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ จะดำเนินการกับยุทธวิธีที่เลือกมาอย่างไร ฯลฯ คำถามต่าง ๆ เหล่านี้จะแสดงถึงความสำคัญของการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น เพื่อที่จะได้เป็นตัวกำหนดยุทธวิธีเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยคำถามที่จะใช้มีตั้งแต่ระดับกว้างๆ และคำถามเฉพาะ

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการตัดสินใจในด้านการประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการดำเนินการของโครงการ เมื่อแผนดำเนินการได้รับการอนุมัติและลงมือทำ การประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ 3 ประการ คือ เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการ หรือการดำเนินการตามขั้นตอนที่วางไว้ เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน และเพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ยุทธวิธีในการประเมินกระบวนการ มี 3 วิธี คือ

1. แสดงให้เห็นหรือกระตุ้นเตือนถึงศักยภาพของทรัพยากรที่ทำให้เกิดความล้มเหลวในโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งต่อไปนี้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มบุคลากรและนักศึกษา วิธีการสื่อสาร การให้เหตุผล ความเข้าใจเห็นพ้องกันในวัตถุประสงค์ของแผนการ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในแผนการนั้น และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแผนการ ความเพียงพอของแหล่งทรัพยากร อุปกรณ์อำนวยความสะดวก บุคลากร ปฏิทินการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2. เกี่ยวกับการวางโครงการและการตัดสินใจก่อนวางแผน โดยผู้อำนวยการระหว่างโครงการดำเนินโครงการนั้น ตัวอย่างการตัดสินใจก่อนวางแผน เช่น ในโครงการพัฒนาแบบสอบถาม ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องเลือกโรงเรียนอย่างเจาะจง สำหรับเข้าร่วมในการทดลองสร้างข้อกระทงใหม่ ๆ ของแบบสอบถาม ผู้ตัดสินใจจะสามารถจัดเตรียมวางโครงการล่วงหน้าได้ดีเมื่อมีโรงเรียนมาให้เลือก แต่ตัวเลือกเหล่านี้จะยังไม่มั่นคงกว่าจะมีรายชื่อของโรงเรียนที่จะสอบถามไป เมื่อโรงเรียนได้รับการติดต่อแล้ว จึงจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับโรงเรียนที่มีความเต็มใจเข้าร่วมในการทดลองแบบสอบถาม ดังนั้น ผู้พัฒนาแบบสอบถามจึงต้อง

เลือกโรงเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการตามแบบการสุมตัวอย่างมากที่สุด (แบบการสุมจะได้รับการตัดสินใจเลือกวิธีการมาก่อน) และเขาต้องกำหนดตารางเฉพาะในการบริหารแบบสอบในการบริหารแบบสอบในการทดลองตามรูปของแบบสอบ ดังนั้น ในโครงการส่วนใหญ่สถานการณ์จึงต้องตัดสินใจจึงมีจำนวนมาก และนี่เป็นเครื่องแสดงความที่ชัดเจนถึงความต้องการข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ

3. ยุทธวิธีในการประเมินกระบวนการ จะบอกลักษณะสำคัญใหญ่ ๆ ของโครงร่าง โครงการ เป็นต้นว่า มโนทัศน์ที่ต้องการสอน และปริมาณของการอภิปรายที่จะมีในความหมายนี้ เพื่อบรรยายว่าเกิดอะไรขึ้นจริง ๆ สารนิเทศนี้จะให้ประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการกำหนดว่า ทำไมวัตถุประสงค์จึงบรรลุหรือไม่บรรลุผล

ส่วนประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการประเมินกระบวนการ มี 4 อย่าง คือ

1. การจัดทำนักประเมินกระบวนการเต็มเวลา
2. เครื่องมือที่เป็นสื่อในการบรรยายกระบวนการ
3. การร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอระหว่างนักประเมินกระบวนการ และบุคลากรในโครงการหรือในแผนงานเอง
4. การปรับปรุงโครงร่างการประเมินอยู่เป็นนิจสิน

นักประเมินกระบวนการควรได้ประชุมพบปะกับผู้ตัดสินใจในโครงการเป็นระยะ แต่ในการประชุมนี้ ผู้อำนวยการอาจจะอภิปรายกับบุคลากรในแผนงานเพื่อชี้ถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง และผลประโยชน์ของกิจกรรมในอนาคต โดยที่ผู้ประเมินจะยังคงเงียบและฟังเป็นส่วนใหญ่ ผู้ประเมินอาจจะจัดเตรียมสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินการที่ผ่านมาให้พร้อมเพื่อช่วยในการจำแนกประเด็นที่จะกระทำต่อไป หลังจากผู้ตัดสินใจได้แจกแจงประโยชน์และคำถามแล้ว ผู้ประเมินอาจจะให้ข้อมูลอีกครั้งว่า อะไรอยู่ในประเด็นที่เขามีอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ผู้ประเมินก็จะเก็บเอาไว้จนกว่าจะถึงเวลาที่เหมาะสม ระหว่างการประชุมเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการประเมินกระบวนการ ผู้ตัดสินใจอาจจะกำหนดเงื่อนไขของประเด็นที่ต้องการข้อมูลย้อนกลับ และผู้ประเมินให้สารนิเทศตามกรอบที่ให้ไว้ นั้น หรือผู้ประเมินอาจจะช่วยผู้วางแผนเอง ในการกำหนดปัญหาที่ต้องการคำตอบในการประชุมเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับครั้งต่อไป ซึ่งผู้ประเมินอาจทำได้โดยการวางแผนรวบรวมข้อมูลย่อ ๆ แทรกในขณะนั้นทันที และชี้แจงให้ผู้ตัดสินใจทราบว่า มันจะช่วยให้สารนิเทศที่เขาต้องการหรือไม่เช่นนั้น นักประเมินอาจจะทำได้มากกว่านั้นกับผู้วางแผนงาน โดยกำหนดปัญหาที่ต้องการคำตอบและข้อมูลที่ต้องการเลยก็ได้

ในการรวบรวมสารนิเทศ นักประเมินกระบวนการต้องใช้วิธีการทั้งที่มีแบบแผนและไม่มีแบบแผน เช่น การวิเคราะห์ปฏิกริยา การบันทึกอย่างอิสระภายหลังสิ้นสุดการดำเนินงานแต่ละวัน การสัมภาษณ์ การจัดอันดับ บันทึกรายวันของเจ้าของโครงการ การแปลความหมายที่แตกต่างกัน บันทึก

การประชุมคณะกรรมการ การปรับปรุงรายงานของ PERT และ กล่องข้อเสนอแนะ นอกจากตัวแปรที่สำคัญตามทฤษฎีแล้ว ผู้ประเมินกระบวนการยังอาจจะค้นหาเหตุ หรือกรณีอื่นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่เป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการ ดังนั้น ผู้ประเมินจึงต้องใช้เครื่องมือใด ๆ เท่าที่จะหาได้ เพื่อสืบสาวไปถึงสิ่งที่แสดงให้เห็นปัญหาอย่างแท้จริง

คุณค่าของการประเมินกระบวนการ กับการประเมินขั้นตอนอื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

1. การประเมินกระบวนการขึ้นอยู่กับผลประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม และการประเมินปัจจัย คือ ถ้าสามารถประเมินสภาวะแวดล้อมและปัจจัยได้ดีมาก ผู้จัดการโครงการก็มีความมั่นใจมากขึ้นในการเลือกการดำเนินการ และถ้าปรากฏความขัดแย้งน้อยก็ต้องมีการประเมินกระบวนการมากขึ้น นั่นคือ ถ้าการกำหนดวัตถุประสงค์ และการวางโครงการคลุมเครือ โครงการนั้นอาจจะเป็นหัวข้อของปัญหาและบางครั้งก็เป็นเหตุแห่งความล้มเหลว ซึ่งการประเมินสภาวะแวดล้อมและปัจจัยจะช่วยให้เห็นและแก้ปัญหาแล้วตั้งแต่ต้น พอถึงการทำตามกระบวนการจำเป็นที่จะต้องมีการย้อนกลับโดยต่อเนื่องเกี่ยวกับว่า ทำอย่างไรโครงการนั้นจึงจะทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ที่สุด ดังนั้น ในกรณีเช่นนี้การประเมินกระบวนการจึงจำเป็นที่สุดที่สามารถกระทำหน้าที่นี้

2. การประเมินกระบวนการมีความสำคัญมากกว่าการประเมินผลผลิตในระยะแรกของการกำหนดแผนงาน แต่แนวโน้มนี้จะกลับกันถ้าโครงสร้างของการพัฒนาแผนงาน อาศัยการสำรวจน้อยลง แต่มีโครงสร้างที่แน่นอนมากขึ้น การประเมินกระบวนการและการประเมินผลผลิตจะขึ้นต่อกันและกัน คือ การประเมินกระบวนการจะเข้าไปมีส่วนในการแปลความสิ่งที่เกิดขึ้น และถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงกระบวนการ จะไม่สามารถตกลงใจได้โดยไม่ทราบว่าการประเมินนั้นให้ผลอย่างไรบ้าง การตัดสินใจออกแบบโครงสร้างใหม่ หรือระเบียบปฏิบัติในกระบวนการใหม่ จึงต้องอาศัยสารนิเทศจากการประเมินผลผลิตเข้ามาร่วมด้วย

3. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเพื่อตัดสินใจและดูผลสำเร็จของโครงการ มีจุดหมายเพื่อวัดและแปลความหมายของความสำเร็จ โดยเฉพาะเมื่อสิ้นสุดวัฏจักรของโครงการเท่านั้น แต่ยังมีผลจำเป็นยิ่งในระหว่างการปฏิบัติตามโครงการด้วย ซึ่งระเบียบวิธีทั่ว ๆ ไปของการประเมินผลผลิต จะรวมสิ่งต่อไปนี้เข้าไว้ด้วยกัน คือ การดูว่าการกำหนดวัตถุประสงค์นั้นนำไปใช้ได้หรือไม่ เกณฑ์ในการวัดที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมคืออะไร เปรียบเทียบผลที่วัดมาได้กับมาตรฐานสัมบูรณ์ หรือมาตรฐานสัมพัทธ์ที่กำหนดไปก่อน และทำการแปลความหมายถึงเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอาศัยรายงานจากการประเมินสภาวะแวดล้อม ปัจจัย และกระบวนการร่วมด้วย

เกณฑ์นั้นอาจเป็นได้ทั้ง เกณฑ์เครื่องมือ หรือ เกณฑ์ความสอดคล้อง ซึ่งสคริฟเวน (Scriven) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของเกณฑ์ทั้งสอง ดังนี้

ก. เกณฑ์เครื่องมือ จะสัมพันธ์กับความสำเร็จที่อยู่ในระดับปานกลาง และมีส่วนช่วยให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ในที่สุด เช่น ก่อนที่แบบสอบถามจะถูกสร้างขึ้น รูปแบบของแบบสอบถามและคำถามจำนวนมากในแบบสอบถามนั้นจะต้องได้รับการจัดทำขึ้นก่อนหรือก่อนที่นักเรียนจะสามารถอ่านคำว่า cake ได้อย่างเข้าใจ เขาจะต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นความหมายของคำมาก่อน

ข. เกณฑ์ความสอดคล้อง จะเป็นเกณฑ์เกี่ยวกับเงื่อนไขเบื้องต้นที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งอาจเป็นอัตราการตกออกของโรงเรียน ๆ หนึ่งที่เป็นอยู่ถูกลดลงให้ได้ระดับที่กำหนดไว้ โดยกลุ่มนักเรียนจะต้องได้รับคะแนนจากแบบสอบถามที่ระบุมากกว่า หรือเท่ากับจำนวนที่กำหนด หรือจะต้องนำแผนการสอนใหม่เข้าไปใช้ในโรงเรียนนั้น การระบุเกณฑ์แบบนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ตัดสินใจโดยเฉพาะ

เท่าที่ผ่านมา การประเมินมีความหมายเพียงส่วนที่เป็นการประเมินผลผลิตเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการประเมินแบบอื่นที่ต่างจากการประเมินผลผลิต แต่การประเมินเหล่านี้ก็ยังคงมีความสัมพันธ์คล้ายคลึงกันมาก ทั้งการประเมินสภาวะแวดล้อมและการประเมินผลผลิต จะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่าบรรลุเป้าหมายใดอย่างมีระบบ โดยที่การประเมินสภาวะแวดล้อมจะพิจารณาระบบโดยส่วนรวม และการประเมินผลผลิต พิจารณาความพยายามเปลี่ยนแปลงในระบบ ดังนั้น การประเมินสภาวะแวดล้อมจึงแสดงที่สิ่งจำเพาะในรูปที่การประเมินผลผลิตจะนำไปใช้ในภายหลัง (สิ่งที่แสดงอย่างเจาะจงนั้นจะเป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินความสำเร็จขั้นสุดท้ายของผลผลิต)

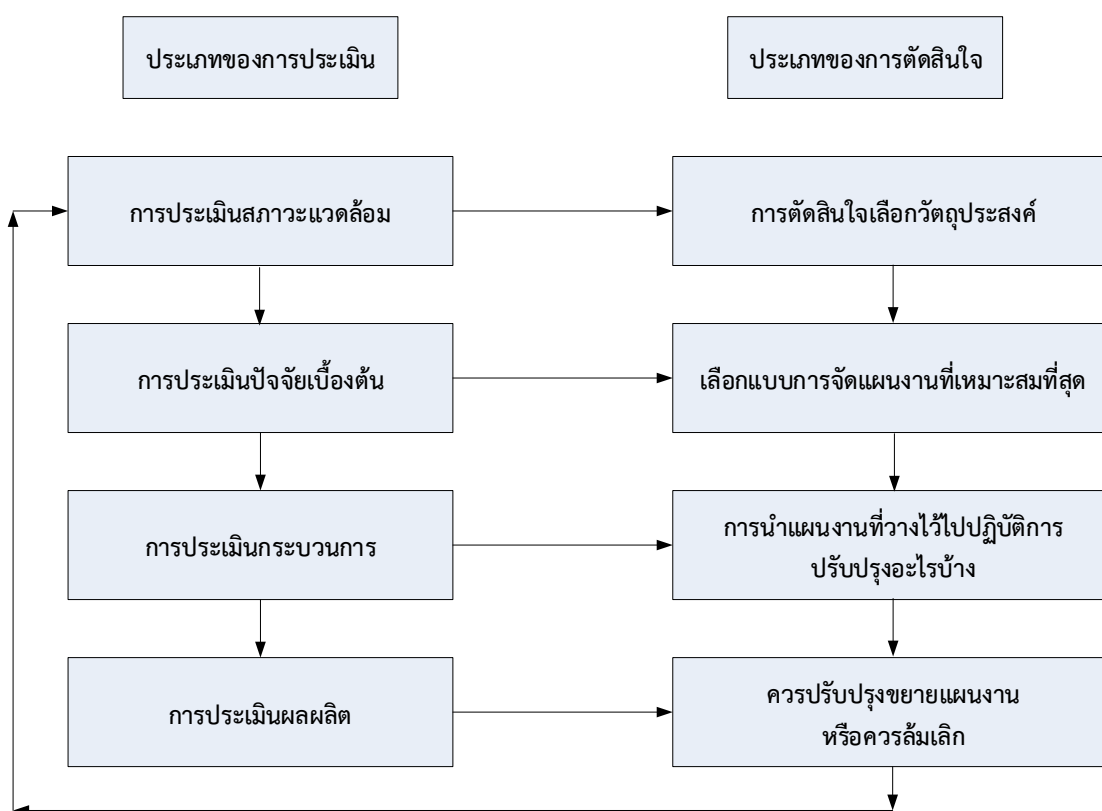
การประเมินปัจจัยและการประเมินผลผลิตสามารถที่จะแยกให้เห็นได้ง่าย สำหรับการประเมินปัจจัยจะเกิดขึ้นก่อนดำเนินการเปลี่ยนแปลงโครงการ และการประเมินผลผลิตจะเกิดขึ้นในระหว่างและหลังโครงการ ในขณะที่การประเมินสภาวะแวดล้อมกำหนดสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินผลผลิต การประเมินปัจจัยก็แสดงสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินกระบวนการ

การตัดสินใจโดยใช้การประเมินปัจจัยเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะสำหรับการวางแผนการประเมินผลผลิต ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการประเมินปัจจัย คือ การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการที่เลือก และแผนการประเมินผลผลิต ซึ่งสามารถประยุกต์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบปฏิบัติได้

การประเมินผลผลิตจะสืบสาวสิ่งที่มีอยู่ว่า ได้บรรลุวัตถุประสงค์ไปแล้วหรือกำลังจะบรรลุ แต่การประเมินกระบวนการจะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่า ระเบียบการนั้นได้รับการกระทำไปตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่ การประเมินทั้ง 2 ชนิด จะให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับการควบคุมและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงระเบียบปฏิบัติในกระบวนการ การประเมินกระบวนการทำให้สามารถที่จะลงความเห็นได้ว่า การนำระเบียบปฏิบัติไปทำจริงนั้นตรงหรือไม่กับแบบที่วางไว้ และการประเมินผลผลิตช่วยให้ตกลงใจได้ว่า วัตถุประสงค์นั้นบรรลุหรือไม่ สารนิเทศทั้งสองชนิดร่วมกันจะแสดงให้เห็นอย่างหนักแน่นถึงสาเหตุได้มากกว่าอันใดอันหนึ่งโดยลำพัง ในการตัดสินว่าระเบียบปฏิบัตินั้นควรดำเนินต่อไป โดยมีการแก้ไขหรือ

ว่าจะต้องกลับไปเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด ถึงแม้จะเพิ่มหน้าที่ในการควบคุมโครงการเข้ามาด้วย การประเมินทั้งสองก็ยังคงอำนวยความสะดวกและช่วยอธิบายถึงผลที่ได้จากโครงการอยู่

การที่การประเมินผลผลิตรายงานว่า วัตถุประสงค์นั้นมีผลสัมฤทธิ์หรือไม่นั้น การประเมินกระบวนการจะแสดงให้เห็นถึงรากฐานสำหรับการแปลความหมายเหตุผลสำหรับสิ่งที่ได้มานั้น คือ ถ้าไม่ปรากฏผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ก็จำเป็นจะต้องรู้ว่าระเบียบปฏิบัติที่ตั้งใจไว้นั้นได้ถูกนำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ การประเมินกระบวนการจะให้การนิเทศสำหรับทำความเข้าใจในข้อนี้ และถ้าปรากฏผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการบรรยายถึงระเบียบปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้นออกมา

ภาพ 2.9 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในแบบจำลองซิป

(สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2551, หน้า 233)

เยาวตี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553, หน้า 56-61) ได้สรุปแนวความคิดการประเมินแบบซิป (CIPP Model) ของสตฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D.L.) และคณะ ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การประเมินบริบทหรือสถานะแวดล้อม (Context evaluation: C) เป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือดำเนินการโครงการใด ๆ รวมทั้งพิจารณาความจำเป็นที่จะต้องจัดทำโครงการดังกล่าว การชี้ประเด็นปัญหาตลอดจนการพิจารณาความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ

2. การประเมินตัวป้อนเข้า (Input evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการตลอดจนเทคโนโลยีและแผนของการดำเนินงาน

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation: P) ส่วนนี้เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการเพื่อทำการแก้ไขให้สอดคล้องกับข้อบกพร่องนั้น ๆ หาข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะสั่งการเพื่อพัฒนางานต่าง ๆ และบันทึกภาวะของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

4. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น (Product evaluation: P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้แต่ต้น รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบเลิกขยายหรือปรับเปลี่ยนโครงการ

สิ่งที่ควบคู่กับการประเมินทั้ง 4 ประเภทข้างต้น ได้แก่ การตัดสินใจเพื่อดำเนินการใด ๆ ซึ่งสามารถจะแบ่งออกได้ 4 ประเภทเช่นกัน คือ

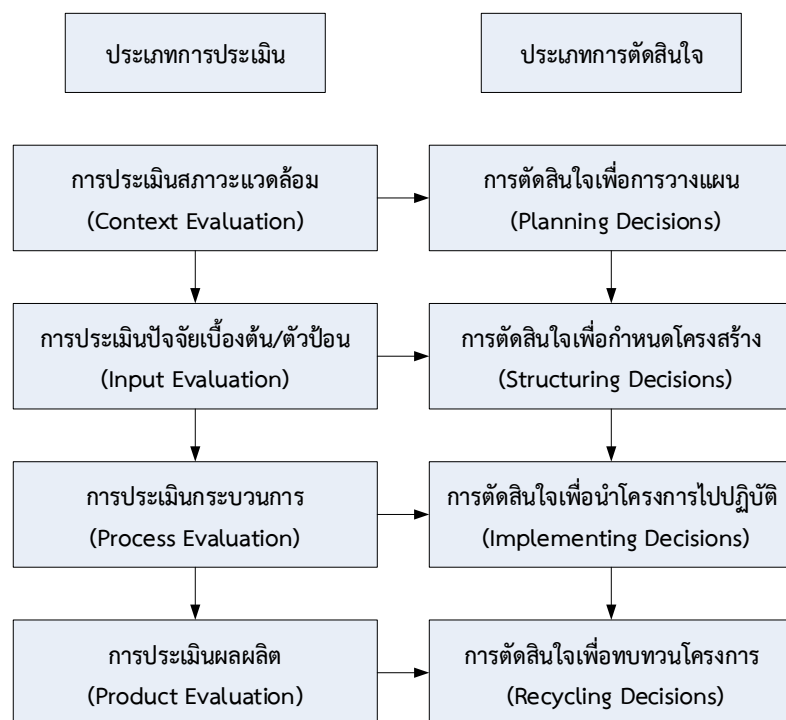
1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินสถานะแวดล้อม มีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับแผนในการดำเนินงาน

2. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินตัวป้อน มีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดโครงสร้างของแผนงานและขั้นตอนของการทำงานต่าง ๆ ของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจที่ใช้ที่อาศัยการประเมินกระบวนการมีบทบาทสำคัญคือ ควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดและเพื่อปรับปรุงแก้ไขแนวทางการทำงานให้ได้ผลดีที่สุด

4. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยผลจากการประเมินที่เกิดขึ้น มีบทบาทหลักคือการตัดสินใจเกี่ยวกับการยุติ ล้มเลิก หรือขยายโครงการในช่วงเวลาต่อไป

แนวคิดและเป้าหมายของการประเมินเพื่อประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการดำเนินโครงการแต่ละประเภท จะเห็นได้ชัดว่า การประเมินแต่ละประเภท จะต้องเอื้ออำนวยต่อการนำไปตัดสินใจ ดังรูปแบบความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

ภาพ 2.10 ความสัมพันธ์ของการตัดสินใจและประเภทของการประเมินแบบซิป (CIPP Model)

(เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2553, หน้า 61)

พิชิต ฤทธิจรูญ (2557, หน้า 112-114) สรุปว่า การประเมินตามทัศนะของสตีเฟลปิมชี้ให้เห็นว่า การประเมินมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการประเมิน คือ การจัดหาข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ คุณค่าของการประเมินจะมากขึ้นอยู่กับข้อมูลสารสนเทศที่ได้มานั้นสามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจมากขึ้นเพียงใด

2) การประเมินเป็นกระบวนการที่เป็นวัฏจักรกล่าวคือเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องที่ครบวงจรของการดำเนินโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ

3) กระบวนการประเมิน ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๆ 3 ขั้นตอน คือ (1) การระบุหรือบรรยายข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล (2) การวิเคราะห์ข้อมูล และ (3) การจัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศให้กับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจนำไปใช้

วิธีการประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมินซิป จะเกี่ยวข้องกับลักษณะของการตัดสินใจ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการประเมินมาช่วยในการตัดสินใจ 4 ลักษณะ คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้าง การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน และการตัดสินใจเกี่ยวกับการทบทวนการดำเนินโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการ มโนทัศน์เบื้องต้นของรูปแบบซิปคือ ประเภทของการตัดสินใจที่แตกต่างกันจำเป็นต้องใช้สารสนเทศในการตัดสินใจที่แตกต่างกันด้วย

ซึ่งสตีฟเฟิลปิม ได้จำแนกการตัดสินใจและการประเมินเพื่อการบริหารและการวางแผนไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1) การประเมินบริบทหรือสถานะแวดล้อม (Context evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจในการวางแผนกำหนดเป็นผลลัพธ์ที่คาดหวังของโครงการ หรือวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ การประเมินบริบทเป็นการประเมินเกี่ยวกับนโยบาย ปรัชญา เป้าหมาย แรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคม ความต้องการของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแรงกดดันทางการเมือง เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดโครงการ เป็นการประเมินสภาพเศรษฐกิจสังคม การเมือง ตลอดจนปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ อันนำไปสู่ทิศทางและวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือดำเนินโครงการใด ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดหลักการและเหตุผล รวมทั้งเพื่อพิจารณาความจำเป็นที่จะต้องจัดทำโครงการดังกล่าว การชี้ประเด็นปัญหา ตลอดจนการพิจารณาความเหมาะสมของเป้าหมายของโครงการ วิธีการประเมินทำโดยการบรรยายบริบทเปรียบเทียบกับตัวป้อนและผลที่ได้รับจริง ๆ กับสิ่งที่คาดหวังไว้ โดยการเปรียบเทียบเชิงระบบที่เกิดขึ้นจริง สิ่งที่เป็นไปได้ของความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นจริงกับสิ่งที่คาดหวัง สารสนเทศที่ได้ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ

2) การประเมินปัจจัย หรือทรัพยากร (Input evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการและกลวิธีดำเนินโครงการ เป็นการตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นต่าง ๆ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ เป็นต้น เป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นว่ามีปัจจัยพร้อมข้อมูลที่จำเป็นหรือไม่ แผนหรือโครงการที่เสนอเหมาะสมหรือไม่ ควรปรับปรุงส่วนใด สารสนเทศที่ได้ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อเลือกแผนการจัดโครงการ หรือแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นการประเมินสิ่งที่จะนำไปใช้ในโครงการ มีทรัพยากรที่ได้รับ เจตคติของบุคลากรที่จะทำให้การดำเนินงานของโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบการบริหารจัดการเพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

3) การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการประเมินขณะดำเนินงาน หรือประเมินในเชิงความก้าวหน้าเพื่อปรับปรุงกระบวนการบริหารหรือการดำเนินโครงการ รวมทั้งศึกษาปัญหาและอุปสรรค จุดเด่น จุดด้อย ซึ่งเป็นการตรวจสอบความพยายามของโครงการว่าได้ดำเนินการไปอย่างครบถ้วนและตรงตามแผนที่วางไว้ทุกขั้นตอน หรือไม่ และเป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อศึกษาจุดแข็งและจุดอ่อน ตลอดจนปัญหา

อุปสรรคของการดำเนินโครงการ จึงเป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันท่วงที สารสนเทศที่ได้จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ การควบคุม หรือปรับปรุงแก้ไข วิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมทันท่วงทีในขณะที่กำลังดำเนินโครงการอยู่

4) การประเมินผลผลิต (Product evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศ สำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินผลหลังจากการดำเนินโครงการ สิ้นสุดลง เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินที่มุ่งตอบ คำถามว่า โครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตาม วัตถุประสงค์หรือไม่ ผลการดำเนินงานคุ้มค่าเพียงใด ประกอบด้วย การประเมินผลผลิต โดยพิจารณา จากปริมาณและคุณภาพของผลผลิตเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ตลอดจนการนำเอา ความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน อีกส่วนหนึ่งคือผลกระทบ สารสนเทศที่ได้จะนำมาใช้ในการตัดสินใจคุณค่า ผลผลิตของโครงการ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อที่จะตัดสินใจว่าควรจะทำโครงการต่อไป หรือ ยุติ ล้มเลิก หรือยกฐานะเป็นงานประจำ

มโนทัศน์สำคัญของรูปแบบการประเมินชิป ก็คือจะต้องเป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศ สำหรับการตัดสินใจ ตามช่วงระยะเวลาของการบริหารจัดการโครงการ กล่าวคือ การประเมินสถานะ แวดล้อมเพื่อการตัดสินใจก่อนจัดทำโครงการ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการ วางแผนดำเนินโครงการ การประเมินกระบวนการเพื่อตัดสินใจปรับปรุงกิจกรรมและวิธีดำเนิน โครงการ และเมื่อโครงการสิ้นสุดลง จึงประเมินผลผลิตของโครงการเพื่อตัดสินใจคุณค่าและอนาคตของ โครงการว่า จะดำเนินงานต่อไป หรือยุติโครงการ ดังนั้นในการประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมินชิป ผู้บริหารหรือผู้ประเมิน จึงควรทำการประเมินและใช้สารสนเทศประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ หรือสิ่งที่มีประเมินเป็นระยะ ๆ ตามช่วงระยะเวลาของการบริหารจัดการโครงการมิใช่ไปประเมินรวบ ยอดเมื่อโครงการสิ้นสุดลงแล้ว

จากข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปว่า การประเมินโครงการตามรูปแบบชิป (CIPP Model) ประกอบด้วย

1) การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) เป็นการประเมินปัจจัยพื้นฐานที่อยู่ ภายนอกโครงการ แต่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการให้ชัดเจน รวมถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ได้แก่ บริบทของสภาพแวดล้อม ของโครงการ นโยบายของรัฐบาล กระทรวง และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ความต้องการของชุมชน กลุ่มเป้าหมาย จำนวนประชาชนที่ต้องการรับบริการ วิสัยทัศน์ ปัญหาของชุมชน แหล่งทุน คุณสมบัติ ที่มีค่า โอกาสที่จะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข กระแสของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนแนวโน้ม การก่อตัวของปัญหาที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ เป็นต้น

2) การประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินโครงการ (Input Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อค้นหาประสิทธิภาพขององค์ประกอบที่นำมาเป็นปัจจัยภายในที่จำเป็น เพื่อกำหนดรูปแบบโครงการให้ที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติในแต่ละกิจกรรม ซึ่งอาจจะจำแนกเป็นจำนวนบุคคล ซึ่งแต่ละปัจจัยก็ยังจำแนกย่อยออกไปอีก เช่น บุคคลอาจพิจารณาเป็น เพศ อายุ มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ คุณวุฒิทางการศึกษา ถิ่นที่อยู่ และลักษณะกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น พร้อมด้วย จำนวนงบประมาณที่ต้องใช้ แหล่งทุนสนับสนุน สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ เทคโนโลยีที่ต้องใช้ ยุทธวิธีหรือวิธีในการบริหารจัดการ ศักยภาพการบริหารงาน ความพึงพอใจ ความคาดหวัง ทศนคติ ศักยภาพ ความสามารถ ประสบการณ์ ความรู้ เป็นต้น

3) การประเมินด้านกระบวนการในการดำเนินโครงการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินต่อจากการประเมินบริบทและปัจจัยป้อนว่า กระบวนการและกิจกรรมที่ดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ เป็นการศึกษาการจำปัจจัยมาใช้ว่าเหมาะสมเพียงใด จึงเป็นการค้นหาข้อบกพร่อง จุดอ่อน หรือข้อดี จุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการโครงการที่จะนำโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด หรือมีอุปสรรคอะไรในกิจกรรมหรือกระบวนการ จึงเป็นการควบคุมการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้สูงขึ้น โดยใช้เทคนิคหลายอย่าง ทั้งตามแบบแผน และขั้นตอนหรือไม่ใช้แบบแผน เช่น การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ ดูปันทีกรายวัน แล้วนำผลมาวิเคราะห์และประเมินผล

4) การประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ โดยเฉพาะความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ที่ได้เป็นอย่างไร แล้วนำเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไปตัดสิน เกณฑ์มาตรฐานนี้อาจจะกำหนดขึ้นเองหรืออาศัยเกณฑ์ที่บุคคลหรือหน่วยงานอื่นกำหนดไว้ก็ได้ เป็นการบอกว่าโครงการสำเร็จหรือล้มเหลว และตัดสินใจในการปรับปรุง ขยาย หรือล้มเลิกโครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากการประเมินบริบท การจัดปัจจัย และกระบวนการบริหารจัดการ พร้อมกับจะทราบผลว่า วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นำไปใช้ได้หรือไม่ แล้วแปลความหมายถึงเหตุที่เกิดขึ้น บรรลุหรือกำลังจะบรรลุเป้าหมาย หากยังไม่บรรลุก็จะนำไปสู่การพัฒนาระเบียบการปฏิบัติ ซึ่งผลผลิตผลลัพธ์ จะมีทั้งด้านปริมาณ ด้านคุณภาพ รวมถึงการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน

ดังนั้น ในการประเมินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว ที่มีกรดำเนินงานตั้งแต่เริ่มศึกษาบริบทของโครงการ แล้วจัดปัจจัยเบื้องต้น ไปดำเนินงานตามกระบวนการ และได้ผลผลิตตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) เพื่อนำผลประเมินไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

โครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว ปีการศึกษา 2561

1. ชื่อโครงการ ขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว

2. ผู้รับผิดชอบโครงการ

2.1 งานโครงการพิเศษและบริการชุมชน ฝ่ายพัฒนากิจการนักเรียนนักศึกษา

2.2 งานพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ

3. หลักการและเหตุผล

ตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในการขยายโอกาสทางวิชาชีพ เพื่อให้อาชีพและความรู้แก่ประชาชนให้มีความรู้วิธีการใช้ การดูแลรักษาและพัฒนาทักษะช่างชุมชนให้สามารถซ่อมบำรุงเครื่องมืออุปกรณ์ การประกอบอาชีพและเครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนในการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนในการสร้างเครือข่ายถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและเสริมสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบ รวมถึงการสร้างโอกาสให้ประชาชนและนักศึกษาได้พัฒนาศักยภาพในการพัฒนาอาชีพในพื้นที่

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2560-2579) แผนการศึกษาแห่งชาติ (2560-2579) และแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (2560-2564) พร้อมนโยบายเพิ่มปริมาณผู้เรียนของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีแนวทางมาดำเนินงาน ดังนี้

1) ส่งเสริม สนับสนุนให้คนทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต อย่างเหมาะสม เต็มตามศักยภาพในแต่ละช่วงวัย

2) ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มีคุณภาพมาตรฐาน และประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

3) สร้างเสริมและปรับเปลี่ยนค่านิยมของคนไทยให้มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์

4) พัฒนาระบบและกลไกการติดตาม การวัดและประเมินผลผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ

5) พัฒนาค้นข้อมูล สื่อ และนวัตกรรมการเรียนรู้ ที่มีคุณภาพและมาตรฐาน

6) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการผลิตครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

7) พัฒนาคุณภาพครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

8) เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ

9) พัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย

10) พัฒนาระบบข้อมูลด้านการศึกษาที่มีมาตรฐาน เชื่อมโยงและเข้าถึงได้

จากแนวทางดำเนินงาน ทั้ง 10 ข้อ สามารถดำเนินตามกลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ 1 ประกันโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษาอาชีวศึกษาให้แก่ประชาชนและนักเรียนในทุกพื้นที่ ครอบคลุมถึงคนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความต้องการพิเศษ

กลยุทธ์ 2 ส่งเสริมการจัดการอาชีวศึกษานอกระบบ และการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ และวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

กลยุทธ์ 3 เร่งสร้างความเข้มแข็งของระบบการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม อย่างกว้างขวาง

กลยุทธ์ 4 เร่งพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพมีความหลากหลาย และสามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง

กลยุทธ์ 5 พัฒนาระบบเครือข่ายเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาและการบริหารจัดการที่ทันสมัย และไม่ซ้ำซ้อน ให้ผู้รับบริการสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ 6 ผลิตและพัฒนาโปรแกรมประยุกต์ หรือสื่อการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์ให้ผู้เรียนสถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ/ประเภทการศึกษา นำมาใช้เพิ่มคุณภาพการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

กลยุทธ์ 7 จัดหาอุปกรณ์ /ทรัพยากรพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับผู้เรียนอย่างเพียงพอ ทั่วถึง และเหมาะสมกับการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

เพื่อให้การดำเนินการตามแนวทางดำเนินงานและกลยุทธ์ให้เกิดประโยชน์ต่อทุกภาคส่วน บรรลุตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว จึงได้สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ดำเนินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพสู่ชุมชน โดยจัดกิจกรรมฝึกอาชีพในชุมชน และการฝึกอบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนวอาชีพ กิจกรรมให้บริการซ่อมเครื่องยนต์ในงานเกษตร กิจกรรมฝึกอาชีพซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน กิจกรรมผลิตน้ำยาล้างจานด้วยพืชสมุนไพร กิจกรรมผลิตขนมด้วยพืชสมุนไพร ซึ่งอาจจัดกิจกรรมในโรงเรียนหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่ของอำเภอบ้านแพ้ว อำเภอนาทม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และอำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ ทั้งนี้ โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากร ได้นำนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยไปร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ เรียนรู้กับการทำงาน การฝึกประกอบการ และสร้างจิตอาสาสมัครวิชาชีพบริการชุมชน อันจะเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” ให้ประชาชนพร้อมฝึกให้เป็นผู้ประกอบการในอนาคตต่อไป เป็นการสร้างเสริมให้กับประชาชนและนักเรียนในพื้นที่ให้บริการ มีความเข้าใจในการเลือกอาชีพ การใช้เครื่องมือเครื่องจักรในการประกอบอาชีพ การผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคจากวัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ร่วมกันในครอบครัว และเกิดประโยชน์ต่อภาพรวมของชุมชนและสังคมต่อไป

4. วัตถุประสงค์

4.1 เพื่อให้ประชาชน มีรายได้เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ

4.2 เพื่อให้ประชาชนมีความพึงพอใจต่อโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ

5. เป้าหมาย

5.1 เป้าหมายเชิงปริมาณ

ประชาชนในพื้นที่ให้บริการ จำนวน 270 คน ได้รับโอกาสทางวิชาชีพจากวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ

5.2 เป้าหมายเชิงคุณภาพ

5.2.1 ประชาชนในพื้นที่ให้บริการ มีรายได้เพิ่มขึ้น หลังได้รับโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ

5.2.2 ประชาชนในพื้นที่ให้บริการมีความพึงพอใจต่อการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ

6. วิธีดำเนินการ

6.1 การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นให้แก่ประชาชน

6.2 การฝึกอบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กลุ่มอาชีพ

7. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

ระหว่างกุมภาพันธ์ 2562 – เมษายน 2562

8. งบประมาณในการดำเนินงาน

8.1 งบประมาณจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นให้แก่ประชาชน จำนวน 50,000 บาท

8.2 งบประมาณจากโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน กิจกรรมฝึกอบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กลุ่มอาชีพ จำนวน 50,000 บาท

9. สถานที่ในการดำเนินงาน

9.1 กลุ่มอาชีพผลิตน้ำยาล้างจานจากมะขามเปียกและมะนาว ฝึกอบรมที่บ้านดอนแพง ตำบลบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

9.2 กลุ่มอาชีพผลิตน้ำยาล้างจานจากมะกรูดและมะเฟือง ฝึกอบรมที่บ้านแพงโคก ตำบลนาจิว อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

9.3 กลุ่มอาชีพผลิตน้ำยาล้างจานจากว่านหางจระเข้และมะนาว ฝึกอบรมที่บ้านโนนอุดม ตำบลดอนเตย อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

9.4 กลุ่มอาชีพผลิตไม้กวาด ฝึกอบรมที่บ้านเหล่าหลวง ตำบลดงบัง อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 30 คน

9.5 กลุ่มอาชีพผลิตไม้กวาด ฝึกอบรมที่บ้านหนองฮูฝอยลม ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 30 คน

9.6 กลุ่มอาชีพผลิตไม้กวาด ฝึกอบรมที่บ้านโนนสาสวรรค์ ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 30คน

9.7 กลุ่มอาชีพผลิตสบู่สมุนไพร ฝึกอบรมที่บ้านสามผง ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

9.8 กลุ่มอาชีพผลิตผงปรุงรสสำเร็จรูป ฝึกอบรมที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านปากห้วยม่วง ตำบลนาเข อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

9.9 กลุ่มอาชีพผลิตขนมเซมเบ้บ้านแพง ฝึกอบรมที่วิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม จำนวน 30 คน

10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

10.1 ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นหลังจากได้รับโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง

10.2 ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพง

11. การติดตามประเมินผล

11.1 ก่อนดำเนินโครงการ

11.2 ระหว่างดำเนินโครงการ

11.3 หลังเสร็จสิ้นโครงการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิจัยหลายท่าน เพื่อนำมาเป็นแนวทางการประเมินโครงการให้บริการทางวิชาชีพแก่ชุมชนของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพ้ว ดังนี้

พะเยาว์ กังวล (2547, ไม่มีเลขหน้า) การประเมินโครงการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น หลักสูตรการเลี้ยงโคนมของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการประเมินโครงการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น หลักสูตรการเลี้ยงโคนมของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเพชรบุรี ใน 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ดำเนินการวิจัยเชิงประเมินจากประชากรที่เป็นวิทยากรฝึกอบรม จำนวน 11 คน และผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 84 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม 2 ชุด สำหรับวิทยากรฝึกอบรมและผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีค่าความเชื่อมั่น 0.92 เท่ากัน ทั้ง 2 ชุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. การประเมินโครงการของวิทยากร

1.1 ข้อมูลทั่วไปของวิทยากร วิทยากรจำนวน 11 คน เป็นเพศชายทั้งหมด อายุระหว่าง 30-39 ปี และ 40-49 ปี กลุ่มละ 5 คน มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี มากที่สุดคือ 10 คน สาขาวิชาเอกสัตวศาสตร์ ประสบการณ์การทำงาน 11-15 ปี มากที่สุด 4 คน รองลงมาคือ มากกว่า 15 ปี 3 คน และงานที่รับผิดชอบ เป็นงานบริการ งานประชาสัมพันธ์ งานฟาร์ม กลุ่มละ 3 คน

1.2 ผลการประเมินด้านบริบทของโครงการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของวิทยากร ในภาพรวม พบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าเห็นด้วยมากที่สุด 3 ข้อ คือ ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ และสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนมได้ รองลงมาคือ มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงได้ ตามลำดับ เห็นด้วยมาก 2 ข้อคือ เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และส่งเสริมเกษตรกรให้มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ

1.3 ผลการประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น

1.3.1 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องโครงสร้างของหลักสูตร ตามความคิดเห็นของวิทยากร ในภาพรวมพบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรก คือ จำนวนหัวข้อวิชาของการฝึกอบรม 7 กลุ่มวิชา และการดำเนินการจัดฝึกอบรม โดยลงทะเบียน 1 ชั่วโมง ปฐมนิเทศ 1 ชั่วโมง แนะนำวิทยาลัย 1.5 ชั่วโมง พิธีเปิด 1 ชั่วโมง สรุปลักษณะ 2 ชั่วโมง ทดสอบประเมินผล 2 ชั่วโมง พิธีปิดมอบวุฒิบัตร 2 ชั่วโมง รองลงมาคือ กลุ่มวิชาสัตวแพทย์ ภาคทฤษฎี 7.5 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 2 ชั่วโมง และกลุ่มวิชาคุณภาพน้ำนม อ.ส.ค. ภาคทฤษฎี 5.5 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 54 ชั่วโมง กลุ่มวิชาการผสมเทียมและการปรับปรุง

พันธู์ ภาคทฤษฎี 3 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 2 ชั่วโมง กลุ่มวิชากิจกรรมพิเศษภาคทฤษฎี 1 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 9 ชั่วโมง กลุ่มวิชาพืชอาหารสัตว์ ภาคทฤษฎี 5 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 8 ชั่วโมง กลุ่มวิชาอาหารชั้นภาคทฤษฎี 1.5 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 4 ชั่วโมง กลุ่มวิชาการจัดการฟาร์ม ภาคทฤษฎี 16 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ 7.5 ชั่วโมง และจำนวนเวลาที่ใช้เรียนตลอดหลักสูตร 138.5 ชั่วโมง ตามลำดับ

1.3.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องเนื้อหาวิชาของหลักสูตรฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของวิทยากรในภาพรวม พบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากที่สุด 3 ข้อ ลำดับแรกคือ เนื้อหาวิชาสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร รองลงมาคือ เนื้อหาวิชาปริมาณเหมาะสมกับเวลาที่กำหนดให้เรียนและเนื้อหาวิชาสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ตามลำดับ วิทยากรเห็นด้วยมาก 3 ข้อ คือ มีการจัดเรียงลำดับเนื้อหาวิชาได้เหมาะสม เนื้อหาวิชามีความทันสมัยตรงกับเนื้อหาปัจจุบัน และเนื้อหาวิชาตรงกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน ตามลำดับ

1.3.3 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องคุณสมบัติของวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของวิทยากร ในภาพรวม พบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากที่สุด 1 ข้อ คือ วิทยากรมีการเตรียมการสอนมาล่วงหน้า วิทยากรเห็นด้วยมาก 4 ข้อ คือ วิทยากรมีความรู้ในวิชาที่สอนเป็นอย่างดี รองลงมาคือ วิทยากรใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการสอน วิทยากรมีการอธิบายและยกตัวอย่างได้ชัดเจน และผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นผู้ที่สนใจและรักที่จะประกอบอาชีพการเลี้ยงโคนม ตามลำดับ

1.3.4 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องระยะเวลาการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของวิทยากร ในภาพรวมพบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากที่สุด 1 ข้อ คือ ระยะเวลาเหมาะสมกับการบรรยายแต่ละหัวข้อ วิทยากรเห็นด้วยมาก 3 ข้อ คือ จำนวนวันเพียงพอสำหรับการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกภาคปฏิบัติมีความเพียงพอ และระยะเวลาการบรรยายภาคทฤษฎีมีความเพียงพอ ตามลำดับ

1.3.5 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องเอกสาร สื่อ วัสดุ และอุปกรณ์ ตามความคิดเห็นของวิทยากรในภาพรวมพบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมาก 2 ข้อ ลำดับแรกคือ สื่อการสอนมีคุณภาพและทันสมัย รองลงมาคือ เอกสารมีครบตามหัวข้อวิชาที่สอน และเห็นด้วยปานกลาง 1 ข้อคือ สื่อการสอนเหมาะกับหัวข้อวิชา

1.4 ผลการประเมินด้านกระบวนการ

1.4.1 การประเมินกระบวนการเรื่องการจัดการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของวิทยากร ในภาพรวมพบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากที่สุด 1 ข้อ คือ วิทยากรมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น เห็นด้วยมาก 5 ข้อ คือ วิทยากรมีการเชื่อมโยงเนื้อหาที่สอนกับการนำไปใช้จริง รองลงมาคือวิทยากร

ดำเนินการสอนครบตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ใช้สื่อการเรียนการสอนสอดคล้องกับเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาและวิทยากรใช้เทคนิคการสอนให้ผู้เรียนมีความสนใจดี มาก ตามลำดับ

1.4.2 การประเมินกระบวนการเรื่องการวัดผลประเมินผล ตามความคิดเห็นของ วิทยากรในภาพรวมพบว่า วิทยากรมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรกคือ มีการนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุง การฝึกอบรม รองลงมาคือ มีการวัดผลและประเมินผลที่เหมาะสมกับการเรียนการสอน มีการวัดผล และประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน มีการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง มีการแจ้งการ ประเมินให้ผู้เข้าอบรมทราบทุกครั้ง มีการกำหนดเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลอย่างชัดเจน มีการให้ ผู้เข้ารับการอบรมประเมินการสอนของวิทยากร มีการใช้วิธีการวัดผลและประเมินผลหลายๆ วิธีในแต่ ละหัวข้อ และมีการให้ผู้เข้ารับการอบรมประเมินการเรียนของตนเอง ตามลำดับ

2. การประเมินโครงการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เป็นกลุ่มประชากร จากการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย ร้อยละ 76.2 อายุระหว่าง 30-34 ปี มากที่สุด ร้อยละ 32.1 รองลงมาอายุระหว่าง 20-24 ปี ร้อยละ 19.0 มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่า ม.3 มากที่สุด ร้อยละ 51.2 รองลงมาวุฒิการศึกษา ระหว่าง ม.3-ม.6 ร้อยละ 29.8 มีอาชีพหลักเลี้ยงโคนมมากที่สุด ร้อยละ 53.6 รองลงมาอาชีพทำไร่ ร้อยละ 27.6 มีอาชีพเสริมรับจ้างทั่วไปมากที่สุดร้อยละ 25.0 รองลงมาอาชีพทำไร่ร้อยละ 21.4

2.2 ผลการประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น

2.2.1 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องคุณสมบัติของวิทยากร ตามความคิดเห็นของผู้ เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวมพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากที่สุด 2 ข้อ ลำดับแรกคือ วิทยากรเปิด โอกาสให้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รองลงมาคือวิทยากรพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือผู้เข้า รับการฝึกอบรม และเห็นด้วยมาก 4 ข้อ คือ วิทยากรมีความรู้ความเข้าใจในหัวข้อที่สอน วิทยากรเป็น ผู้ตรงต่อเวลา วิทยากรมีน้ำเสียงและท่าทางในการบรรยายเหมาะสม และวิทยากรมีความสามารถในการ นำเสนอก่อนเริ่มหัวข้อวิชา ตามลำดับ

2.2.2 การประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้นเรื่องหัวข้อวิชา ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับ การฝึกอบรม ในภาพรวมพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรกคือ หัวข้อวิชา ภาคปฏิบัติ มีความครอบคลุมตามที่จะนำไปใช้ปฏิบัติงานจริง รองลงมาคือ หัวข้อวิชาภาคทฤษฎีมี ความครอบคลุม ครบตามที่จะนำไปใช้ปฏิบัติงานจริง ตามลำดับ

2.2.3 การประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้นเรื่องระยะเวลาการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรกคือระยะเวลาเหมาะสมกับการบรรยายแต่ละหัวข้อ รองลงมาคือ ระยะเวลาของการฝึกภาคปฏิบัติเพียงพอ จำนวนวัน เพียงพอสำหรับใช้ในการฝึกอบรม และระยะเวลาของการบรรยายภาคทฤษฎีเพียงพอ ตามลำดับ

2.2.4 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องเอกสาร สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวมพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากที่สุด 1 ข้อ คือเครื่องดื่มและอาหารว่างมีเพียงพอ เห็นด้วยมาก 3 ข้อ คือ สื่อการสอนเหมาะสมกับหัวข้อวิชามีครบตามหัวข้อวิชาและสื่อการสอนมีคุณภาพและทันสมัย ตามลำดับ

2.2.5 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเรื่องสถานที่ฝึกอบรมและที่พัก ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวมพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากที่สุด 3 ข้อ ลำดับแรกคือ แสงสว่างภายในห้องฝึกอบรมมีเพียงพอ รองลงมาคือ ขนาดของห้องฝึกอบรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และระบบเสียงภายในห้องอบรมมีความชัดเจน ตามลำดับเห็นด้วยมาก 5 ข้อ คือ อุณหภูมิภายในห้องอบรมเย็นสบาย ความสะดวกในการจัดและเคลื่อนย้ายเก้าอี้ สถานที่พักมีความสะอาดและปลอดภัย สถานที่ฝึกอบรมมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร และห้องน้ำในที่พักสะอาดและเพียงพอ ตามลำดับ

2.3 ผลการประเมินด้านกระบวนการจัดการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรกคือการลงทะเบียน มีความสะดวก รองลงมาคือ มีการจัดลำดับขั้นตอนเนื้อหาวิชาที่สอน การจัดพิธีเปิดการฝึกอบรมมีความสะดวก การดำเนินการฝึกอบรมตรงตามตารางเวลาที่กำหนด การจัดพิธีการฝึกอบรมมีความสะดวกและผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับเอกสารก่อนเริ่มการสอนหัวข้อวิชาต่าง ๆ ตามลำดับ

2.4 ผลการประเมินด้านผลผลิต

2.4.1 การประเมินผลผลิตเรื่องความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากทุกข้อ ลำดับแรกคือมีความรู้เกี่ยวกับการรีดนม รองลงมาคือ มีความรู้เกี่ยวกับพืชอาหารที่ใช้เลี้ยงโคนม มีความรู้เกี่ยวกับการผลิตนํ้านมที่มีคุณค่ามีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานฟาร์มโคนม มีความรู้เกี่ยวกับโรงเรือนของโคนม มีความรู้เกี่ยวกับการอุมท้อง และการคลอดของโคนม มีความรู้เกี่ยวกับอาหารชั้นสำหรับโคนม มีความรู้เกี่ยวกับลักษณะที่ดี

ของโคนม มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกโคนมหลังคลอด มีความรู้เกี่ยวกับโรคและพยาธิในโคนม และมีความรู้เกี่ยวกับการผสมพันธุ์โคนมตามลำดับ

2.4.2 การประเมินผลผลิตเรื่องความสามารถที่ได้รับจากการฝึกอบรม ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมาก 17 ข้อ ลำดับแรกคือสามารถเลี้ยงโครีดนมได้ รองลงมาคือ สามารถคำนวณวันคลอดได้ และสามารถปฏิบัติการรีดนมด้วยเครื่องได้ สามารถเลี้ยงลูกโครุ่นสาวได้ สามารถปฏิบัติการรีดนมด้วยมือได้ สามารถเลี้ยงลูกโคนมได้ สามารถล้างทำความสะอาดอุปกรณ์รีดนมได้ สามารถทำลายเขาโคได้ สามารถจดบันทึกในฟาร์มโคนมได้ถูกต้อง สามารถทำฟางปรุงแต่งได้ สังเกตการจับสัตว์ของโคนมได้ สามารถทำหญ้าหมักได้ สามารถเลี้ยงโคนมแห้งได้ สามารถถ่ายพยาธิโคนมได้ สามารถตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นของโคนมได้ สามารถฉีดยาโคนมได้ สามารถประมาณอายุโคนมได้ ตามลำดับ เห็นด้วยปานกลาง 3 ข้อ คือ สามารถทำเครื่องหมายโคนมได้ สามารถคำนวณสูตรอาหารชั้นได้ และสามารถซ่อมเครื่องรีดนมได้ ตามลำดับ

3. ผลการประเมินโครงการในภาพรวมของวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3.1 ผลการประเมินโครงการในภาพรวมของวิทยากร ในภาพรวมของวิทยากร พบว่า วิทยากรมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า วิทยากรเห็นด้วยมากที่สุด ลำดับที่ 1 คือ ด้านบริบท มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก 2 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยเบื้องต้น และด้านกระบวนการ ตามลำดับ

3.2 ผลการประเมินโครงการในภาพรวมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในภาพรวมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นด้วยมากที่สุดลำดับที่ 1 คือ ด้านปัจจัยเบื้องต้น รองลงมาคือ ด้านผลผลิต และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 1 ด้าน ได้แก่ ด้านกระบวนการ

4. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับโครงการการฝึกอบรม หลักสูตรระยะสั้น ผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้เข้ารับการอบรมเป็นรายด้าน ดังนี้

4.1 ด้านบริบท ควรปรับปรุงโครงสร้างของหลักสูตรในเรื่องของเวลาภาคทฤษฎี ควรลดจำนวนชั่วโมงการบรรยายลง และเพิ่มชั่วโมงในภาคปฏิบัติให้มากขึ้น และควรปรับปรุงหัวข้อวิชาให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

4.2 ด้านปัจจัยเบื้องต้น วิทยากรควรลดคำศัพท์ยากๆ เช่น ภาษาอังกฤษให้น้อยลง และใช้ภาษาให้เข้าใจง่าย โดยเฉพาะในรายวิชาที่ยาก เช่น การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ เป็นต้น เอกสารที่ได้รับคุณภาพไม่ดี ไม่ชัดเจน สื่อ วัสดุ อุปกรณ์บางอย่าง เก่า ชำรุด และไม่เพียงพอ เช่น เครื่องรีดนม และรถขนหญ้าซึ่งมีสภาพไม่เหมาะสมกับการใช้งาน เช่น ไม่มีห้ามล้อ สถานที่ฝึกอบรมและที่พัก สภาพห้องน้ำไม่สะอาด ควรมีการทำทำความสะอาด ห้องพักผ่อนมียุ่งมาก สภาพมุ้งลวดชำรุดเสียหาย รวมทั้ง

ประตู่ หน้าต่างควรได้รับการซ่อมแซม การติดต่อสื่อสารไม่สะดวก เพราะมีตู้โทรศัพท์สาธารณะเพียงตู้เดียว และโรงอาหารอยู่ไกลจากที่พักเกินไป

4.3 ด้านกระบวนการ วิทยาการควรมีการเน้นย้ำในบางหัวข้อวิชา เช่น การจัดการฟาร์ม วิชากลุ่มสัตว์แพทย์ เช่น โรคต่าง ๆ ของโคนม การฉีดวัคซีน และการป้องกันโรคต่าง ๆ การฝึกปฏิบัติ ควรมีการแยกกลุ่มงานให้ชัดเจน และมีการหมุนเวียนกัน เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนได้มีโอกาสได้รับการฝึกทักษะครบทุกทักษะ และควรมีขั้นตอนการฝึกที่ชัดเจน ควรมีการสอนแบบสถานการณ์จำลอง เช่น การปฏิบัติการเลี้ยงโคนม ควรมีการปฏิบัติจริงตั้งแต่เช้าถึงเย็นเหมือนที่เกษตรกรปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนว่าไม่ควรใช้วิธีการบรรยายอย่างเดียว โดยเฉพาะภาคป่าย เพราะทำให้ไม่น่าสนใจและง่วงมาก ควรเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเล่าประสบการณ์ในการเลี้ยงโคนมของตนให้เพื่อน ๆ ฟัง เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันจะเหมาะกว่า ก่อนการบรรยายควรมีการแนะนำวิทยาการ และพูดคุยซักถาม เพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อนการบรรยาย และระหว่างช่วงระยะเวลาการฝึกอบรม 15 วัน ควรจัดให้มีการสังสรรค์เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างวิทยาการและผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกัน การทัศนศึกษา เพื่อชมฟาร์มโคนมต่าง ๆ ควรจัดให้มีมากกว่านี้

4.4 ด้านผลผลิต ควรมีการเพิ่มอุปกรณ์การฝึกภาคปฏิบัติให้เพียงพอ เพื่อการฝึกปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ธนากร ไกรแก้ว (2549, หน้า 62-65) ได้ประเมินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อประเมินผลการดำเนินงานโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด และเพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมรับบริการในโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ที่อยู่ในความรับผิดชอบของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด จำนวน 137 คน โดยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ที่แยกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามประเมินโครงการ 5 ระดับ และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปผลการประเมินโครงการว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น มีอายุระหว่าง 31-40 ปี และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร เห็นว่าการดำเนินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัย

การอาชีพร้อยเอ็ด โดยรวมและเป็นรายด้าน 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านปัจจัยนำเข้า อยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้

1. ด้านบริบท เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับดีมาก 1 ข้อ คือ ที่ผ่านมามีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ให้ประชาชนทราบ และมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ โครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชนสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2. ด้านปัจจัยนำเข้า เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ซ่อมสร้างมีความเป็นกันเองและการวางตัวที่เหมาะสม และมีการปฏิบัติในระดับน้อย 3 ข้อ ได้แก่ เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นในการให้บริการ เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการในศูนย์ซ่อมสร้างปฏิบัติงานด้วยความเชี่ยวชาญ และศูนย์บริการมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและทันสมัยมาช่วยให้บริการ

3. ด้านกระบวนการ เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 5 ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด อย่างทั่วถึง

4. ด้านผลผลิต เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 5 ข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การดำเนินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด มีผลต่อการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น

ในส่วนการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน เห็นว่ามีการปฏิบัติการดำเนินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด เป็นรายด้าน 1 ด้าน คือ ด้านกระบวนการ ไม่แตกต่างกัน แต่มีความเห็นว่ามี การปฏิบัติการดำเนินโครงการโดยรวม และเป็นรายด้าน 3 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านการผลิต แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนี้

ประชาชนที่มีการศึกษต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เห็นว่ามีการปฏิบัติโดยรวมและบริบทของโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด น้อยกว่าประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและประชาชนที่มีการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ประชาชนที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้นและประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เห็นว่ามีการปฏิบัติด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด น้อยกว่าประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ประชาชนที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น เห็นว่ามีการปฏิบัติด้านผลผลิตของโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด น้อยกว่าประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ดได้เสนอปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินโครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ดังนี้

1. ด้านบริบท ปัญหาและอุปสรรค คือ โครงการศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชน (Fix it Center) ของวิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด ไม่ครอบคลุมพื้นที่ ส่วนข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการขยายพื้นที่ให้บริการโดยเพิ่มพื้นที่เป้าหมายเนื่องจากโครงการมีความสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และสามารถตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง จึงมีประชาชนที่ต้องการเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมากแต่ทั้งนี้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนในด้านปัจจัยอื่น ๆ เช่น บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ

2. ด้านปัจจัยนำเข้า ปัญหาและอุปสรรค คือ เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอทำให้ไม่สะดวกในการบริการ เครื่องมือ เครื่องใช้ไม่เพียงพอทำให้การบริการล่าช้า ไม่มีประสิทธิภาพ และที่ตั้งศูนย์ซ่อมสร้างคับแคบไม่สะดวกในการประสานงาน ส่วนข้อเสนอแนะ คือ ควรเพิ่มเจ้าหน้าที่โครงการให้เพียงพอและสามารถรองรับความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ขยายพื้นที่ให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นอันเป็นการสนับสนุนการดำเนินโครงการ และควรเพิ่มทรัพยากรทางการบริหารเพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการเช่น งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ รวมถึงสถานที่ตั้งศูนย์ซ่อมสร้างเพื่อชุมชนให้มีความเป็นสัดส่วนและสามารถรองรับการดำเนินโครงการในปัจจุบันและในอนาคต

3. ด้านกระบวนการ พบปัญหาอุปสรรคคือ ระยะเวลาออกปฏิบัติงานน้อย ทำให้การทำงานเร่งรีบจึงเกิดข้อผิดพลาด เจ้าหน้าที่โครงการขาดความชำนาญและผู้เข้าร่วมโครงการไม่สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้หรือถ่ายทอดให้คนอื่น ๆ ในชุมชน มีข้อเสนอแนะ คือ ควรขยายแผนการออกปฏิบัติงานในชุมชน โดยเพิ่มความถี่และเพิ่มระยะเวลาในการออกปฏิบัติงานในชุมชน และจัดให้มีการอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมต่อเจ้าหน้าที่โครงการและผู้เกี่ยวข้องในด้านเทคโนโลยี เช่น เทคนิคการเลือกซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักรกลทางการเกษตร เทคนิคการใช้งาน การดูแลรักษา และการซ่อมบำรุง เพื่อให้สามารถพัฒนาการดำเนินโครงการในปัจจุบันให้ดียิ่งขึ้น

4. ด้านผลผลิต มีปัญหาและอุปสรรค คือ การตรวจติดตามไม่ครอบคลุมพื้นที่ทำให้ไม่ทราบผลการดำเนินโครงการที่แท้จริง และมีข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการกำหนดแผนการตรวจติดตามหลังการเข้ารับบริการเพื่อทราบถึงประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการ เช่น การตรวจประเมิน สอบถามจากประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ เป็นต้น

ณพงค์ แอน้อย (2550, หน้า 83-84) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินผลการฝึกอบรมวิชาชีพช่างไม้ของผู้ต้องขังเรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยา ได้ทำการฝึกอบรมระหว่างเดือนมกราคม – มีนาคม 2547 เป็นการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation Research) มีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาความเหมาะสม ด้านบริบทและสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยใช้แนวคิดแบบซีป (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D.L.) ประชากรที่ศึกษาได้แก่ ผู้บริหารการฝึกอบรม จำนวน 8 คน วิทยากรฝึกอบรม จำนวน 3 คน และผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 94 คน ผลการวิเคราะห์ สรุปได้ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 45-54 ปีและมีสถานภาพสมรส มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันระดับ 7 และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 16 ปีขึ้นไป

1.2 วิทยากร เป็นเพศชายทั้งหมด มีอายุระหว่าง 35-44 ปีและมีสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับอนุปริญญา ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันระดับ 5 และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 16 ปีขึ้นไป และมีระยะเวลาในการเป็นวิทยากรฝึกอบรม ได้แก่ 1-5 ปี, 11-15 ปี, 16 ปีขึ้นไป จำนวนอย่างละคน

1.3 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นเพศชายทั้งหมด มีอายุระหว่าง 35-44 ปีและมีสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อาชีพก่อนต้องโทษคือเกษตรกร มีรายได้ก่อนต้องโทษ 1,000-5,000 บาท/เดือน มีกำหนดโทษตามคำพิพากษา 6-10 ปี และภูมิลำเนาเดิมอยู่สระบุรี

สรุปผลการวิจัย

1. **ผลการประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม** ในการประเมินประชากร 2 กลุ่ม คือ ผู้บริหารการฝึกอบรม และวิทยากรฝึกอบรม พบว่า ในภาพรวม มีความสอดคล้องไปในทางเดียวกันว่า นโยบายราชทัณฑ์ด้านการฝึกอาชีพ วัตถุประสงค์ของการฝึกอาชีพช่างไม้ของผู้ต้องขังเรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยา และความสอดคล้องระหว่างนโยบายการฝึกอาชีพช่างไม้ของผู้ต้องขังเรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยา โดยมีความเห็นว่ามีเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2. **ผลการประเมินปัจจัยเบื้องต้น** ในการประเมินประชากร 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหารการฝึกอบรม วิทยากรผู้ฝึกอบรม และผู้เข้ารับการอบรม พบว่ามีความเห็นสอดคล้องไปในทางเดียวกันว่า งบประมาณ วิทยากร สถานที่ อุปกรณ์ หลักสูตร ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

3. ผลการประเมินกระบวนการดำเนินการ ในการประเมินประชากร 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหาร การฝึกอบรม วิทยากรผู้ฝึกอบรม และผู้เข้ารับการอบรม พบว่ามีความเห็นสอดคล้องไปในทางเดียวกันว่า กิจกรรมการฝึกอบรม การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

4. ผลการประเมินผลผลิต ในการประเมินประชากร 2 กลุ่ม คือ วิทยากรผู้ฝึกอบรม และผู้เข้ารับการอบรม พบว่ามีความเห็นสอดคล้องกัน ผลสัมฤทธิ์ที่ทักษะที่ได้รับจากการอบรมวิชาชีพช่างไม้ และการนำไปใช้ โดยวิทยากรผู้ฝึกอบรมมีความเห็นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความเห็นที่มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

อนงค์พรรณ หัตถมาศ (2555, หน้า 26-28) ได้วิจัยเรื่องโครงการอบรมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง มีวัตถุประสงค์ของโครงการ 1) เพื่อเผยแพร่ความรู้การพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์การปักคนมือผ้าหมักพื้นเมือง 2) เพื่อให้ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์การปักคนมือผ้าหมักพื้นเมือง และ 3) เพื่อให้ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถนำผลิตภัณฑ์ไปประยุกต์ตกแต่งใช้งานได้เหมาะสม และหลากหลาย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เข้ารับการอบรมกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ทอผ้าหมัก หมู่ที่ 3 ต.บ้านดัว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน ผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการประเมินบริบทหรือประเมินสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ทอผ้าหมัก หมู่ที่ 3 ต. บ้านดัว อ. หล่มสัก จ. เพชรบูรณ์ ต้องการอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะ ประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง และหลักสูตรเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร ได้จัดให้มีโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง และสนองนโยบายของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการศึกษา การวิจัยและบริการสังคม เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้และที่พึ่งของท้องถิ่น

1.2 ผลการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจและเป้าหมาย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์เป็นสถาบันการศึกษา ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการศึกษา การวิจัย และบริการสังคม เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้ และที่พึ่งของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถเสริมสร้างคุณภาพคน ชุมชน สังคมไทยให้เข้มแข็งและยั่งยืน สามารถให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรมกลุ่มแม่บ้านกลุ่มสหกรณ์ทอผ้า หมัก หมู่ที่ 3 ต.บ้านดัว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน ซึ่งมีจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

1.3 ผลการกำหนดวัตถุประสงค์โครงการ สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลักสูตรเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สามารถเผยแพร่ความรู้ในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง ให้ผู้เข้ารับการอบรมคือ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ทอผ้าหมัก หมู่ที่ 3 ต.บ้านดัว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน

2. ผลการประเมินปัจจัยเบื้องต้น ประกอบด้วย

2.1 ผลการกำหนดโครงการ ได้จัดโครงการขึ้นเพื่อสนองความต้องการกลุ่มแม่บ้านกลุ่มสหกรณ์ทอผ้าฝ้าย หมู่ที่ 3 ต.บ้านดู่ อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน โดยจัดให้มีการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 24-25 พฤษภาคม 2555 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ว่างจากการทำงานประจำของผู้เข้าอบรม

2.2 ผลกำหนดผลการฝึกอบรมที่คาดหวัง ได้คาดหวังให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนสามารถพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์การปักต้นมือผ้าฝ้ายพื้นเมือง ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์การปักต้นมือผ้าฝ้ายพื้นเมืองได้ทุกคนและผลกำหนด คือผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนสามารถประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์การปักต้นมือผ้าฝ้ายพื้นเมืองได้

2.3 ผลการออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรม ได้ให้ความรู้การพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์การปักต้นมือผ้าฝ้ายพื้นเมืองแก่ผู้ฝึกอบรม โดยให้ปฏิบัติการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองจำนวน 7 ชนิด คือ ผ่ากันเป็อนแบบที่ 1 ผ่ากันเป็อนแบบที่ 2 ผ่ากันเป็อนแบบที่ 3 ตักตา ปลอกหมอน รูปประดิษฐ์ และ เสื้อ ผลการออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมบรรลุผลผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนได้รับความรู้และสามารถประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์การปักต้นมือผ้าฝ้ายพื้นเมืองได้ทั้ง 7 ชนิด สามารถนำผลิตภัณฑ์ไปประยุกต์ตกแต่งไปใช้งานได้เหมาะสมและหลากหลาย

2.4 ผลการกำหนดวัสดุ อุปกรณ์การฝึกอบรม คือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม ประกอบด้วย ผ้าพื้นสีเดียว ผ้าทอหลายสีผสมกัน ผ้าทอเป็นลวดลายในตัว มีความเพียงพอต่อการใช้งานการฝึกอบรม

2.5 ผลการออกแบบแผนการจัดฝึกอบรม สามารถปฏิบัติตามแผนการจัดฝึกอบรมได้ดี

3. ผลการประเมินกระบวนการทำงาน ประกอบด้วย

3.1 ผลการจัดกระบวนการอบรมและการส่งเสริมการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมได้ปฏิบัติการอบรมตามขั้นตอนที่ได้วางไว้สามารถพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายพื้นเมืองได้ โดยได้รับการส่งเสริมจากผู้วิจัย วิทยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์และผู้นำท้องถิ่นได้มาให้กำลังใจระหว่างการฝึกอบรม

3.2 ผลการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมโครงการนี้ได้รับความสนใจ ผู้เข้ารับการอบรมตั้งใจฝึกอบรมทุกขั้นตอนและสามารถสร้างชิ้นงานตามหลักสูตรได้อย่างน้อยคนละ 7 ชิ้นงานตามที่กำหนด

3.3 ผลการบริหารและการจัดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ทอผ้าฝ้าย หมู่ที่ 3 ต.บ้านดู่ อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน มีความรักความสามัคคีสามารถรวมกลุ่มกันได้โดยมีหัวหน้าและสมาชิกกลุ่มที่เข้มแข็ง มีความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าฝ้ายพื้นเมือง แต่ยังมีขาดสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์แบบยั่งยืน ดังนั้น กลุ่มพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายพื้นเมือง จึงมีรายได้ไม่แน่นอน

4. ผลการประเมินผลผลิต ประกอบด้วย

4.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมืองมีผลสัมฤทธิ์ทางการอบรม คือ ผ่านทุกคน คิดเป็นผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรม ร้อยละ 100

4.2 ผลการประเมินคุณภาพผู้เข้าฝึกอบรมด้านความรู้พื้นฐาน ด้านการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักพื้นเมืองและด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคุณภาพทางการฝึกอบรมด้านความรู้พื้นฐาน ด้านการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์คิดเป็นร้อยละมากที่สุด คือ ดี รองลงมา คือ ดีมาก และพอใช้

4.3 ผลข้อมูลความคิดเห็นการจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เห็นว่า วิทยากรการฝึกอบรม เห็นด้วยกับการจัดโครงการอบรมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง และการฝึกปฏิบัติพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง และหลังการฝึกอบรมสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ผ้าหมักพื้นเมือง เพื่อการจำหน่าย และเป็นอาชีพเสริมได้ มีความเหมาะสมมากที่สุด

ปัญญาสุทธิ์ จันทรวงศา (2557, หน้า 55-69) ได้ประเมินโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการก่อนปลดเป็นกองหนุนของหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษ ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี สรุปผลการประเมินโครงการได้ ดังนี้

1. ผลการประเมินสำหรับกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความรู้สึกรู้สึกของครูฝึก มีผลสรุป ดังนี้

1.1. การประเมินสภาพแวดล้อมของโครงการ พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมมีความสอดคล้องเหมาะสมระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ไม่ทำงานเป็นสาเหตุปัญหาสังคม สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ระยะเวลาดำเนินการโครงการฝึกอาชีพมีความเหมาะสม และเห็นว่าการฝึกวิชาชีพเป็นการช่วยลดปัญหาการว่างงานได้ อยู่ในระดับมากเท่ากัน

1.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ พบว่า การประเมินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก มากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ หน่วยงานรัฐ เอกชน เข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมตามโครงการ ครูฝึกมอบหมายหน้าที่ให้ทหารได้รับผิดชอบ มีระยะเวลาการเตรียมการฝึกวิชาชีพ วิชาชีพที่บรรจุไว้ในตารางสอนเหมาะสมกับความต้องการของผู้อบรม ห้องอบรมมีความเหมาะสมต่อการเรียนการสอน และครูฝึกมีประสบการณ์ในการฝึกอบรมตามลำดับคะแนนเฉลี่ย ปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ มีเกณฑ์อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ปัญหางบประมาณของอุปกรณ์การฝึกวิชาชีพ ชีตความสามารถของหน่วยฝึกวิชาชีพ

ในฐานะเจ้าของโครงการ วิชาชีพที่บรรจุไว้ในโครงการฝึกวิชาชีพตามลำดับ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในระดับน้อย ได้แก่ โครงการเปิดโอกาสให้ทหารได้เข้ามามีส่วนร่วม และสนับสนุนงบประมาณในการฝึกวิชาชีพมีความเหมาะสม

1.3 การประเมินกระบวนการ พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมมีความสอดคล้องเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายชื่อได้พบว่าอยู่ในระดับมาก มากที่สุด ได้แก่การจัดชั่วโมงการบรรยายสำหรับสำนักงานจัดหางานจังหวัดมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ได้แก่การเล่นกายบริหารและการเล่นกิจกรรมด้านกีฬาทหารมีความพอใจ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ได้แก่ จำนวนของห้องน้ำ ห้องส้วม มีสัดส่วนเพียงพอ

1.4 การประเมินผลผลิต พบว่า ผลการประเมินในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ท่านคิดว่าการฝึกวิชาชีพทั้ง แผน ก และ ข สามารถนำไปประยุกต์ศาสตร์การฝึกวิชาชีพ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ได้แก่ คิดว่าโครงการฝึกวิชาชีพประสบผลสำเร็จสามารถเผยแพร่ให้กับผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ

2. ผลการประเมินสำหรับกลุ่มแบบสอบถามจำแนกตามความคิดเห็นของทหารกองประจำการ มีผลสรุป ดังนี้

2.1 การประเมินสภาพแวดล้อมของโครงการ ผลการประเมินสภาพแวดล้อมตามความคิดเห็นของทหาร เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ซึ่งได้ข้อมูลมาจากการสอบถามทหารด้วยคำถามปลายเปิด สรุปได้ว่าทหารที่เข้ารับการฝึกวิชาชีพในครั้งนี้ เพราะมีความประพฤติคือดี อยู่ในระเบียบวินัย เมื่อได้ทราบว่าต้องมาฝึกวิชาชีพ ทหารทั้งหมด (ร้อยละ 90.00) รู้สึกดีใจโดยให้เหตุผลว่าเมื่อเสร็จจะได้ปลดประจำการอยู่กับครอบครัว และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมปกติเป็นอันดับแรก (ร้อยละ 90.00) รองลงมาให้เหตุผลว่า ฝึกตามนโยบาย (ร้อยละ 80.00)

2.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมมีความสอดคล้องเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามรายชื่อพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ห้องสมุดของแผนกกองร้อยกองบัญชาการมีห้องสมุดที่ทหารกองประจำการสามารถค้นคว้าได้ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ทหารกองประจำการคิดว่าจะประสบความสำเร็จในการเข้ารับการฝึกอบรม

2.3 การประเมินกระบวนการ พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมมีความสอดคล้องเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า อยู่ในระดับมาก มากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การฝึกอบรมวิชาชีพทหารกองประจำการมีความสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ระดับความต้องการให้สำนักงานจัดหางานจังหวัดเข้ามาแนะนำ

2.4 การประเมินผลผลิต พบว่า ผลการประเมินในภาพรวมมีความสอดคล้องเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด มาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ เมื่อจบการฝึกอบรมแล้วมีงานทำ สำหรับข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ โครงการฝึกวิชาชีพสามารถสร้างชีวิตใหม่ให้ทหารกองประจำการ

3. ผลการแสวงหายุทธศาสตร์และเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการก่อนปลดเป็นทหารกองหนุนของหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษ ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี

3.1 ด้านสภาพแวดล้อม

3.1.1 แนวทางการปฏิบัติของโครงการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากกำลังพลในหน่วยทหาร ด้านพัฒนาบุคลากรในส่วนงานเสียก่อน เพื่อช่วยให้การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของทหาร รวมทั้งความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญต่อโครงการนี้อย่างเต็มความสามารถในการที่จะตอบสนองนโยบายของรัฐบาล และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแท้จริง ในภาครัฐที่ให้การช่วยเหลือด้านการส่งเสริมอาชีพในบางสาขานั้น จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างทางเลือก ซึ่งทหารสามารถนำไปพิจารณาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

3.1.2 การมีส่วนร่วมของทหารกองประจำการ หน่วยจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ทหารเข้ารับการฝึก เพื่อให้บังเกิดประสิทธิผลตามต้องการได้นั้น ความต่างของสถานที่ฝึกเป็นตัวแปรสำคัญต่อการจัดฝึกอบรมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินโครงการ ในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบโครงการโดยตรง และประการสำคัญ ได้ช่วยลดปัญหาอันอาจเกิดขึ้นได้ในขณะดำเนินการฝึกอบรมวิชาชีพ เนื่องจากได้มีเวลาในการวางแผนล่วงหน้าไว้เรียบร้อยแล้ว

3.1.3 ห้วงเวลาการฝึกอบรม ตามโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการ ควรกำหนดระยะเวลาและความจำเป็นของทางราชการด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ทหารกองประจำการได้มีโอกาสฝึกอบรมวิชาชีพ ให้เกิดทักษะมากที่สุด ก่อนกลับไปประกอบอาชีพในภูมิลำเนาของตนเอง

3.1.4 การปรับปรุงโครงการ

1) ด้านสถานที่ ควรเลือกอาคารที่อยู่ห่างจากหน่วยฝึกของทหาร แยกมาเป็นสัดส่วนเฉพาะ แต่จะมีปัญหาทางธุรการ เพื่อมิให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามาได้โดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นการยากลำบากต่อมาตรการควบคุม

2) ด้านภารกิจหลักของหน่วยทหาร ในการฝึกอบรมวิชาชีพ ควรฝึกในห้วงเวลาว่างของการฝึกอบรมตามหลักสูตรประจำปี เพราะอาจเกิดผลกระทบต่อภารกิจทางทหาร การฝึกวิชาชีพในห้วงระยะเวลาของภารกิจของหน่วยมากก็เช่นเดียวกัน ที่ต้องปฏิบัติปลายปีงบประมาณที่ทหารกองประจำการก่อนปลดเป็นกองหนุนจะต้องทำหลักฐานด้านธุรการก่อนปลดเป็นกองหนุน

3) ด้านการสนับสนุนจะต้องมีเอกภาพ ในการดำเนินงาน โดยวางแผนล่วงหน้าในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทั้งปวง ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติตามโครงการ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป็นการลดปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้หมดไป

3.2 ด้านปัจจัยเบื้องต้น

3.2.1 น้ำดื่ม น้ำใช้ ในการฝึกที่ศูนย์ฝึกพัฒนาฝีมือแรงงาน มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ ปรับปรุงระบบการใช้น้ำในอาคารของหน่วยงานให้ประหยัด และมีน้ำใช้ได้ตลอดเวลาในห้วงการฝึกพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำให้มีความจุมากขึ้นกว่าเดิม

3.2.2 ห้อง ห้องส้วม ที่ศูนย์ฝึกพัฒนาฝีมือแรงงาน ควรให้มีเวลาที่แตกต่างกันเพราะมีหลายหลักสูตรมาฝึกอาชีพพร้อม ๆ กัน เป็นการแก้ปัญหาระยะสั้น ไม่ยั่งยืน เพราะเป็นของส่วนราชการที่หน่วยส่งไปฝึกวิชาชีพ

3.2.3 ห้องพักผ่อนทั้ง 2 แผน ต้องจัดหาอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกให้มีความสมบูรณ์ตรงตามความต้องการของทหาร

3.2.4 ยานพาหนะ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาฉุกเฉิน ควรประสานขอรับการสนับสนุนจากหน่วยข้างเคียง จะเป็นการแบ่งเบาภาระในยานพาหนะของหน่วยงานที่ติดภารกิจ

3.2.5 การบริการทางการแพทย์ของทหาร ควรจัดเจ้าหน้าที่ฝ่ายการแพทย์โดยตรงเพื่อช่วยให้ดูแลทหารกองประจำการในกรณีเจ็บป่วยได้ทันที

3.3 ด้านกระบวนการ

3.3.1 การฝึกอบรมปกติของทหารกองประจำการเป็นพื้นฐานของการให้ระเบียบ วินัย ดังนั้น ทหารที่เข้าอบรมจะช่วยให้การเผยแพร่ความรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้รับมาหรือที่ได้ทำงานมา จึงเป็นการร่วมกิจกรรม และเสริมหลักสูตรด้วย

3.3.2 การปฐมนิเทศจะต้องทำหนังสือ หรือคู่มือ แผ่นพับ ในการปฏิบัติในการฝึกวิชาชีพทุกคน เพื่อลดขั้นตอนและเวลาทหารกองประจำการมีข้อสงสัยในภายหลังสามารถศึกษาให้เข้าใจได้ด้วยการศึกษาในหนังสือคู่มือของตน

3.3.3 ระบบทหารกองประจำการเป็นศูนย์กลาง เป็นการเปิดโอกาสให้ทหารมีอิสระในการคิดกิจกรรม และครูฝึกให้คำแนะนำปรึกษา กำกับดูแลการฝึกปฏิบัติของทหาร ซึ่งจะช่วยให้ทหารปฏิบัติตามคำสั่งเพียงอย่างเดียว เป็นการปฏิบัติตามระบบการศึกษาแนวใหม่ ซึ่งระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545

เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อการดำเนินโครงการ ผู้วิจัยได้ปรับยุทธศาสตร์ตามแนวทางเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการก่อนปลดเป็นกองทุนของหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษ ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินงานของโครงการฝึกวิชาชีพรูปแบบใหม่ คือ “การแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงการฝึก

วิชาชีพของหน่วยงานบัญชาการสงครามพิเศษ” ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาโครงการโดยการสนทนากลุ่ม ในระยะที่ 2 โดยเพิ่มกระบวนการฝึกอบรมวิชาชีพ รวมทั้งวิธีการฝึกวิชาชีพ และได้รับรวบรวมข้อมูลของผู้ส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ นำมาเป็นพื้นฐานของการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ยุทธศาสตร์ของการดำเนินโครงการฝึกวิชาชีพที่มีคุณภาพสำหรับใช้ในการฝึกอบรมต่อไป

เมธา ฌ พิภูลและธนวิทย์ บุตรอุดม (2558, หน้า 69-70) ได้ประเมินโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการมณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี จังหวัดลำปาง เพื่อประเมินโครงการฝึกวิชาชีพสำหรับทหารกองประจำการ มณฑลทหารบก ที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี จังหวัดลำปาง โดยใช้หลักการแบบชิป (CIPP Model) ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วยทหารกองประจำการ สังกัดกองบังคับการมณฑลทหารบกที่ 32 และผู้บริหารโครงการ จำนวนทั้งสิ้น 120 คน โดยใช้การสัมภาษณ์ ร่วมกับเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการประเมิน พบว่า

1. ด้านสภาวะแวดล้อม (Context) โครงการมีหลักการและวัตถุประสงค์ มีความสอดคล้องกัน สามารถตอบสนองนโยบายของกระทรวงกลาโหม บรรลุวัตถุประสงค์ทุกอาชีพ มีการกำหนดเป้าหมายวิธีการดำเนินงานเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้จริง เล็งเห็นความต้องการของผู้ฝึกวิชาชีพ ผู้ฝึกอาชีพมีความรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพ และผู้ฝึกอาชีพ สามารถนำความรู้ ทักษะไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว มีความคิดเห็นเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยนำเข้า (Input) ผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอน วัสดุ อุปกรณ์ที่มียังไม่ค่อยเพียงพอต่อความต้องการของทหารที่เข้าร่วมโครงการ อาคารสถานที่ที่มีความเหมาะสมต่อการฝึกวิชาชีพ มีสื่อการเรียน การสอนเกี่ยวกับการฝึกอาชีพ มีความคิดเห็น เห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

3. ด้านกระบวนการ (Process) ผลการศึกษาพบว่า การสำรวจข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการ ประชุมวางแผนก่อนดำเนินโครงการ ดำเนินการตามองค์ประกอบอย่างต่อเนื่องและครบทุกองค์ประกอบ นิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานตามแผน มีการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการ ทำการประเมินโครงการหลังจากการสิ้นสุดการฝึกอาชีพเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แต่บางครั้งได้รับความร่วมมือน้อยในการตอบแบบสอบถาม หรือจากการสำรวจมีความคิดเห็น เห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

4. ด้านผลผลิต (Product) ผลการศึกษาพบว่า ผู้ฝึกอาชีพ นำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพได้ ผู้ฝึกอาชีพมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้ไปฝึกทำให้เกิดชำนาญจนสามารถไปประกอบอาชีพได้ หรืออีกทางหนึ่งคือสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือน ผู้ฝึกอาชีพนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้ผู้อื่น นำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลือประชาชน นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาหน่วยงาน มีความคิดเห็น เห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

ตาราง 2.2 วิเคราะห์ผลงานวิจัยเพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญในการประเมินโครงการ

ข้อที่	นักวิจัย						ประเด็นการประเมิน	รวม
	พะเยาว์ กังวล	ธนากร ไกรแก้ว	ณรพงศ์ แอนนัย	อนงค์พรรณ ทัดตภาพ	ปัญญาสุทธิ จันทร์วงศา	เมธา ณ พิกุล		
บริบทของโครงการ								
1			✓	✓	✓	✓	โครงการมีหลักการเหตุผลของโครงการ สอดคล้องกับนโยบายหน่วยงาน	4
2			✓	✓	✓	✓	โครงการมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่ สอดคล้องกับนโยบายหน่วยงาน	4
3	✓			✓	✓	✓	โครงการมีความสอดคล้องกับความต้องการ ของผู้รับบริการบริการ	4
4			✓	✓		✓	โครงการมีเป้าหมายในการดำเนินงาน	3
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	โครงการได้กำหนดวิธีการดำเนินงาน	6
6		✓					โครงการได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูล เกี่ยวกับโครงการให้ประชาชนได้รับทราบ	1
7	✓			✓			โครงการมีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน	2
8					✓		โครงการได้เปิดให้หน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วน ร่วมในการดำเนินโครงการ	1
9	✓			✓			โครงการสามารถนำมาปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์แก่ประชาชน	2
10	✓			✓		✓	โครงการได้ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับบริการมี ความรู้	3
11	✓			✓		✓	โครงการได้ส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการ สามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพได้	3
12	✓						โครงการได้ส่งเสริมประชาชนให้มี จรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ	1

ตาราง 2.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ ข้อที่	ประเด็นการประเมิน					รวม	
	พะเยาว์ กังวล	ธนาคาร ไกรแก้ว	ณัฐพงศ์ แอนันต์	อนันต์พรพรณ หัตถตภาพ	ปัญญาสุทธิ จันทร์วงศา เมธา ณ พิกุล		
13	✓	✓				โครงการที่จะดำเนินการสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้	2
14	✓					โครงการได้ดำเนินการให้บริการครอบคลุมพื้นที่	1
15	✓	✓				โครงการสามารถตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง	2
16	✓	✓				โครงการมีความสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น	2
17			✓	✓		ผู้รับผิดชอบโครงการได้ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน	2
18	✓	✓	✓	✓		ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน	3
19	✓	✓	✓	✓	✓	โครงการสามารถแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพให้ประชาชนได้	4
ปัจจัยนำเข้าของโครงการ							
1	✓	✓	✓	✓	✓	โครงการมีความพร้อมด้านเอกสาร สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณที่จะดำเนินงานตามโครงการ	4
2	✓	✓	✓	✓	✓	โครงการมีสถานที่ในการดำเนินงานตามโครงการ	5
3		✓	✓			โครงการมีผู้นำท้องถิ่นมาร่วมดำเนินงาน	2

ตาราง 2.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ ข้อที่	ประเด็นการประเมิน						รวม	
	พะเยา ักวาล	ธนากร ไกรแก้ว	ณัฐพงศ์ แอนันต์	อนงค์พรรณ หัตถภาพ	ปัญญาสิทธิ์ จันทรวงศา	เมธา ณ พิภล		
4	✓	✓		✓			สถานศึกษามีการกำหนดหลักสูตรในการดำเนินโครงการ	3
5	✓			✓			กิจกรรมของโครงการมีเนื้อหาความรู้อย่างหลากหลาย	2
6	✓	✓	✓	✓	✓		โครงการมีระยะเวลาการดำเนินโครงการ	4
7			✓	✓	✓		โครงการมีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถในการฝึกอบรม	3
8				✓	✓		โครงการมีบุคลากรรับผิดชอบในการดำเนินโครงการ	2
9					✓		โครงการได้เปิดให้ประชาชนได้มาสนับสนุนกิจกรรมในโครงการ	1
10				✓	✓		โครงการมีการวางแผนจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม	2
11				✓			โครงการมีการมอบหมายงานอย่างเหมาะสม	1
12	✓						โครงการได้กำหนดคุณสมบัติของวิทยากร	1
13	✓						โครงการได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม/รับบริการ	1
14				✓			โครงการมีสถานที่ให้บริการอาชีพหลังการฝึกอบรม	1
15		✓		✓			โครงการมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกมาช่วยให้บริการ	2

ตาราง 2.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ ข้อที่	ประเด็นการประเมิน						รวม	
	พะเยาว์ กังวล	ธนากร ไกรแก้ว	ณัฐพงศ์ แอนันต์	อนงค์พรพรรณ หัตถตภาพ	ปัญญาสุทธิ จันทร์วงศา	เมธา ณ พิบูล		
16	✓						โครงการมีอุปกรณ์ทันสมัยมาช่วยให้บริการ	1
กระบวนการของโครงการ								
1			✓	✓			โครงการมีการวางแผนการดำเนินงานโครงการ	2
2				✓	✓		โครงการมีการประชุมชี้แจงแผนต่อผู้รับผิดชอบก่อนดำเนินโครงการ	2
3	✓	✓	✓	✓			โครงการมีคณะกรรมการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้	4
4		✓					โครงการมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินโครงการ	1
5	✓		✓	✓			โครงการมีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจะเริ่มโครงการ	3
6						✓	โครงการมีนิเทศกำกับการดำเนินโครงการตามระยะเวลา	1
7	✓			✓		✓	โครงการมีการวัดผลประเมินผลการดำเนินโครงการ	3
9						✓	โครงการมีการสรุปผลการดำเนินการให้ประชาชนทราบ	1
10						✓	โครงการมีการประเมินผลหลังสิ้นสุดการดำเนินโครงการ	1
11						✓	โครงการได้เปิดให้บุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในวางแผน	1

ตาราง 2.2 (ต่อ)

ข้อที่	ผู้เชี่ยวชาญ					ประเด็นการประเมิน	รวม
	พะเยาว์ กังวล	ธนากร ไกรแก้ว	ณัฐพงศ์ แอนันต์	อนงค์พรรณ หัตถตภาพ	ปัญญาสุทธิ จันทร์วงศา เมธา ณ พิภล		
12	✓			✓		โครงการมีการดำเนินงานครบทุกกิจกรรม เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด	2
13	✓					โครงการมีกระบวนการในการจัดฝึกอบรม	1
14	✓	✓		✓	✓	โครงการมีความสะดวกต่อประชาชนที่มาใช้บริการเป็นอย่างดี	4
15				✓		โครงการเกิดจากการมีส่วนร่วมของ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน	1
16				✓		โครงการได้กำหนดจุดให้บริการเหมาะสม ตรงตามความต้องการ	1
17				✓		โครงการได้ให้หน่วยงานในท้องถิ่นมาร่วมวางแผนการดำเนินโครงการ	1
18		✓				โครงการได้จัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมให้กับ ผู้เกี่ยวข้อง	1
ผลผลิตของโครงการ							
1	✓	✓	✓			โครงการมีผลการดำเนินงานตาม วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
2		✓	✓			โครงการได้สร้างความพึงพอใจต่อประชาชน ที่เข้ารับบริการในโครงการ	2
3	✓		✓	✓	✓	โครงการได้สร้างเสริมความรู้ให้กับผู้เข้า อบรมนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน	4
4	✓		✓		✓	โครงการได้สร้างเสริมความสามารถผู้เข้า อบรมได้นำไปใช้ปฏิบัติงาน	3

ตาราง 2.2 (ต่อ)

ผู้เชี่ยวชาญ	ข้อที่	ประเด็นการประเมิน						รวม	
		พะเยา วัลล	ธนากร ไกรแก้ว	ณัฐพงศ์ แอนันต์	อนันต์พรพรณ ทัศนภาพ	ปัญญาสุทธิ จันทรวงศา	เมธา ณ พิภล		
	5				✓			โครงการฝึกอบรมควรได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง	1
	6				✓	✓		ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถตามเป้าหมายการฝึกอบรมของโครงการ	2
	7				✓	✓		โครงการได้ช่วยให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	2
	8		✓				✓	โครงการช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายให้ประชาชนในท้องถิ่น	2
	10				✓	✓		โครงการนี้สามารถสร้างอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับประชาชน	2
	11	✓		✓	✓	✓		โครงการนี้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กับประชาชนในชุมชน	4
	12				✓			โครงการนี้ช่วยลดปัญหาในการประกอบอาชีพให้ประชาชน	1
	13			✓		✓		ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่ามีประโยชน์ต่อประชาชน	2
	14				✓			ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่าควรขยายผลสร้างรายได้ต่อประชาชนต่อไป	1
	15				✓			ประชาชนมีความต้องการให้ดำเนินโครงการต่อไป	1

จากข้อสรุปของรูปแบบการประเมินแบบชิป และการสังเคราะห์ประเด็นที่สำคัญของตาราง 2.2 ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการประเมินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิค บ้านแพง ปีการศึกษา 2561 ตามองค์ประกอบของรูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) ดังนี้

ด้านบริบทของโครงการ

1. โครงการมีความสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล
2. มีหลักการเหตุผลสอดคล้องกับนโยบายหน่วยงาน
3. มีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายหน่วยงาน
4. โครงการมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ
5. โครงการมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการให้ประชาชนได้รับทราบ
6. โครงการมีความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
7. โครงการได้เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการในการดำเนินโครงการ
8. โครงการสามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน
9. โครงการมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของสถานศึกษา
- 10.โครงการมีความสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น

ด้านปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินโครงการ

1. โครงการมีเอกสาร สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณที่มีความพร้อมจะดำเนินงานตามโครงการ

2. โครงการมีสถานที่ในการดำเนินงานตามโครงการ
3. โครงการมีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
4. โครงการมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ
5. กิจกรรมของโครงการมีเนื้อหาความรู้ที่หลากหลาย
6. โครงการมีระยะเวลาการดำเนินโครงการที่เหมาะสม
7. โครงการมีครูและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินโครงการ
8. กิจกรรมของโครงการมีงานอาชีพให้เลือกเข้าฝึกอบรมอย่างหลากหลาย

ด้านกระบวนการในการดำเนินโครงการ

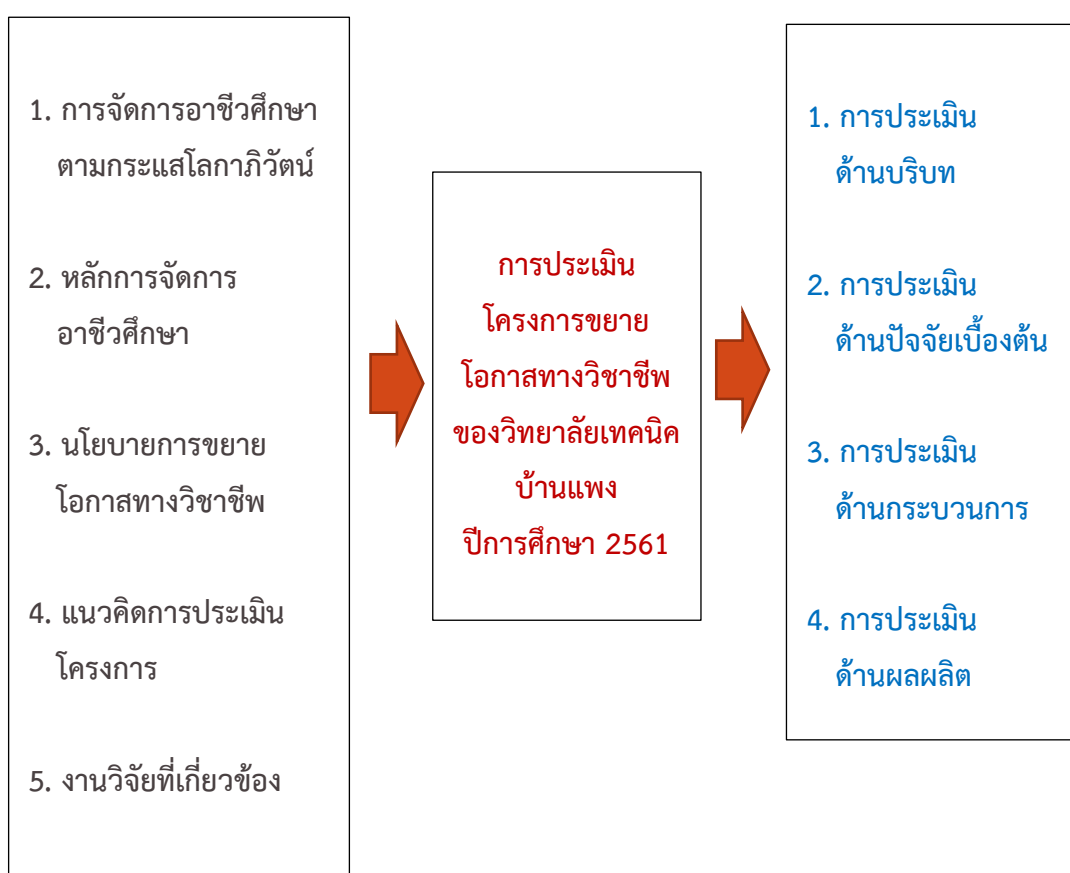
1. โครงการมีคณะกรรมการวางแผนการดำเนินโครงการ
2. โครงการมีการประชุมชี้แจงแผนการดำเนินโครงการต่อผู้รับผิดชอบก่อนดำเนินโครงการ
3. โครงการมีคณะกรรมการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้
4. โครงการมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินโครงการ
5. โครงการมีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจะเริ่มโครงการ

6. โครงการมีนิเทศกำกับกำกับการดำเนินโครงการตามระยะเวลา
 7. โครงการมีการประเมินผลการดำเนินโครงการ
 8. โครงการนำผลการประเมินโครงการมาปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง
 9. คณะกรรมการได้เผยแพร่ผลการดำเนินการให้ประชาชนทราบ
 10. โครงการมีการดำเนินงานครบทุกกิจกรรมเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด
- ด้านผลผลิตและผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการ**

1. โครงการได้เสริมสร้างให้กลุ่มอาชีพมีผลผลิตเพิ่มขึ้นหลังผ่านการฝึกอบรม
2. โครงการช่วยลดค่าใช้จ่ายให้ประชาชนที่เข้ารับบริการ
3. โครงการได้สร้างเสริมความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มผู้รับบริการ
4. กลุ่มอาชีพได้รวมกลุ่มอาชีพให้มีการขยายจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น
5. กลุ่มอาชีพได้นำความรู้ไปสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น
6. โครงการได้สร้างเสริมความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติงาน
7. โครงการได้สร้างความพึงพอใจต่อประชาชนที่เข้ารับบริการในโครงการ
8. ผู้ปกครองที่มารับบริการในกลุ่มอาชีพได้สนับสนุนให้นักเรียนเข้าเรียนต่อในวิทยาลัย
9. ผู้ปกครองจากกลุ่มผู้รับบริการมีโครงการขยายผลผลิตให้มีจำนวนผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น
10. ผู้ปกครองจากกลุ่มผู้รับบริการได้เพิ่มผลผลิตทางเกษตรส่งจำหน่ายให้กลุ่มเพิ่มขึ้น

กรอบแนวคิดในการประเมินโครงการ

จากการศึกษาแนวคิด การจัดการศึกษาตามกระแสโลกาภิวัตน์ หลักการจัดการอาชีวศึกษา นโยบายการขยายโอกาสทางวิชาชีพ และแนวคิดการประเมินโครงการ ผู้ประเมินได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการประเมินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ ปีการศึกษา 2561 โดยใช้รูปแบบซีป (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D.L.) ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) การประเมินด้านบริบท 2) การประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น 3) การประเมินด้านกระบวนการ และ 4) การประเมินด้านผลผลิต ดังนี้

ภาพ 2.11 กรอบแนวคิดในการประเมินโครงการขยายโอกาสทางวิชาชีพของวิทยาลัยเทคนิคบ้านแพງ ปีการศึกษา 2561